GO®

REISIAJAKIRI

6/2017

GO REISIAJAKIRI ILMUB 6 KORDA AASTAS, ALATES 2005. AASTA TALVEST.

3.70 EUROT

Kertu Jukkum
KAZBEKI TIPUS

VÜRTSISAARED – TÕELINE PARADIIS

RETROHÕNGULINE SUUSAMATK UURALITESSE

SURMALÄHEDANE RIPPUMINE KALJUSEINAL

NÕUANDED: **METSAKÖÖGI PARIMAD PALAD** ■ TEEJOOMISE SALADUSED TAIWANI TEEMAJAST KUIDAS RAHA VÄLISMAALE SAATA? ■ **KUIDAS TEHA OMA FOTORAAMATUT?**

9 771736 314013

SEIKLE KOOS KANGELASEGA

Photopointist **GoPro Hero** seikluskaamera ostul
saad kingituseks kaasa **väärtusliku lisavarustuse**

Uus **GoPro Hero6 Black** (569.-)
Smart Remote 2.0 kaugjuhtimispult
(väärtus 99.99)

GoPro Hero5 Session (359.-)
Handler V2 käepide ja rakmed rinnale kinnitamiseks
(väärtus 79.98)

GoPro Hero5 Black (469.-)
3-way kinnitus ja kiirkinnitusklambriga peapael
(väärtus 99.98)

Vaata lähemalt → **photopoint.ee/hero**
Pakkumised kehtivad kuni 31. detsembrini

GoPro

GO Reisiajakiri
Tel 631 0000
e-post: reisiajakiri@go.ee
Toompuiestee 37, 10133 Tallinn
reisikirjad.gotravel.ee

Tellimine
internetist:
reisikirjad.gotravel.ee/tellimine
e-postilt: tellimine@go.ee või
postkontorites üle Eesti

Reklaam
Nordicom
+372 5666 7770
reklaam@nordicom.ee

Toimetus
Peatoimetaja:
Tiit Pruuli, pruuli@go.ee

Tegevtoimetaja:
Stina Eilsen, stina@go.ee

Kolleegium:
Tiit Riisalo
Kristjan-Erik Suurväli
Villu Zirnask

Keeletoimetaja: **Killu Paldrok**
Kujundaja: **Timo Tamm**
Kaardid: **Regio**
Trükk: **Uniprint**

Väljaandja
OÜ Matkaajakiri
Toompuiestee 37, 10133 Tallinn

Go Reisiajakiri ilmub 6 korda aastas.
Go Reisiajakiri on autorikaitse objekt.
Toimetus ei vastuta reklaamide sisu ja keelekasutuse eest.

Järgmine ajakiri ilmub veebruaris 2018.

KAANEFOTO: KERTU JUKKUM

Kodu eest ära ei jookse

Üks Ain Kaalepi raamat, mis kõneleb tema reisimistest kaugete kultuuride keskel, kannab pealkirja „Kodu kõikjal kaasas". See on üks ilusamaid reisiraamatu pealkirju, mida üldse võiks välja mõelda.

Jah, me kanname oma kodu, tavasid, kombeid ja lõpuks iseennastki igal pool, ka tuhandete kilomeetrite kaugusel kaasas. Tahame siis seda või ei. Vist enamik, kes Eestist ära kolivad, elavad tegelikult ikka sedasama eesti elu edasi. Mõtetes, käitumises, internetis, toidu- ja muis olmevalikuis. Ainult et teises kliimas ja teise palga eest.

Paljud meist võtavad reisile minnes kodust midagi sümboolset kaasa. Mõni võtab vanaema kootud sokid, teine sini-must-valge lipukese. Mõni võtab kaasa talismani, mis teda koju tagasi peab tooma. Tean sõpra, kellel selliseks talismaniks meremeeste ja rändurite hoidja pühak Nikolause pildike. Tean teist, kes võtab pihlakaosa, ja kolmandat, kel kõikjal kaasas kodune riidest Sipsik. Jah, see Sipsik võib tunduda lapsik, aga see on ehe, aus ja armas. Nii nagu seegi, et jahtlaev Lennukiga ümber ilma purjetades hakkasid mõni kuu pärast teele minekut meie kajutiseintele ilmuma pildid naistest, lastest, elukaaslastest.

Kui katamaraan Nordea ümber maailma purjetas, siis oli madrus Jaan Tättel üks traditsioon. Iga pühapäeva hommikul, olgu torm või keevitav päike, küpsetas Jaan pannkooke. Nii nagu ta oli harjunud seda tegema kodus.

Samas teeme me reisil olles mõnikord midagi, mida kodus tavaliselt ei tee. Või teeme harva. Ma olen näiteks Austraalias olles juutuuberdanud regilaule või Torontos otsinud suure vaevaga üles poolakate poe, et osta musta leiba. Reisikotis kannan ma kaasas postkaarte Eestist, et neid ise vaadata ja uutele tuttavatele näidata – see on minu kodu.

Reisil olles vaatame ja õpime me võõraid asju tundma tihti läbi koduse prisma, läbi kodust tuttavate asjade ja olukordade. Põhimõtteliselt samamoodi nagu Otto Wilhelm Masing seletas esimeses eestikeelses ajalehes maarahvale kohalike paralleelide kaudu, kuidas elatakse võõral maal ja mismoodi näevad välja lumelaviinid, maavärisemised ja vulkaanid. Selliste rööbikjoonte kaudu saab võõras palju kiiremini omaks.

Just nüüd, jõulude ja aastavahetuse aegu tahame me kõik eriti kodus olla. Uskuge, ka need, kes on sel ajal füüsiliselt kaugel, on mõtetega siin.

Tiit Pruuli,
teel Antarktikasse

32

Viis päeva eneseületust püstloodis kaljuseinal – Henri Rummo, Tõnn Võsu ja Rauno Viskus täitsid ammuse unistuse ning käisid ronimas Californias Yosemite rahvuspargi orus asuva El Capitani graniidimassiivil The Nose'i marsruudil.

10

Unustuste hõlmas paradiis

Kaugete Vürtsisaarte looduse ilu ja inimeste ehedus võtab sõnatuks, tõdeb Banda saarestikus rännanud **Vahur Mäe**.

50

Inimrasv kui muuseumieksponaat

Sambia kõrvalisi radu avastamas.

Sisukord:

6 Kroonika

8 Tooteuudised

10 Taasavastades Vürtsisaari
Vahur Mäe

18 Suusamatk Venemaale – elamus garanteeritud
Hendrik Proosa, Kea Kiiver, Uku Rooni

26 Raskuste kiuste Kazbeki tippu
Kertu Jukkum

32 Püstloodis kõrgustesse
Henri Rummo

42 Kreekas purjetamas ehk harjutusi ankruga
Erik Metsis

50 Limulunga ja Lealui. Aga kuningat me ei näinudki...
Indrek Jääts

56 Autodega Siberi südames
Stina Eilsen

64 Kopenhaagenisse Põhjamaade disainiga tutvuma
Timo Treit

70 Eesti kapten Abhaasias
Jaanus Piirsalu

73 GO Reisiajakiri küsib: Kuidas saadate raha välismaale?

74 Kuidas teha oma fotoraamatut?
Rene Türk

78 Metsik ja maitsev võsakulinaaria
Hele-Mai Alamaa, Merle Liivak

82 Üks eriline TeeRännak Taiwani
Elina Naan

88 Raamatututvustused

90 Seltskond

KROONIKA

Aasta matkaja Heini Räämet: „Ma ei lähe tagasi koju, ma liigun edasi kodu poole."

Nädalavahetusel Pärnumaal Jõulumäe Tervisespordikeskuses toimunud matkajate ja matkajuhtide kokkutulekul valiti aasta matkajaks maailmarändur Heini Räämet oma ümber maailma toimunud jalgrattamatkaga ning aasta matkategelaseks Saue Noortekeskuse matkaringi juhendaja Üllar Põld.

Aasta matkajaks valitud Heini Räämet läks 2016. aasta juulis üksi Otepäält jalgrattal ümbermaailmamatkale, läbides 486 päeva jooksul nelja kontinendi 41 riiki ja kogudes rattaga 31 765 kilomeetrit.

Koos õnnitlustega küsis GO Reisiajakiri Heini Räämetilt paar küsimust.

Kuidas tekkis mõte niisugust matka ette võtta?

2011. aastal, kui olin jalgsi läbi Euroopa rändamisega lõpusirgel, sai selgeks, et rännupisik on sees ja see rännak ei jää viimaseks. Uute variantide hulgas oli esimeseks prioriteediks sõita jalgrattaga ümber maailma. Mul oli ka paar jalutamise plaani juhuks, kui jään truuks jalgsi rändamisele. Suure maailma poole kiskus mind ka sellepärast, et Euroopa jäi väikeseks. Tahtsin rohkem näha!

Kas valitud moto „Ma ei lähe tagasi koju, ma liigun edasi kodu poole" aitas rasketel hetkedel vastu pidada?

Raskete hetkede ajal ma moto peale ei mõelnud ja need hetked tekkisid juba varem kui moto. Moto tekkis kuskil reisi keskel, kui mu käest paljud inimesed küsid, kuhu edasi sõidad. Kui olin mõne teele jääva riigi nimetanud, siis uuriti, kas pärast lähen tagasi koju. Vastasin, et ma ei lähe tagasi koju, ma liigun edasi kodu poole!

Nüüd on Heini Räämet tagasi kodumaal ja pikemat lugu aasta matkajaga saab lugeda juba veebruari ajakirjast. ■

Maailmarändurite klubis räägitakse Gröönimaast

Teisipäeval, 12. detsembril kell 18 toimub maailmarändurite klubis järjekordne üritus, seekord teemal „Elamusterohke Gröönimaa". Jalgsimatkast Kangerlussuaq'ist Sisimuti (180 km), jäämägedest ja Gröönimaa inimeste elust räägib maailmarändur Guido Leibur. ■

93 lastegruppi said tänu Üllar Põllule matkakogemuse

Aasta matkategelane Üllar Põld viis Riigikantselei projektikonkursi „Liikumine ja loodus" raames tänavu matkama 93 lastegruppi. 139 matkapäeva jooksul läbiti 1922 matkagrupi liikme poolt umbes 3300 kilomeetrit.

Iga grupp valis Oandu-Aegviidu-Ikla või Peraküla-Aegviidu-Ähijäve matkarajal sobiva asukoha ja pikkusega rajalõigu ning läbis selle jalgsi, rattal või veesõidukiga. Valitud matka pikkused olid ühest kuni seitsme päevani. ■

Tutvu tingimustega **www.salva.ee** või küsi lisa meie spetsialistilt.

TOOTE-UUDISED

TOOTED ON SAADAVAL KAUPLUSTES **MATKASPORT.**

GoPro HERO6 kaamera

GoPro viimane „kangelane" on taas kaks korda parem kui eelkäija – 4K videot saad nüüd salvestada kuni 60 kaadrit sekundis ja Full HD videot kuni 240 kaadrit sekundis. Samuti on uuel kaameral sisse ehitatud väga hea stabilisaator ning esimest korda GoPro ajaloos ka digitaalne suum. Loe täpsemalt: http://matkasport.ee/blogi-matkatv-gopro-hero6-vs-gopro-hero5

Thule kvaliteetsed selja- ja reisikotid

Kaupluste MATKaSPORT tootevalik on täienenud Rootsi tootja Thule kvaliteetsete selja- ja reisikottidega.

Suunto Spartan Sport Wrist HR baro spordikell

Suunto Spartan Sport Wrist HR on mitmekülgne GPS- ja baromeetri funktsioonidega kell sportlastele. Sellel on üle 80 eelprogrammeeritud treening- ja võistlusala valiku. Kellal on värviline ekraan, veekindlus 100 meetrit ning kuni 10 tundi aku kestvust treeningrežiimil. Avasta uusi teekondi, kasutades Suunto Movescounti keskkonda.

Tactical Foodpacki dehüdreeritud toidud

Tactical Foodpack on Eestis toodetud naturaalne ja kohalikust toorainest tehtud dehüdreeritud toitude sari. Toidus ei ole säilitusaineid, maitsetugevdajaid ega regulaatoreid. Lisada tuleb vaid kuum vesi ning maitsev eine on pakist söömiseks valmis.

Väljumisajad

nii Tallinnast kui ka Tartust

6:45	11:45	16:45
7:45	12:45	17:45
8:45	13:45	18:45
9:45	14:45	19:45
10:45	15:45	20:45

Meie lähme! GO Bus

www.gobus.ee

Taasavastades VÜRTSISAARI

> Saarel puuduv elekter ja mobiililevi, paiga eraldatus ja looduse liigirikkus loovad tunde, et siin on aeg justkui seisma jäänud.”

Vaade minu külale ja rannal seisvale öömajale.

TEKST JA FOTOD: **VAHUR MÄE**

Küllap on enamik meist midagi kuulnud eksootilistest Vürtsisaartest. Paigast, mille asukohta hoiti kaua aeg saladuses, mille pärast valati palju verd ja kust tulid kullaga samas vääringus olnud muskaatpähkel ja nelk. Pärast seda, kui tekkisid istandused Euroopale lähemale, vajus see paik aga unustusse. Võib öelda, et unustuses on see kauge paik veel tänapäevani.

Möödunud aasta kevadel Bali hotelli verandal lesides silmitsesin Indoneesia kaarti ja mõtisklesin oma edasiste plaanide üle. Mu pilk jäi pidama väikesel saarestikul, mis istub eemal kõigest, kaugel keset merd. Selle saarestiku nimeks on Banda saared. Internetist lisa uurides tundus see paik piisavalt põnev, et juba järgmisel hommikul sinnapoole teele asuda.

Banda saared on imepisike vulkaanilise pärituoluga saarestik Vaikse ookeani lääneservas asuvas Banda meres. Banda saared kuuluvad Maluku saarestikku ja siin elab tänasel päeval 15 000 inimest. Kuna Hollandi kolonistid tapsid 17. sajandil enamiku siin elanud põlisrahvast, on tänapäeva elanikud pärit teistelt Maluku saarestiku saartelt ja mujalt Indoneesiast. Siinsed elanikud naudivad elu Hollandi kolonistide poolt maha jäetud villades ning kasvatavad ka tänapäeval kunagi palju kuulsust toonud vürtse. Kuigi need ei ole enam kulla hinnaga, nimetatakse siit pärit muskaatpähklit siiski maailma parimaks.

Paadisõit Hatta saarele.

Banda saartele

Viimane osa teekonnast Banda saartele algab Amboni saare samanimelisest suurlinnast, mis on omakorda Maluku saarestiku pealinn. Kuni Amboni lennujaamas maandumiseni olen alates Balilt teinud kolm lendu ja kulunud on peaaegu üks ööpäev. Siit edasi Banda Neirale, mis on saarestiku pealinnaks, pääseb vaid üle vee.

Sadamas seisva kiirpraami juures käib suur sagin ja kirev seltskond vinnab laevale kuivaineid, õllekaste, majapidamistarbeid ja kõike muud, millest saarestikus tõenäoliselt puudus on. Indoneesia kiirpraamidele tüüpiliselt saab valida koha kas tekil või konditsioneeritud nn VIP-saalis, kus mängib valjuhäälne karaoke või kohalik seebikas. Mina valin värske mereõhu ja kauni vaate. Kümnetunnine praamisõit kitsastes oludes on küll võrdlemisi väsitav ja tüütu, aga pakub siiski mõningaid elamusi. Aeg-ajalt tõuseb paadi kõrvalt lendu lendkalade parv ja päris pikalt saadab meid parv delfiine.

Pärast pikka päeva tekivad lõpmatusse laiuvale merele kaunid palmidega kaetud karstisaared. Nende vahelt mööda navigeerides paistabki Banda Neira sadam oma kaunis õhtuvalguses. Neira linnakeses elab umbes pool Banda saarte 15 000 elanikust. Väidetavalt tekkis linn just siia seepärast, et see on saarestiku ainuke piisavalt ühes tasapinnas ala, kuhu oli võimalik suuremat asumit rajada.

Üldiselt on Neira nagu iga teine väike linnake Indoneesias – veidi lagunenud ja räämas ning maas vedeleva prügiga, sest seda pole lihtsalt kuhugi panna. Tähelepanu tõmbavad aga aeg-ajalt tee ääres kõrguvad kaunid koloniaalvillad. Neira linn ja siin olev kindlus rajati Hollandi Ida-India Kompanii poolt 17. sajandil, aga pärast vürtsiäri lõppu jätsid nad saare ja kaunid ehitised võtsid üle saarele asunud uued elanikud. Mitmesse majja kiikasin ka sisse ja uskumatul kombel on lisaks hoonele säilinud ka antiikmööbel, portselan ning seintel ripuvad selleaegsed maalid ja kaardid. Lisaks erilistele elumajadele eristub Neira teistest Indoneesia linnakestest seetõttu, et siin puudub liiklus. Vuravad ringi küll mõned mopeedid, aga need üksikud autod, mis tänavatel seisavad, ei ole nendel olevat sambla- ja tolmukihti arvestades juba ammu liikunud. Kõige põnevam leid olid tänaval vedelevad suured kahurid. Euroopas on 17.–19. sajandist pärit sõjarelvad leidnud tõenäoliselt oma tee muuseumitesse. Siin vedeleb neid nii majade ümber kui ka tänavate ääres.

Hatta saarele

Minu suurim huvi lisaks erilisele ajaloole on näha kaunist veealust elu ja nautida paradiisisaare idülli. Peasaar ei ole selleks

Minu fännklubi. Esimesel korral, kui poistele ütlesin, et nüüd teeme pilti, siis nad panid jooksu. Hiljem ajasid nad mind taga ja nõudsid: "Photo-photo!"

Lummav päikeseloojang Hatta saarel.

mõistagi parim koht ja seetõttu valin järgmiseks sihtkohaks välja saare, mida kohalik rahvas kõige kaunimaks nimetab.

Hatta on Banda saarte kõige idapoolsem saar ja asub Neirast umbes tunniajase paadisõidu kaugusel. Hommikul Neira väikeste paatide sadamasse jõudes öeldakse, et kell 10.00 peaks küll paat minema, aga kuna hetkel on tuunihooaeg, siis on enamik paate hõivatud kalapüügiga ja ei tea, kas üldse lähipäevil taas nn taksot sõitma hakkavad.

Veidi murelikuna jalutasin lähedal asunud kohvikusse edasisi plaane tegema. Õnneks kohtasin seal Austriast pärit sukeldujat nimega Alex, kellega rääkides selgus, et ta on pärast hommikusööki tagasi Hattale minemas ja võtab mu meeleldi oma paati. Alex oli 50ndate alguses mees, kes nägi välja justkui Krokodill Dundee või Indiana Jones. Hiljem pikemalt rääkides selgus, et ta oli kümme aastat tagasi Austrias oma ettevõtte maha müünud ja sellest ajast peale maailmas ringi reisinud. Tema suurim kirg on sukeldumine ja ta käib Hattal igal aastal. Sel korral oli ta siia tulnud aga saarepealiku palvel, kes otsustas Hattale väikese sukeldumiskeskuse rajada ning kutsus Alexi nelja saarel elavat noormeest sukeldumisinstruktoriks treenima.

Kanistrites kütus ja kohalik kookosekärakas paati tõstetud, alustasime väikese sukeldumispaadiga teekonda saarele. Veest järsult üles tõusva ja ajuti tossava vulkaani varjust välja sõites paistis türkiissinise ookeani keskel tükike palmidega kaetud rohelust.

Hatta on mõne ruutkilomeetri suurune mägine saareke, mida katab suursugune põlismets ja ümbritseb müürina sügavusse vajuv korallriff.

Paadilt maha astudes tutvustab Alex mulle saarevanemat, kelleks on keskealine mees nimega Caesar. Ta on hea inglise keele oskusega, väga edumeelne ja haritud mees. Öömaja saan Caesari enda ehitatud bangalos, mis asub täpselt rannaribal kõrgete kookospalmide all. Minu naabriks on Alex ja oleme ainukesed välismaalased saarel.

Elu paradiisisaarel

Pärast end bangalosse sisseseadmist lähen oma uut kodusaart avastama. Enne minekut soovitab naeratav Alex saare tihedas liikluses ettevaatlik olla – nimelt on saarel koguni kolm mootorratast.

Seemnerüü ehk muskaadiõiega kaetud muskaatpähklid.

Nn minu küla Hatta saarel.

Hattal on kokku kaks väikest küla, mida ühendab pisike saare ühest otsast teise kulgev teerada. Külas, kuhu mina elama asusin, on kokku kümmekond perekonda ja teises ehk kaks korda nii palju. Ka siin asuvad elamud on osaliselt Hollandi kolonistide pärand. Lisaks on mitmeid saarel külluses olevast puidust oma jõududega üles ehitatud maju. Teerada pidi astudes paneb imestama majapidamiste ümber valitsev puhtus ja korrashoid. Maas ei vedele prügi ega üleliigset kola ning kõik on ilusti paika sätitud ja omal kohal.

Majade ümber on näha kasvamas banaane, papaiasid, leivapuid, arbuuse ja palju muud. Puuvilju on külluses ja jääb mulje, et siin võiks isegi koduhoovist lahkumata söönuks saada.

Kahe küla vahele jääb metsatukk, kus kasvavad kurikuulsad muskaadi- ja nelgipuud ning kaneel. Puude vahel märkan korviga jalutavat noormeest, kes puu otsast plooome meenutavaid kollakaid vilju korjab. Need ongi muskaatpähklid või täpsemalt nimetades muskaadiviljad, mille südamikus olevas koores on muskaatpähklid.

Temaga paar sõna vahetades annab ta mulle ühe vilja ja ütleb „*makan*" (eesti k 'sööma'). Hammustan kerge kõhklusega kollakat vilja – päris mango nüüd ei ole, aga toores õun ka mitte. Näiteks ainuke moos, mida siin kasutatakse, on tehtud just muskaadiviljast.

Teise külla jõudes on mitmes kodus käsil kibekiire töö. Üks proua laotab parasjagu oma majaesisele kuivama koore sees olevaid muskaatpähkleid. Nii peavad need siin kuivama umbes kaks kuud – senikaua, kui südamik kõrisema hakkab. Edasi astudes märkan ema ja tütart, kes nugade abil puunottidelt koort maha ihuvad. Neile

Hoogne kaneelipuu puhastamine väärtuslikust kaneelikoorest.

lähemale astudes tunnen imemagusat lõhna, mõistagi on tegemist kaneelipuuga.

Külateed pidi veelgi edasi kolades näen majatrepil mängivaid lapsi ning hoogsalt muskaatpähkli kestade ümbert punast värvi seemnerüüsid eemaldavat naist. Seemnerüüd nimetatakse ka muskaatõieks, mida samuti toiduvalmistamiseks kasutatakse, näiteks küpsetistes, magustoitudes ja ka kana-kalaroogades.

Veel enne pimedat satun mööduma vanaprouast, kes väikesel lõkkel metsiku mandli vilju röstib. Metsik mandel ei ole sama pähkel, mida meie poodidest leida võib, aga siiski sarnase välimusega ja justkui veelgi maitsvam. Võimsaid, kuni 50-meetriseid metsiku mandli puid kasvab siin saarel rohkesti. Proua lahkel loal panen oma taskud pähkleid täis ning asun kodu poole.

Bangalo poole tagasi astudes tunnen hinges õnnetunnet. Ma ei ole kunagi end ühelgi saarel, külas või kogukonnas nii koduselt tundnud. Samuti ei ole ma lühikese aja jooksul näinud nii palju naeratusi ja rõõmsaid inimesi.

Loodan uue päeva ootuses varakult magama pugeda, aga saarevanemal ja tema vennal on teised plaanid. Lähenedes meie bangalote terrassile, kannab üks neist suure naeratusega käes mandoliinisarnast keelpilli ning teine kilekotis loksuvat jooki.

Õde ja vend Hatta saarelt.

Kõik saare elanikud on moslemid, aga selles eraldatud paigas tunduvad nad reegleid vastavalt olukorrale sobitavat. Caesar valab kilekotis oleva kange kookosepuskari klaasidesse ja lausub, et väljas on ju pime, Allah ei näe. Caesari vend laulab traditsioonilisi Maluku rahvalaule ja pidu kestab rõõmsas seltskonnas poole ööni.

Muskaatpähkli kuivatamine.

Veealune paradiis

Üks minu suurimaid ootusi siin on veealusesse maailma sukeldumine. Olin juba varem selle paiga liigirikkusest lugenud, aga Alexi sõnad tekitasid veelgi suuremat ootusärevust. Nimelt on ta käinud sukeldumas enamikus maailma tuntud ja vähem tuntud kohtades ning tema sõnul on Hatta koralli- ja kalarikkuse poolest number kaks koht maailmas. Hatta saare võlu on ka see, et põhimõtteliselt saab hommikusöögilauast tõustes vähem kui kümne sammuga korallide vahele. Veel paar lestalööki ja juba ujun kaheksakümne meetri sügavusele kaduva koralliseina servas. Vee selgus on hämmastav – vähemalt 40–50 meetrit. Tegelikult näen ka õrnalt 80 meetri sügavuses olevat merepõhja.

Lastes end hoovusel piki riffi edasi kanda, liuglen justkui võlumaal. Teadlaste sõnul on Banda saartel ühed maailma lopsakaimad, mitmekesisemad ja paremini säilinud korallrifid. Arvatakse, et selle lopsakuse üheks põhjuseks on vulkaaniline aluspinnas. Lisaks ei ole vähemalt siiani neid koralle mõjutanud maailmamere

Kiriahvenate parv Hatta korallrifil.

soojenemine, mis näiteks Suurel Vallrahul on toonud kaasa korallide pleekimise. Ookean Maluku saarestikus on üks soojemaid maailmas, seda piirkonda nimetatakse koguni lääne Vaikse ookeani soojabasseiniks. Minu käekell näitab stabiilselt vee temperatuuriks 30 kraadi.

Ka kalade liigirikkus on muljet avaldav. Sageli on rifi ääres näha minust suuremaid Napoleoni kalu, kelle arvukus on siin üks maailma suurimaid. Minust ujuvad mööda saagiotsingul valgeuim-rifihaid ning märkan ümber minu tiirutavaid suuri hobumakrelle (*giant trevally, Caranx ignobilis*). Mõistagi ei ole nad saagijahil, vaid lihtsalt uudishimulikud. Kõige lõbusamalt veedan aega grupi hiid-barrakuudade seltsis. Neid aeglaselt jälitades hoiavad nad distantsi, aga kohe kui sukeldun sügavamale, ujuvad nad hetkega ümber minu veidrat olendit uudistama.

Üks põhjus, miks Hatta ümbrus on nii liigirikas, on saart ümbritsev sügav meri, kust hoovused siia suurel hulgal toitaineid kannavad. Suur liigirikkus ja sügava avamere lähedus toob siia ka kalu, keda tavaliselt koralliriffide juures ei kohta. Sageli kohtan koralliseina lähedalt mööda ujuvaid suuri tuunikalaparvesid, kahemeetriseid kuningmakrelle, mõõkkalu ja palju teisi põnevaid liike. Näiteks igal aastal novembris ja detsembris kogunevad saare juurde sajad vasarhaid ning aeg-ajalt ujuvad rifiseina mööda vaalad.

Järgnevatel päevadel veedan enamiku valgest ajast saare ümber snorgeldades või Alexi ja sukeldumisinstruktorihakatistega veidi kaugemaid kohti avastades. Arvasin, et selle väikese saare ümber snorgeldamine muutub kiiresti üksluiseks, aga isegi veel viiendasse ja kuuendasse päeva jagus palju avastamisrõõmu.

Ühel õhtul Alexi ja saarevanemaga juttu ajades uurisin, miks siin veealune rikkus ikkagi nii hästi säilinud on, kui samal ajal see on paljudes teistes paikades Indoneesias kadunud või kadumas. Tuli välja, et põhjus on üsna lihtne ja peitub selle paiga kurikuulsas ajaloos. Nimelt ei sõltunud kohaliku rahva elu minevikus ega sõltu ka tänapäeval kalast ja mereandidest, vaid maapeal kasvavatest vürtsidest. Seetõttu püüavadki nad kala ainult omaenda toiduks ega müü seda kaugemale, sest

raha teenivad nad muskaatpähkli, nelgi ja kaneeli müümisest. Lisaks asuvad Banda saared Indoneesia suurtest saartest nii kaugel, siis ei satu ka siia suured kalalaevad või Indoneesias suureks nuhtluseks olevad nn ookeani mustlased, kes väikeste paatide ja parvedega mööda merd ringi seiklevad ja dünamiidiga kala püüavad.

Kookosevaras ehk suurim maismaa lülijalgne

Ühel päeval, kui snorgeldamisest pikema pausi võtsin, otsustasin saare sisemaad uudistama minna. Kuna saare sisemusse ei vii ühtegi rada, pidin lihtsalt otse läbi džungli matkama. Kuna Hatta on kunagi olnud vulkaan, siis tema keskossa rühkimine on järsu koonusja kuju tõttu päris raske ettevõtmine – eriti, kui väljas on 30 kraadi sooja ja õhk on niiskusest paks. Tänu viljakale vulkaanilisele mullale ja ekvatoriaalsele kliimale on selle pisikese saare mets ikka uskumatult lopsakas. Siin on suuri puid, millest ei saaks ka mitme inimese abiga ümbert kinni võtta, mastipuid, mis 50 meetri kõrgusele saare kohale kerkivad, kauneid õisi ning tihedat bambusevõsa. Väidetavalt on ka hulganisti taimeliike, mis kasvavad ainult siin.

Päevasel ajal lendab ringi kirevas rüüs laululinde ja õhtusel ajal maiustavad puuviljade kallal suured nahkhiired. Loomi on aga vaid üksikuid. Suurim, keda öösiti taskulambi valgel jälgisin, on kassisuurune, armsa välimusega valget värvi kukkurloom nimega kuskus.

Kõige põnevamaks elukaks osutus hoopis suurim maismaal elav vähk, kelle eestikeelseks nimetuseks on kookosevaras. Oma metsarännakult tagasi külasse jõudnud, oli külapoiste esimene küsimus, kas ma kookosevarast ikka nägin. Eitavat vastust kuuldes lubasid poisid pimeduse saabudes teda mulle näidata. Pärast hämardumist suundusime kookosevarga otsingutele, aga mitte randa, mis tunduks loogiline, vaid hoopis metsa. Nimelt elab ta maasse kaevatud urgudes ning toitub puuviljadest ja pähklitest. Kookosevargaks nimetatakse teda seepärast, et vahel ronib ta tõesti palmide otsas ja võib ka oma tugevate sõrgade abil kookospähkleid avada. Siiski toituvad nad neist harva.

Tungime aina sügavamale saare sisemusse ja lõpuks peatume kohas, kus kasvavad suurimad puud ning mille suurte valgust varjavate võrade tõttu on maapind taimestikuvaba. Siin hargneme ja asume jahile. Õige pea on kuulda ühe poisi hõikeid. Jookseme tema juurde ja siin ta ongi – suur tugevast koorikust kestaga sinakat värvi vähk. Kuigi minu jaoks on see suurim vähk, mida ma kunagi näinud olen, on see poiste sõnul liiga väike, nii et otsime edasi. Poole tunni jooksul leiame veel viis kookosevarast, aga ükski pole poiste sõnul õiges suuruses.

Lõpuks leiame ühe hirmus piraka, mis on küll päeva suurim, aga jääb siiski oluliselt alla suurimatele isenditele, mis kaaluvad koguni neli kilo ja kelle jalgade pikkuseks on üks meeter. Palun vähk ellu jätta, aga poisid soovivad hirmsasti ühist jahisaaki lõkkel küpsetada. Seetõttu võtame suurima kaasa. Külas teeme lõkke ja küpsetame selle umbes kahekilose vähi otse tulel. Kookosevaras on uskumatult maitsev ja küllap see ongi talle paljudes tihedama asustusega paikades saatuslikuks saanud.

Ammustel aegadel sai siit saartelt kullaväärilist vürtsi, tänapäeval aga materiaalse vara asemel hingerikkust. Tulin Hattale, et veeta siin paar päeva ja siis järgmistele saartele edasi liikuda, aga lõpuks jäin nädalaks ning oleksin soovinud veelgi kauem olla. Saarel puuduv elekter ja mobiililevi, paiga eraldatus ja looduse liigirikkus loovad tunde, et siin on aeg justkui seisma jäänud. Saarerahva lai naeratus ja rõõmus ellusuhtumine kanduvad hetkega edasi ka siia sattunud rändurile ning annavad energiat kaua pärast lahkumist. Olen kuulnud antropolooge rääkimas „oma küladest", mis on neile kuidagi kalliks või eriliseks muutunud. Minu jaoks kujunes Hatta „oma saareks". ■

Edukas kookosevargajaht.

Esimene täispikk päev jõuab õhtusse, otsime sobivat telgikohta. Ees paistev mäehari viib Naroda platoole, mis kogu matka kestel oli pilvedes ja tormine.

Suusamatk Venemaale – elamus garanteeritud!

TEKST JA FOTOD: **HENDRIK PROOSA, KEA KIIVER, UKU ROONI**

Seltskond noori, põhiliselt loodusteaduste taustaga matkahuvilisi on taas ellu äratanud vahepeal unustuste hõlma vajunud suusamatkad. Pea igal aastal võtavad nad suuskadel ette matku eri paikades, näiteks Hibiinidesse ja Altaisse. Sel aastal viis rännak seltskonna Lähispolaar-Uuralitesse, paika, mis kindlasti ei ole kergemate killast ning mille ohtlikkuse kohta on kogenud matkameestel nii mõndagi pajatada. Siinne lugu annab kasulikke ja praktilisi soovitusi, kuidas suusamatka planeerida ja ellu viia, sealjuures vägagi mõistliku eelarvega.

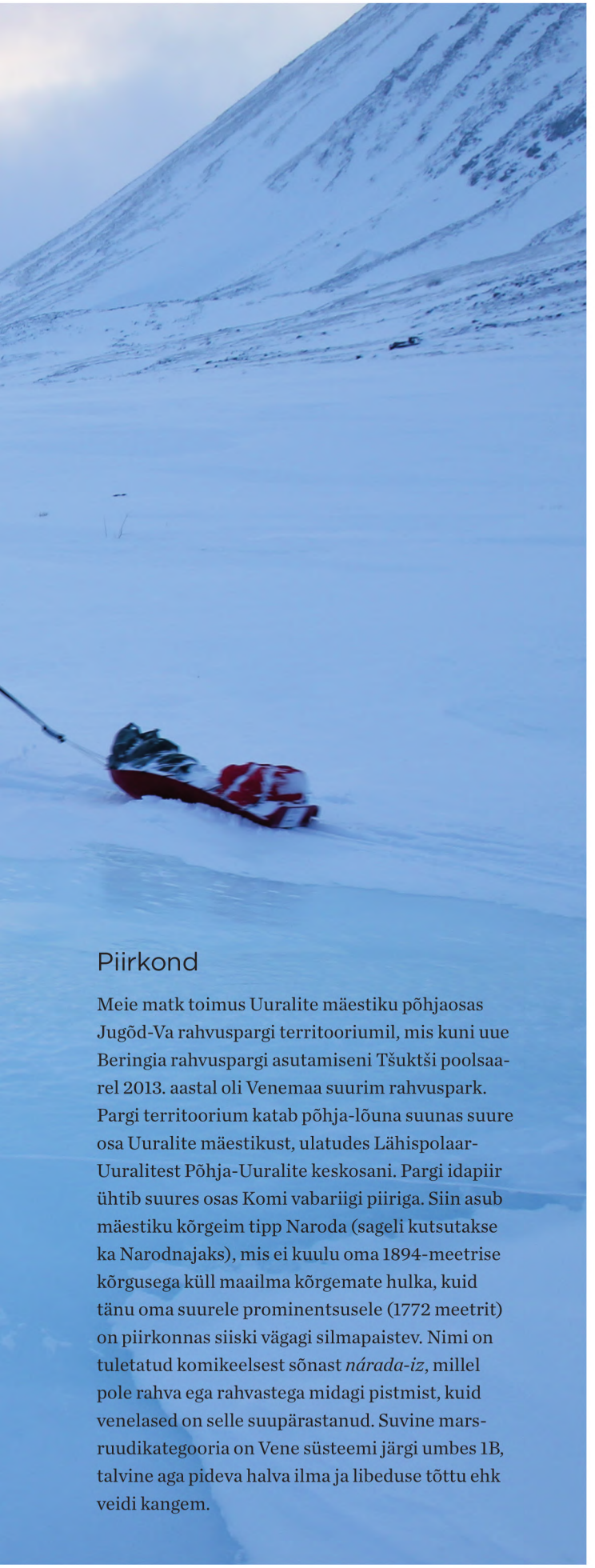

Piirkond

Meie matk toimus Uuralite mäestiku põhjaosas Jugõd-Va rahvuspargi territooriumil, mis kuni uue Beringia rahvuspargi asutamiseni Tšuktši poolsaarel 2013. aastal oli Venemaa suurim rahvuspark. Pargi territoorium katab põhja-lõuna suunas suure osa Uuralite mäestikust, ulatudes Lähispolaar-Uuralitest Põhja-Uuralite keskosani. Pargi idapiir ühtib suures osas Komi vabariigi piiriga. Siin asub mäestiku kõrgeim tipp Naroda (sageli kutsutakse ka Narodnajaks), mis ei kuulu oma 1894-meetrise kõrgusega küll maailma kõrgemate hulka, kuid tänu oma suurele prominentsusele (1772 meetrit) on piirkonnas siiski vägagi silmapaistev. Nimi on tuletatud komikeelsest sõnast *nárada-iz*, millel pole rahva ega rahvastega midagi pistmist, kuid venelased on selle suupärastanud. Suvine marsruudikategooria on Vene süsteemi järgi umbes 1B, talvine aga pideva halva ilma ja libeduse tõttu ehk veidi kangem.

Marsruut

„Reis algas Tartust meeleolukalt, kobisime ca 1 paiku bussijaama ja ootasime rõõmsalt bussi, mis saabus vist üsna õigel ajal. Meie tavaari nähes tegid bussijuhid suured silmad ja küsisid suusašumadani eest 30 eurot. Ütlesime okei ja kobisime bussi. Pileteid ei vaadatud ja suusaraha ka uuesti ei küsitud. Küsimata me ei maksnud ka – hea on. Buss väljus ca 10 min õigest ajast hiljem. Reis Narva kulges sündmustevaeselt, enamiku ajast magati, kogu košmaar algas piiril.

Esmalt ootasime Eesti poolel ülikaua, mingil põhjusel oli vaja kõigi bussis olnute passid kokku koguda ja neid pikalt inspekteerida. Kokku läks vist ca tund aega. Lõpuks kui Eesti poolelt üle saime, sõitsime üle Narva jõe ja ... buss läks katki! Taheti meid vingumürgitusega ära tappa.

20 min hiljem Tartust startinud Luxekspress sõitis meie vingugaasikastist piiril mööda & kui kõigil passikontroll läbitud, olime lootusetult hiljaks jäänud. Ajasime kodinad raudteejaama ja Hendrik leidis meile uue ~ 6000 rubsise tee läbi Moskva Intasse."

Logistika: Bussiga Tartust Peterburi, sealt rongiga Moskvasse, Moskvast rongiga Intasse. Intast Trekolidega Želannoe baasi.

Marsruut: Želannoe baas – Naroda tipu esimene katse – Karpinskoe kuru 1A – Naroda jõe org – Tsentralnõi kuru 1B – Kar-Kari kuru 1A – Naroda tipp 1894 m – Želannoe baas

Tagasisõit: Trekolidega Intasse, rongiga Piiterisse, bussiga Tartusse

Matkapäevad: 27.02–08.03 (26.02 oli nn nullpäev ja esimene telgiöö; 09.03 kobisime pärast ööbimist Želannoe baasi)

Marsruudi kategooria: II (Vene süsteemis)

Kilometraaž: 140–150 km

Traditsiooniline nabapilt kurul, peale seda tegime kondenspiimast kurujäätist, mida sai omakorda täiustatud maasikamoosiga.

Matkagrupi liikmed

Kea Kiiver
Linda Puusalu
Triinu Rooni
Andris Pentjärv
Hendrik Proosa
Ott Kangur
Uku Rooni

Legendid ja uskumused

Vihjete kohaselt on see piirkond üsna pahaendelise auraga, seal olla inimesi kaduma läinud ja toidumoonast vajaka jäänud ... Põhiline Uuralite „eriti paha koht" on Djatlovi kuru kant koos oma Djatlovi intsidendiga, aga see jääb omajagu lõuna poole ja asub jaotuse poolest vist juba Lõuna-Uuralites. Enne matka sai tudeeritud Koomaklubi sama kandi matkapäevikut 2001. aastast ja see oli meil ka väljaprindituna kaasas. Neil juhtus seal väike kadumine, aga inimene leiti pärast jälle üles. Igasugu sekelduste vältimiseks on alati sõnad peale loetud, et keegi omapead patseerima ei lähe, ega me promenaadil pole, et üksi ringi jalutada.

Söögi suhtes on enamasti kaasas olnud vähemalt ühe päeva avariisöök. See on toit päevaks, mida pole marsruudi sisse arvestatud, nn varupäev. Halbu üllatusi vähese toidu suhtes aitab vältida planeerimine. Kui kõik söögikorrad on pakitud ja paigas, ei saa neist kuidagi kogemata puudu tulla. Häda korral saab hakata sööki ratsionaliseerima ja enamasti töötab loogika, et kui piirkonnast väljumine on avariihetkel pikk, on ka rohkem sööki veel alles. Kui sööki vähe, peab olema juba matka lõpetamas, kui marsruut pole just väga vigaselt planeeritud.

Üllatuste vältimiseks, näiteks paksu lume korral, mis muudab edasiliikumise väga aeglaseks, peab marsruudi tegema nii, et on mingi osa elemente, mida on võimalik ära jätta ja sellega aeg jälle tasa teha. Igasugused radiaalid, puhkepäevad ja mõne tiiru lühendamine plaan B-na on siin abiks. Kui marsruut on kavandatud joonmarsruudina punktist A punkti B läbi inimtühja ala ning väljuda saab ainult A-st või B-st, siis võib küll keeruliseks minna.

Kõik söögikorrad olid pakitud eraldi, igal peal silt päeva ja söögikorra tähistamiseks.

Logistika

Rongipiletid ostsime veebipoe ufs-online.ru kaudu, mis erinevalt www.rzd.ru portaalist laseb Eesti krediitkaardiga probleemideta maksta, võttes piletitelt küll vahendustasu. Vene raudtee ametliku lehe www.rzd.ru kaudu ei ole meil siiani õnnestunud pileteid osta.

Kohalikku transporti on kõige mugavam ajada läbi Jugõd-Va rahvuspargi administratsiooni. Kontaktid leiab pargi kodulehelt www.yugyd-va.ru. Talvel on kõige mõistlikum transport suured Trekol-marki maastikumasinad, mille rent oli 2017. aasta alguses Inta-Želannoe baasi marsruudil 15 000 rubla üks ots.

Ühte autosse mahub koos varustusega ehk neli-viis inimest, suurema grupiga on vaja võtta kaks autot. Meile maksis kogu lõbu seega 60 000 rubla ehk ligi 1000 eurot. Pargi poolt saab abi ka rahvuspargi loa ja viisade registreeringu tegemisel, tegime enne matka algust viisadest ja piiril antud blanketist pilti ning nende abil aeti asi korda. Paberid saime mugavalt kätte, kui mägedest välja jõudsime.

Trekol ehk meie tellitud „takso“, üks väheseid tundras talvel liikumisvõimelisi masinaid.

Naroda tipus! Uuralite mäestiku kõrgeim tipp kostitas meid väga halva ilmaga, aga matka jooksul saadud tuulekarastuse tõttu ei lasknud me teisel tipuüritusel end enam tormist häirida.

Tõus Narodale

Üritasime tippu kahel korral, esimene kord matka teisel päeval, kuid pöördusime esimeselt platoolt väga halva ilma tõttu tagasi – väga tugev tuul, lumetuisk ja olematu nähtavus. Teisel korral tegime tipukatse matka eelviimasel päeval suhteliselt sarnastes tingimustes, kuid kuna olime matka jooksul juba ennast karastanud, ei lasknud me ennast tormist häirida.

Rada on esimeselt suurelt tipuplatoolt kuni tipuni tähistatud punaste värviringidega kividel, kuid neid võib tormis suhteliselt halvasti näha olla. Mingi ime läbi me need siiski leidsime ja rassisime tipuni välja. Suusad jätsime platoo teise otsa, kust algab kivisem tõus, kuna seal ei ole suuskadega enam midagi teha. Enne tippu on suur puust rist, millest tipuni on veel umbes 100 vertikaalmeetrit tõusu. Tipus on metallist püramiid ja muud kola, nähtavus oli meil lumetormi tõttu nullilähedane (10–15 meetrit), seega vaateid nautida ei saanud. Temperatuur tiputõusul oli umbes –10, tuulekülm veel lisaks.

Lähispolaar-Uuralites asub ka teine kuulus mäetipp Manaraga, kõrgusega 1662 meetrit, mis on nime saanud oma sakilise kaljuharja järgi: *manaraga* tähendab neenetsi keeles karu käppa.

Viimasel kurutõusul Karpinskile. Tõusu tegi raskeks suurte kivide vahel olev pehme lumi, kus võis kõhuni aukudesse sisse vajuda.

Kukkumine

„Laskusime mööda jõe sängi, mida tulles vältisime. Teel nägime suurt lörtsikuhja, kust vesi maale tungis, paari sinist laiku ja ühte pikemat lumevaargu. Olles esimene, jäin käed laiali hoiatavalt enne veergu seisma. Uku ja Triinu jõudsid mulle peaaegu järele ja sellest piisas, et lumemuhk, millel ma seisin, järele annaks. Järgmine hetk olin vees, hunnik lund all ja põhja ei kusagil. Suusad-kepid risti, kott seljas, ei saanud end kuskile liigutada, enne kui vool lumemassi ja minu pool meetrit edasi kandis ja lumi juba uue kooriku alla kaduma hakkas. Pean tunnistama, et sel hetkel jooksid mul kõik seitse surma silme eest läbi. Õnneks leidsin parema jalaga ühe keskmisest suurema kivi, mis andis lootust põhja leida. Olles teistele hõiganud, et keegi lähemale ei tuleks, inspekteerisin olukorda. Minust natuke vasakul oli üks kerge kivi, mille pealt said seltsimehed, matkakaaslased, vastu võtta suusakepid ja koti. Natuke tasakaaluharjutusi ja sain ära anda ka oma suusad! Nüüd olin endiselt tagumikuni vees, aga varustuse võrra kergem. Edasi tuli end välja lohistada lasta Hendrikul ja Ukul. Õnneks tõukehüppe sain ühest kivi nurgast ja mehed meil ka just papist pole ning õnnestus mind välja saada. Auk, kus olin, oli umbes 2,5 meetrit sügav, üle meetri sellest voolav vesi. Nüüd oli vaja ruttu laagrisse joosta, enne kui jalad ära külmuvad, sest vees veetsin vähemalt mõne minuti." – Linda

Matkavarustus

Talvel keerleb suur osa tegevustest ja varustusest sooja tekitamise ja säilitamise ümber. Suusamatka varustus on üldjoontes sarnane mägimatka varustusega, kuid sisaldab ka mõningaid elemente, millega mujal ei pruugi kokku puutuda.

Talimatka telk

Meie oleme oma matkadel kasutanud vana Vene matkatelki Zima, mis kaalub kuivalt 5 kg ja mahutab lahedalt 6–8, hädapärast ka kuni 12 inimest. Telgil ei ole kaari ega vaiu, püstitamiseks kasutatakse puust „emapuud" ja suusakeppe, puude puudumisel saab emapuu meisterdada kokku seotud suusakeppidest. Katuses on auk korstna jaoks, kui on soov või vajadus ahju kütta.

Laager metsapiiril, paaril õhtul saime ka lõkke tegemise luksust nautida.

Matkaköök ja -söök

Kasutasime matkal söögi tegemiseks kahte Primus Omnifueli universaalpriimust ning kütteks kõige tavalisemat bensiini 95. Kuna teada oli, et umbes kaks kolmandikku matka toidukordadest tuleb süüa valmistada priimustel ning kasutada vee saamiseks lund, oli meil kaasas kaheksa liitrit bensiini. Bensiinikulu arvestuse aluseks oli mõte, et ühe pudelitäie põlemise aeg on konstant ning vaja on lihtsalt teada, kui palju aega kulub söögi valmistamiseks. Ühe päeva näidismenüü nägi meil välja juuresolev.

Kõik toidukorrad olid pakitud eraldi suurtesse soonkinnisega kottidesse, igal kotil peal silt, mis päeval ja mis toidukorral pakk söögiks läheb. Päeva söök ühele inimesele kaalus suurusjärgus 700–750 grammi, kogu grupi päevasöök seega 5–5,5 kilo. Ühe inimese päevase koguse alusel sai erinevaid toiduainete koguseid muudetud, et vajalik kogus kokku saada. Kui hommiku- ja õhtusöökide kuivainete kogus on traditsiooniliselt 100 g/in (pasta 125 g), siis lõunasöögi koguste ning erinevate lisadega saab päevast toidukogust varieerida.

Tüüpiline lõuna: külmad suupisted ja soe tee lumehanges, ümberringi tuisk.

Hommik
- tatar
- konserv
- kuivatatud tomatid õlis
- kuivatatud sibul
- valge bešamellkastme pulber
- tee, kohv, suhkur, mesi, sool, pipar, maitseained, puljongikuubikud
- karamellikommid päevaks taskusse

Lõuna
- leivakuivikud õliga
- juust (ette tükeldatud)
- suitsuvorst
- Ungari pekk
- küüslauk
- halvaa
- kuivatatud puuviljad ja pähklid
- kurujäätis (kondenspiim)
- kuum tee termosest

Õhtu
- spagetid
- konserv
- Bologna kastme pulber
- kuivatatud sibul
- kissell
- kuivatatud õunad
- tee, kohv, suhkur, mesi, sool, pipar, maitseained, puljongikuubikud
- piiritus

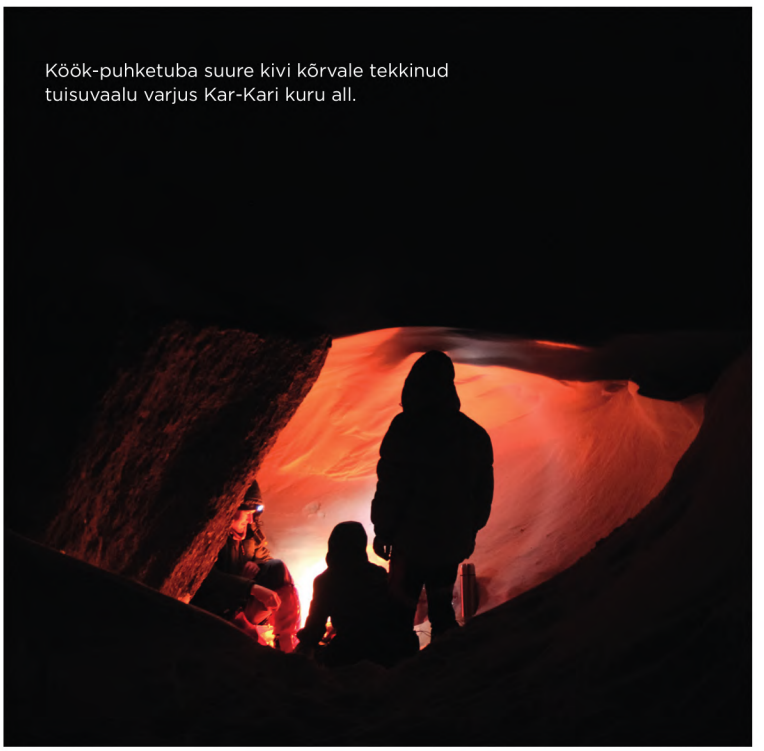

Köök-puhketuba suure kivi kõrvale tekkinud tuisuvaalu varjus Kar-Kari kuru all.

Talvetelgi ahi

Kuna matk on pikk, siis on keeruline ennustada, kui soe või külm matka ajal on. Suurte külmade vastu, aga ka varustuse kuivatamiseks ning muidu õdusamaks äraolemiseks on enamasti kaasas ka väike talvetelgi ahi. Oleme kasutanud sõprade poolt ise meisterdatud ahje, sel korral oli kaasas eriti peen titaanplekist kokkupandav ahi, mis kaalub koos korstnaga vaid 1,4 kg.

Lõkketross ja lõkkevõrk

Lõkketross ja -võrk on vajalikud paksu lume korral, sest otse lume peale tehtud lõke kaob õhtu jooksul sügavale auku ning lisaks kahjustab ka maapinda. Lõkkevõrk on peene silmaga terastraadist võrk mõõtmetega umbes 80x100 cm, mille servas on trossid ning mis riputatakse kahe puu vahele. Lõke tehakse võrgu peale, lõkketross pottide riputamiseks pingutatakse võrgu kohale ning mõnus istumine on garanteeritud. Lõkkevõrku on päevaseks ajaks lihtne pakkida, keerates see lebomati sisse rulli.

Lumelõikamise plaat

Suurte lumekuubikute tegemiseks (telgi tuulevari), priimuste aluseks ning mitmeks muuks otstarbeks sobiva plaadi lasi Uku lõigata laserlõikuriga sobiva paksusega alumiiniumlehest. Selline spetsiaalne plaat oli meil kaasas esimest korda ning üllatas kõiki oma kasulikkusega.

Kelgud

Kelgu puhul on kõige olulisem, et see mahuks suusajälge. Paksus lumes on väga raske vedada järel kelku, mis on laiem kui sissesõidetud rada. Suusamatkal on väga mugav kasutada tavalisi siledapõhjalisi lastekelke, nn „salvokaid", mis on kerged ja piisavalt vastupidavad. Kelgu äärtesse tehtud aukudest saab läbi ajada tugeva kummipaela, mis hoiab varustust kelgul. Järel vedamiseks saab kasutada tavalist nööri või linti, vahele on hea panna jupp tugevat kummipaela amortisaatoriks, et kelku oleks sujuvam vedada. Vedamiseks on hea panna veonöör mitte ümber enda, vaid enda selja tagant nii, et nöör teeb mõlemal pool ümber seljakoti vöörihmade kaare. Sedasi jaotub raskus kõhule ja puusadele läbi laia vöörihma, mitte peene nööri.

Karpinski kuru paistab! Jäänud on veel veidi sumamist kivilabürindis ja viimane päris vaevaliseks osutunud kurutõus.

Matkaja peab olema kodus nii kokanduses kui rauatöös: tühjaks õgitud sprotikarbist valmis suusakepi rõngas.

Suusad

Suusad on matkal üks olulisemaid varustuselemente. Hea suusamatkasuusk on vastupidav, kerge, metallkantidega, pidamismustriga, piisavalt lai, et lumes mitte väga sisse vajuda, ning sobiva pikkusega. Liiga pikkade suuskadega on raske manööverdada, eriti võsas, kivide vahel ja paksus lumes. Metallkandid muudavad suusad vastupidavamaks ning võimaldavad kõval lumel ja jääl vältida külglibisemist. Kantideta suusad muutuvad servast kiirelt ümaraks ja nendega viib sõit sageli suusatajale vastumeelses suunas. Suusad, mis sobivad Eestis siledal maal sõitmiseks, ei pruugi mägisemas piirkonnas olla enam kuigi mõnusad.

Kasulikke linke

Jugõd-Va rahvuspark: www.yugyd-va.ru

Rongipiletite portaal UFS-online: www.ufs-online.ru

Palju matkainfot ja matkapäevikuid: skitalets.ru

Andmebaas eri matkarajoonide kurudest-tippudest: westra.ru/passes/

Head lisalugemist suusamatkade teemal leiab Jaan Künnapi koostatud raamatust „Matkaspordi käsiraamat".

Vanemast kirjandusest on igati abiks Alo Variksoo koostatud ja 1976. aastal ilmunud „Kaugmatkaja käsiraamat" ning 1963. aastal ilmunud Boldõrevi, Žmurovi ja Kosarevi „Kaugmatkad". Viimasest leiab ka äärmuslikke nõuandeid, nagu näiteks telgi kütmine bensiinis immutatud silikaattellisega.

andmoments
seiklusreisid

Rända sinna, kus ehe ja äge!

Jalgrattareis Marokos.
Tuhande ja ühe öö linnadest kõrbedüünidele.
Aeg: 7. - 15. aprill 2018
Hind: € 1190

Krossireis Marokos.
Mootorrattaga liivadüünides.
Aeg: 7. - 15. aprill 2018
Hind: € 2490

Matkareis Iraanis.
Kuumavast kõrbest salamõrtsukate kindlustesse.
Aeg: 3. - 13. mai 2018
Hind: € 1590

Matkareis Gröönimaal.
Viimaseid „valgeid laike“ avastamas.
Aeg: 23. mai - 2. juuni 2018
Hind: € 2290

Matkareis Indoneesias, Sulawesi saarel. Tana Toraja surnute kultust uudistamas.
Aeg: 1. - 9. juuni 2018
Hind: € 1190

Jalgrattareis Portugalis.
Porto, Portvein ja Douro jõe org.
Aeg: 16. - 24. juuni 2018
Hind: € 1790

Jalgrattamatk Gruusias.
Rattareis Thušethis: fätirattaga perifeeriat avastamas.
Aeg: 23. juuni - 1. juuli 2018
Hind: € 1090

Krossireis Gruusias.
Krossikaga Gruusia metsikuid mägismaid avastamas.
Aeg: 23. juuni – 1. juuli 2018
Hind: € 2190

Matkareis Altais, Venemaal.
Jalgsimatk keset Siberi ürgloodust.
Aeg: 19. - 29. juuli 2018
Hind: € 1490

Jalgrattareis Taga-Karpaatias, Ukrainas. Lvivist üle mägede Ungari piiri äärde.
Aeg: 20. - 28. juuli 2018
Hind: € 950

+372 5872 2433 I info@andmoments.com I www.andmoments.com

Reiside hinnas sisaldub kohapealse programmi hind, hinnas ei sisaldu lennupiletid sihtkohta ja tagasi, kui ei ole märgitud teisiti. Kiiretele broneerijatele suured soodustused!

Raskuste kiuste Kazbeki tippu!

TEKST JA FOTOD:
KERTU JUKKUM

Kümme eri tausta ja kogemusega matkajat, matkajuhid Alar Sikk ning kohalik mägede mees Leri Niguriani alustasid teekonda Kazbeki tipu poole reedel, käesoleva aasta 8. septembril. Mõeldud-tehtud, vaevu tund enne lennuki väljumist pakkis **Kertu Jukkum** mõned asjad ning ühines matkaseltskonnaga. Esimeste tundidega oli selge, et tegemist ei ole muretu jalutuskäiguga alpiaasal.

Ei ole midagi olulisemat, kui aeg-ajalt end mugavustsoonist väljuma sundida. Vaim oli valmis, sest Kazbeki tipp on ligi tuhat meetrit madalamal kui Kilimanjaro, kus mõni aasta tagasi käisin. Olin veendunud, et see Kazbek on üks tore jalutamine ja pealegi kasulik maratoniks valmistumise eel.

Juba esimene päev nägi ette ligi kilomeetrist tõusu. Liikusin muidugi teokiirusel. Higi tilkus ja kott tundus ebaõiglaselt raske. Hirmu tekitasid pidevalt teele jäävad kadunud ja surma saanud mägimatkajate mälestusmärgid. „Poolakad peamiselt," mainis Alar. Ka päev varem oli üks poolakas oma elu mäele jätnud – tervisehädad, teadsid teised rääkida. Liustikupraod neelavad matkajaid, kes siis ehk kunagi aastakümnete pärast välja sulavad.

Esimesesse laagrisse jõudes oli teada, et öö veedame telkides. Alar teab ka minu külmakartlikkust ja nii kirjutas ta ette ööbimise selliselt: kolm inimest telgis, mina matkajuhtide vahel. Sest need kaks on ahjud ise. „Ei midagi isiklikku, mäel tähendab see ellujäämist," on Alar varem rääkinud. Suure juhiga matkal vaidlemine tähendab viivitamatut tagasisaatmist. Ma ei söandanud mitte proovidagi.

Nii nagu maratoni finišis nii ka mäetipus kohtame maailma õnnelikumaid inimesi. Leri andis mulle võimaluse esimesena lipu juurde jõuda.

Ainus WC-laadne ehitis baaslaagris.

Põhilaagri askeetlikkus

Hommikul paistes silmadega ärgates sai laager kokku pakitud ning ees ootas ligi neljatunnine matk põhilaagrisse Metos. Kenade joonistustega kivihoone keset liustikku paistis kaugelt ilusam, aga vähemasti ootas meid tänu tutvustele ees maja parim, puidust narivooditega tuba. WC-d klassikalises mõttes seal polnudki. Oli ühest otsast lagunema hakanud puuputka, mille seinast otse mööda kaljuseina nirises see, mis sadade mägironijate poolt sinna jäetud.

Pesemisega olid seal Metos võimalused sellised, et võimalust polnud. Kes väga soovis, sai end nirisevast voolikust sulaveega veidi loputada. Hägune, vahel päris liivane vesi. Sedagi sai ainult siis, kui vett oli – külmema ilmaga jäätusid torud kinni ja tuli soojemaid temperatuure oodata. Joogiks oli seesama vesi – kel seedimine kannatas, sest üldiselt vaevlesime me, steriilsuses ärahellitatud inimlapsed, kõhulahtisuse käes. Üks suurem kamp sai lausa ühise kõhuhäda kaela ning neil tuli tipuvallutus peast pühkida ja otsemaid tagasi Kazbeki külla pöörduda.

Sõbra, matkajuhi ja tippuviija Alar Sikuga.

Soovitused algajale:

- Mägimatka eel treeni end. Pikad jalutuskäigud, soovitatavalt seljakott seljas, annava hea eelduse.
- Ära alahinda mäge. Kazbek on algajale raske mägi.
- Mägi on laiskadele, ütleb Alar Sikk. Liigu tipu poole nii aeglaselt kui saad. See aitab kaasa aklimatiseerumisele.
- Tarbi võimalikult palju vedelikku, aga väldi alkoholi.
- Magamine aitab taastada jõuvarud. Vajaduse korral võta kasutusele und soodustavad vahendid, soovitatavalt looduslikud ja varem läbi proovitud.
- Riietus peaks olema kihiline ja arvestada tuleks kõigi mäel valitsevate temperatuuridega.
- Saapad peavad olema ilmastikukindlad ja mugavaimad maailmas.
- Kui enesetunne on mäel kehv, siis võta hetk oma keha kuulata. Tugevust näitab oskus õigel ajal loobuda, mitte eluga riskimine.

Pidev proovilepanek

Kõige keerulisem seal Metos ei olnud aga tingimustega harjumine, vaid suur hulk vastuseta küsimusi. Kas mäehaigus tabab nüüd või hiljem? Kas ilm lubab viimaks tipu ette võtta? Millal uni saabub? Kõrgustes on unega paljudel probleeme. Suure kambaga ühises toas magamine ei aita sellele kaasa: kes norskab, kes jookseb peldiku vahet. Kõrvatropid olid mul kaasas parimad, mis leiduvad, aga sellest hoolimata oli unega halvasti. Ja lõpuks on ikka nii: kes ei maga, see tippu ei tee.

Kolmandal päeval ootas ees tõus ligi 3800 meetri peale, et aklimatiseeruda. Väikese kabeli juurde ja sellega sai paar tundi päevast taas veedetud. Alar õpetas mäetarkusi: milline on õige samm ning kuidas vältida libisemist. Ülejäänud päev möödus vedelemise tähe all – nagu mägedes mõistlik. Söögiks keetsime vaheldumisi kartuliputru, makarone ja tatart. Kohalik lihakonserv juurde, kel seedimine kannatas ning isu jagus.

Kas kopsuturse?

Neljanda päeva hommikul oli esimene reaalne võimalus tippu teha. Läksin magama täisvarustuses: jope seljas ning müts peas, et plaani järgi kell kaks öösel liikuma asuda. Äratust ei tulnud, sest ilm polnud siiski soodne, otsustasid matkajuhid öösel taevasse vaadates. Vaim oli mul valmis, kuid mäel dikteerib liikumist ilmastik. Tuli aja surnuks löömise eesmärgil taas aklimatiseeruma ronida, järgmise künka otsa. Ja veel logeleda. Ja kivide vahel pannkooke küpsetada.

Viienda päeva eel ei maganud ma mitte minutitki. Jope oli jälle seljas ja müts peas, et ehk ikka on minek. Ärevus oli hinges ning samal ajal võttis väsimus võimust. Olin öid kannatanud magamatuse all. Vähkresin voodis tunde ja siis tundus juba, et kell on ilmselt nii palju, et tänagi ei asu me tipu poole teele. Ühel hetkel tundsin raskust hingamises ja kujutasin juba ette, kuidas mind nüüd kopsuturse tabab. Hirmsad mõtted kadusid hetkeks meelest, kui järsku sebimiseks läks.

Ilm sobib tipuvallutuseks – minek!

Selgus, et tänane ilm soosib tippu ronimist. Riidesse, kaasa kassid, kirka, vöö ja karabiin. Läbi pilkase pimeduse tipu poole – ees ootas plaani järgi 15 tundi kõndimist. Maha jäi meist vaid üks naisterahvas, keda mäehaigus tõsisemalt kimbutas. Paraku ei jäänud ta ainsaks.

Lõputu tippukulgemine viimasel ööl.

Peagi otsustas üks noormeestest, et magamatuse tõttu pöördub ka tema teelt tagasi. Ja siis veel kaks matkalist, kelle taust ning kogemused andsid alust arvata, et just nemad jõuavad kõige kindlamalt tippu. Iga kord, kui keegi ümber pöördus ja loobus, tundus mulle õigem kaasa minna. Magamatus oli peamine põhjus, mis vaimu nõrgestas. Ja siis muidugi kopsuturse, mille peatses saabumises ma nüüd juba päris kindel olin. Lõpuks sain ma teel Alari kätte ja uurisin, millised on kopsuturse sümptomid. „Silmade ees hakkab virvendama," ütles Everestil käinud mees ja kui ma nüüd silmad korraks sulgesin, olin veendunud raskes tervisehädas. Virvendas tõesti. Küsisin Priidult siis, kas ka temal on ka raske hingata, ja ta vastas, et kuigi ta on astmaatik, siis raskusi pole. Doktor Jukkum oli iseendale pandud diagnoosis vankumatult kindel.

Tagasiteed ei ole

Varsti oli selge, et oleme jõudnud punkti, kust iseseisvalt tagasi pöörduda meil enam ei õnnestu, ja see tähendab, et ühe inimese loobudes tuleb tagasi minna kogu kambal. Seda suuremaks kasvas pinge ja raskemaks muutus hingamine. Priit oli see, kes oli neil hetkedel suureks toeks ja oskas õigeid sõnu öelda. Korra lubas isegi, et kui ära väsin, võib ta mu süles tippu tassida. Nagu see oleks mingisugune Munamägi!

Kivine teekond sai läbi ja liustikulise tee alguses said kassid jalga. Esimest korda mõistsin kirka vajadust. Varvastel hakkas küll külm, kuigi riietus oli mul soe ja sel hommikul valitsenud ilmaolusid silmas pidades ehk liigagi. Värviline pealegi, sest matkajuht rääkis, et nii on kergem mind üles leida, kui ära kaon. „About 5 hours to go," ütles Leri, vähendades päikesetõusuga kaasnenud motivatsiooni. Liustik tundus lõputu ja iga künka järel uus ning veelgi raskem tõus pinnale kerkimas. Liiga kaugele oli tuldud, et nüüd alla anda. Olime selleks hetkeks jagunenud kahte gruppi – kolm kiiremat Leriga ja teised kolm Alariga.

Lõputu teekond tundus see olevat, kuniks jõudsime „sadulani". See kurikuulus sadul, mille eest Alar meid hoiatanud oli. Kohutavalt järsk ning kitsas mäeserval kulgev rada. Köiega üksteise küljes rippumine ei lisanud julgust. Eriti pärast seda, kui Leri sõnul kukutakse seal alla tihti. Viimases hädas ma enam kirkat ei usaldanud ja laskusin tasakaalu hoidmiseks käpuli. Alla ei vaadanud ja keskendusin igale sammule eraldi, et mitte lasta rammestusel võimust võtta. Siis käskis Leri mul viivitamatult püsti tõusta ja inimese kombel kõndida. Keeldusin. Kinnitasin Lerile, et ma olen kass – neljal jalal ja küüned jääs, sest olukord nõuab. Kõrgmäestikus pööravad

Tipust naasmine baaslaagrisse peab toimuma kiiresti, sest päikese käes sulab liustik kiiresti.

> Tundus uskumatu, aga olimegi viimaks 5047 meetri peal Kazbeki tipus: väsinud ja õnnelikud.”

inimesed tihti ära ja ma usun, et Leri kartis, et ka minu puhul on see nüüd juhtunud. Püsti ei tõusnud ma siiski enne, kui kivisema tipuservani jõudsime. Sealt tuli end üles vinnata. Tundus uskumatu, aga olimegi viimaks 5047 meetri peal Kazbeki tipus: väsinud ja õnnelikud. Mõnel silmad märjad – kellel rõõmust, kellel väsimusest. Vaade imelisele Kaukasusele sööbis mällu.

Peagi jõudis sinna teinegi meie grupp, kelle ootamisest kõrgustes saime me kolm kõik korraliku peavalu. Loodan, et see poolteist tundi ligi 5000 meetri peal on mu hemoglobiininäitu parandanud mitmendiku võrra. Siis läks põrguvalu vähemasti asja ette.

Turvaliselt kõrgustest alla

Just siis, kui hakkas tunduma, et viimaks oleme suure töö ära teinud ning korraliku peo juba välja teeninud, tuli tagasi Metosse pöörduda. See osa läks eufooriast vallutatuna meelest. Tundidepikkune turvalise jalgealuse otsimine ohtliku ning kohati läbi vajunud liustiku keskel. Leri – mees, kes on tipus käinud 42 korda –, ütles ühel hetkel, et ei tea, kust turvaline teekond kulgeb. Olin liiga väsinud, et sel hetkel mõistev olla, ja sunnitud usaldama pimesi. Rajad, mis hommikul kandsid, olid nüüdseks sulanud ja osaliselt kandmisvõimetud. Meto kivihoone ei tulnud ega tulnud lähemale. Jonn ei aidanud kaasa, aga kõige kiuste püsisin tempoka Priidu jalus, kuniks peldikuta „kodu” paistma hakkas ning tegi meele rõõmsamaks kui kunagi varem.

Nüüd mõtlen, et 7000 oleks ilus jätk. Ehk juhtub see Ladina-Ameerikas. Võib-olla juba järgmisel aastal. ■

Kazbeki tipp seljataga, mis võiks järgmiseks olla?

Kurikuulus Hollow Flake. 35 meetrit tõusu kitsas kaljulõhes, kus kukkumine pole lubatud, kuna selle lõigu julgestamine on peaaegu võimatu. Foto: Tom Evans.

PÜSTLOODIS KÕRGUSTESSE

Kolmik naasnuna El Capitanilt pärast seda, kui nad viis päeva kaljul veetsid. Vasakult paremale Rauno Viskus, Henri Rummo, Tõnn Võsu. Taustal Half Dome'i loodesein.

Californias Yosemite rahvuspargi orus asuva El Capitani graniidimassiivi The Nose'i marsruudi ronimine on kaljuronijate üks suurimatest proovikividest. **Henri Rummo**, kes on kaljuronimist harrastanud juba kuus aastat, kirjeldab oma hulljulgeid ettevõtmisi, kus viie päeva jooksul seinal ööbides roniti 1000 meetri kõrgusel El Capitani kaljul suure huviliste ja meediatähelepanu saatel. Teisel katsel sel aastal samal kaljul koges Henri ka õnnelikult lõppenud, kuid hirmuäratavat kukkumist.

TEKST: **HENRI RUMMO**
FOTOD: HENRI RUMMO, TÕNN VÕSU, RAUNO VISKUS

30. oktoober 2016

Meie ronimisest 900 meetri kõrgusel kaljumarsruudil The Nose, El Capitani nimelisel graniidimassiivil Yosemite orus on möödas juba kaks nädalat. Sellegipoolest olen need kaks nädalat olnud väsimusest kurnatud nagu ei kunagi varem. Pärast viit päeva püstloodis seinal, unevõlas ja ajavahest segaduses, olime tippu jõudes vaimselt ja füüsiliselt nii läbi, et seda on raske kirjeldadagi. Ükski teine senine kogemus pole mu keha ja vaimu nii tühjaks pigistanud. Nagu peksa saanud lojus mõtled, kas seda oli vaja, kuid plaanid samas sisimas juba järgmist korda.

Kuidas kõik alguse sai?

Kuid lähme ajas tagasi. Kuus aastat tagasi, läbisõidul Yosemite'st massiivseid El Capitani seinu ja väikeseid ronijatäpikesi sellel vaadates tekkis jabur mõte, et jube kihvti pildi saaks endast, kui roniks ise sellel seinal. Tollal ma veel kaljuronimisega ei tegelenud ja mul polnud õrna aimugi, mida see endast kujutab. Sügava mälestuse jättis kohtumine Yosemite graniidigigantidega siiski.

Mäletan selgelt, kui ebareaalsed tundusid sealsed mastaabid. Ma ei olnud kunagi varem midagi nii suurejoonelist looduse poolt loodut näinud ja kui väikene tundus inimene selle kõrval! Kummaltki poolt orgu sööstsid tohutud mäed taeva poole, mäeseinad tõusid justkui maa seest pea tuhat meetrit püstloodis kõrgustesse. Neid seinu nähes ei pea olema kaljuronija, et mõista, kui meeletu ettevõtmine ja pühendumus on neid mööda tõusta. Eks esimene kord on alati kõige erilisem, aga pärast seda külastust hakkas mu peas idanema miski, mis tõmbas aina tugevamalt suure seina ronimise poole.

Rauno ja Tõnn Half Dome'i tipus. Nende taga vaade Yosemite orule ning vasakul paistmas El Capitani The Nose'i siluett.

Mai 2017

Taas avastasin peas samad hääled, mis kutsusid hellitavalt piiluma Yosemite aukartust äratavate kaljude poole. Pärast viimast käiku sinna tegin ronimisega pooleaastase täieliku pausi. Kuniks ühel hetkel hakkas see paus muutuma lodevuseks ja motivatsioonituseks ning andis märku, et midagi on paigast. Tajusin, et ilma eesmärkideta kisub olemine väga mannetuks ja nagu mingi suur tükk mu hingest oleks puudu. See tähendas, et peab järgmise suure seina ette võtma. Õnnestus kokku saada kolmene grupp: Tõnn Võsu, hea sõber ja ronimispartner eelmisest El Capitani tõusust, ning Rauno Viskus, kellega olime treeningpartnerid.

El Capitan

Meie grupi esimene eesmärk oli läbida rada nimega Half Dome Regular Northwest Face. Raskusaste 5.12 vabaronides või 5.9 C1 abironides. Kokku 600 meetrit vertikaalset tõusu, kahekümne kolme 60-meetrise köiepikkuse lõiguna. Selle eduka läbimise korral soovisime proovida mõnda tehnilisemat rada El Capitanil. Kogenematuse, rapsimise või kõrgemate jõudude tahtel meie Half Dome'i katse ebaõnnestus. Reisi esimeseks kaljumarsruudiks sai Salathe Wall El Capitani edelaseinal raskusastmega 5.13b vabaronides või 5.9 C2 abironides, kokku 900 meetrit vertikaalset tõusu ehk 35 köiepikkust.

Salathe Wall esitab ronijale suuri nõudmisi, kuna lõiguti peab demonstreerima vilumust väga erinevates stiilides. Raja esimeses osas jääb enamik lõike 5.10 raskusastmesse, kuid siin-seal leidub ka 5.11 ja 5.12 radu. Teises osas on raskemate radade osakaal kõvasti suurem ning leidub ka kaks 5.13 lõiku. Enda tase võiks jääda

Pakkimine ja varustuse kontroll täies hoos. Parklas laiali laotatud kolme päeva söök, jook, magamis- ja ronimisvarustus.

Henri ronimas viiendat lõiku El Capitani Salathe Wallil. Tõnn ja Rauno on umbes 150 meetri kõrgusel raja algusest. Ligi 800 meetrit veel ronida.

sellisesse määratlusse, et paremal päeval võiks harjutamise mõttes proovida üksikuid 5.11 lõike, kuid pigem on see suurt vaimset ja füüsilist jõudu nõudev harjutus. 5.10 võiks olla pigem selline ronimise mugavustsoon.

Raskematel lõikudel kasutasime abironimise tehnikat. Abironimise puhul liigutakse tüüpiliselt veidi alla kahe meetri pikkuste köisredelite abil. Ronija paneb endast edasi nii kõrgele kui ulatub julgestuspunkti või konksu kaljukonaruse taha ning selle külge klõpsab köisredeli. Paar korda tuleb redelist sakutada ja veenduda, et julgestuspunkt kannab. Seejärel tuleb mööda redelit ronida võimalikult kõrgele. Kui edasine ronimine tundub endiselt masendavalt raske, tuleb korrata eelmist sammu ja üritada leida kohta julgestuspunktiks võimalikult kõrgel, kuhu riputada teine redel. Kui avaneb võimalus edasi minna ilma redeliteta, siis ronitakse niisama ehk ainult kalju iseärasusi kasutades oma käte ja jalgadega.

Meie esialgne strateegia oli läbida rada nelja päevaga, veetes kolm ööd seinal. Selleks on vaja kaasa võtta nelja päeva toit ja jook, sest seinal vett ei ole, samuti magamis- ja tormivarustus. Ettenägematute olukordade tarbeks, näiteks kui oleme plaanitust aeglasemad, võtsime kaasa ühe lisapäeva jagu süüa-juua. Kõik kokku koos ronimisvarustusega kaalus kolme peale umbes 90 kilo. Salathe Wall kulgeb küll üsna looklevalt, kuid varustuse Põssa vinnamine oli üsna valutu. Ajuti jäi Põssa mõne serva taha kinni, aga suurema vaevata saime selle ka alati lahti. Kuskil ankrus väsinuna lõõskava päikese käes eriti ebamugavas rippuvas asendis takerdunud varustuskoti vabastamine

Kaljuronimise kaks populaarsemat raskusastmete süsteemi

Iga kaljuronimise raskusaste ja ka rada on subjektiivse raskusega sõltuvalt kalju tüübist, ilmast, nukkidest ja ronija oskustest. Raskusastmete tabelid on loodud võrdlevaks arusaamiseks.

Yosemite	Prantsuse	Selgitus
5.0		5.0-5.7 täiesti tavaline inimene saab selle ronimisega hakkama, suured nukid ja positiivne sein.
5.1.	2	
5.2.		
5.3.	3	
5.4.	4a	
5.6.	4b	
5.7.	4c	
5.8.	5a	5.8-5.9 nukid nõksa väiksemad, sein järsem, nädalavahetuse ronija mugavustsoon.
5.9.	5b	
5.10a	5c	Siin pidid 60ndatel kaljuronimise raskusastmed lõppema. Selle numbri järgi sai ka nime kuulus Ameerika sussitootja 5.10, n-ö pärisronimise algus on kusagil siin.
5.10b	6a	Seinad lähevad vertikaalseks, nukid pisemaks.
5.10c	6a+	
5.10d	6b	
5.11a	6b+	5.11 kõik tähed nõuavad ronimise treenimist süsteemselt või lihtsalt väga andekas ja tugev olemist.
5.11b	6c	
5.11c	6c+	
5.11d	7a	
5.12a	7a+	5.12 rajad on ülekaldes ehk negatiivse kaldega vähemalt osaliselt, nukid on tibatillukesed ja jalgade töö muutub väga oluliseks.
5.12b	7b	
5.12c	7b+	
5.12d	7c	5.12d/5.13a Alex Honnold ronis seda ilma köieta Yosemites 1000 meetri pikkusel rajal, kõigil oli hirmus vaadata, kuid tema ronis.
5.13a	7c+	Sellel raskustasemel on kõige keerulisemad Tallinna kaljuronimisklubi Fläsh võistluste rajad.
5.13b	8a	Parimad Eesti naisronijad.
5.13c	8a+	
5.13d	8b	
5.14a	8b+	
5.14b	8c	
5.14c	8c+	
5.14d	9a	
5.15a	9a+	
5.15b	9b	Hetkel parim naisronija maailmas, Angy Eiter, on siiani jõudnud.
5.15c	9b+	
5.15d	9c	Adam Ondra "Project Hard", arvatavasti 9c (5.15d), tavaronijal hakkavad seda vaadates sõrmed valutama ning ta tunneb ennast paksu ja laisana.

paneb närvikava korralikult proovile.

Salathe peal on neli eendit, kuhu mahub kitsamates oludes kolm vähenõudlikku inimest ilusti magama. Sellistel servadel piisab lihtsast magamismatist ja magamiskotist. Seega saime magamisvarustuse pealt paarkümmend kilo võitu, kuna ei pidanud kaasa võtma kanderaame meenutavaid ripptelke (*portaledge*), mis riputatakse seina vastu julgestuspunktide külge. Sellise umbes lapsevoodisuuruse lavatsi peale mahub mugavalt kaks ronijat kõrvuti magama.

Ööbimiskohtade järgi kujunes kava, kui palju me iga päev ronime. Ilmselgelt tähendas see vaid üht – pidime jõudma õhtuks eendini, millel ööbida. Olime arvestanud, et suure tõenäosusega tuleb meil oodatust rohkem aega kulutada igasuguste köiepundarde lahtiharutamisele ja kuskile lõhesse kinni jäänud kotiga jändamisele. Seega olime arvestanud, et mingi osa ronimisest võib jääda pimedale. Yosemite's kukub sügisene õhtupäike väga kiiresti ja keset rada võib ronija avastada ennast mõni hetk pärast California kuldset päikeseloojangut oma pealambi valgusekuplis. Õhtuks on liikumine paratamatult aeglasem ja pimedas väsinuna toimub igasugune edasiliikumine veelgi aeglasemalt, seega on oluline kasutada päevavalgust maksimaalselt.

Rauno kolmandana järele ronimas. Esimesed hommikutunnid seinal, puud paistavad veel üsna suurena.

Big Walli marsruudi puhul on määravaks kaks tegurit: esiteks see, kui efektiivselt suudab ronija edasi liikuda, ja teiseks see, kui sujuvalt ja kiiresti toimub iga köiepikkuse järel julgestusjaama ülesseadmine ning seal toimetamine. Isegi lihtsate lõikude raskusaste muutub keerulisemaks võrdeliselt juba läbitud distantsi ja väsimusega, seega tuleb kasuks rahulik ja sujuv ronimine. Mis puudutab jaamade organiseeritust, siis lihtne matemaatika näitab, et kui igas jaamas kulub esimesel ja teisel ronijal varustuse üleandmise, köite puhtimise, jutustamise ja eesronija vahetamise peale kümme minutit rohkem kui võiks, siis 35 lõiku korda kümme minutit annab marsruudile pea kuus tundi juurde.

Esimene päev – vabaronimine ja magus ööuni

Esimese päeva jooksul oli meil plaan läbida 11 lõiku, mis päädisid esimese ja kõige suurema kaljuserva peal. Lisaks meile oleks seal olnud ruumi võõrustada veel kahte-kolme tiimi tänu sellele, et mäe esimene kolmandik on veel sellise mõnusa positiivse kalde all. Selle osa peal on ka kõige kergemad lõigud. Saime suure osa läbitud vabaronides, vaid siin-seal turnisime redelitega. Vaatamata sellele, et tegemist oli kõige lihtsama ronimisega, ootas meid õhtul, pärast 16-tunnist tööpäeva, väga magus uni. Olime tõusnud umbes 300 meetri kõrgusele ja viinud köie edasi kõrgemale järgmise ankruni.

Teine päev – laiad kaljulõhed, kaminad ja hirm

Meil oli vaja läbida päeva jooksul neli lõiku, mis koosnesid täielikult või osaliselt erinevatest kaminatest (*offwidth*) ehk laiadest pragudest, mis on liiga laiad, et mahuks rusikaga sinna kinni kiiluma, ning liiga kitsad, et seal kaminat ronida. Sellise laia prao puhul tuleb lõhesse suruda käsi,

Henri ronimas kahekümne esimest lõiku ehk 5.11c. Kõrgust juba ca 550 meetrit. Kolmanda päeva väsimus annab lihastes ja vaimus juba tunda, mistõttu on liikumine muutunud aeglasemaks.

jalgu, ülakeha või muid kehaosi selliselt, et need seal erinevate väändeasendite toel kinni püsiks. Samal ajal kui üks jalg näiteks on väändelukus, peab keha kõrgemale tõstma ning siis käe kinni väänama, et saaks jala vabastada, et see omakorda kõrgemale tuua. Sellisel viisil, vahel mõni sentimeeter korraga, toimub liikumine kõrgemale. Laiade pragude ronimine on nagu maadlus ronimises, sest liikumine on võrreldes ronimise tavapärase rahuliku ja graatsilise maneeriga väga jõuline, üsna vaevaline ja valus.

Tõnn jõudmas vahejaama. Niivõrd päikesele avatud seinal on iga selline varjulisem koht luksus.

Teine päev algas mulle igatahes nn Hollow Flake'iga. Juba enne reisi keeras kõhus, kui foorumitest selle lõigu kohta lugesin, ja autoritel oli ka põhjust asju eriti värvikalt kirjeldada. Jaamast peab tegema suure kiikumise eemal olevasse lõhesse ja siis 35 meetrit mõni sentimeeter korraga vertikaalselt üle roomama. Veidi vähem kui poole peale saab julgestuseks ühe kehva kuuetollise *friend*'i panna. See on kõik. See mõte kruttis korraks nii ära, et mõtlesin, et siin see kõik lõpeb.

Keegi väiksemakasvulisem mahuks võib-olla paremini askeldama, mina igatahes sain vaid poole rinnaga sisse. Ainus julgestus oligi kõht sisse tõmmata ja poole kehaga ennast nii kinni pressida, kui vähegi saab. Ja kui kuuled, kuidas ainuke julgestuspunkt köiega rändama tahab minna, siis tahad seal ikka eriti kõvasti kinni olla. Kuuled kaljut põntsumas, aga ei – see on su enda süda, mis lööb nii kõvasti vastu seina, et kalju oleks justkui õõnes ja kumiseb.

Lõik võttis umbes neli korda kauem aega, kui oleks võinud eeldada, ning pani meie graafikule üsna karmi hoobi. Hollow

Tõnn ronimas suure katuse all ehk 5.12c. Juba abironimine sellisel lõigul on nii füüsiliselt kui ka vaimselt tohutult kurnav. Vabaronimine sellises kohas oleks aga täielik meistriklass.

Flake'i kõrval järgnevad kaminad ning laiad praod polnud enam nii hirmsad, kuid kompasid siiski hoolega ebamugavuspiire ja edenesid aeglaselt. Muu ronimine läks aga ladusalt. Kell kolm öösel saime magama umbes viiesaja meetri kõrgusel kaljujalamist. Kuna olime üle kahekümne tunni järjest askeldanud, otsustasime teha järgmise päeva lühema ning pikalt välja magada. Ööbimistingimused olid kitsamad kui esimesel õhtul, kuid siiski suurepärased. Mina sain magada umbes poole meetri laiuse tasase kaljuserva peal, mida oli küll ja veel.

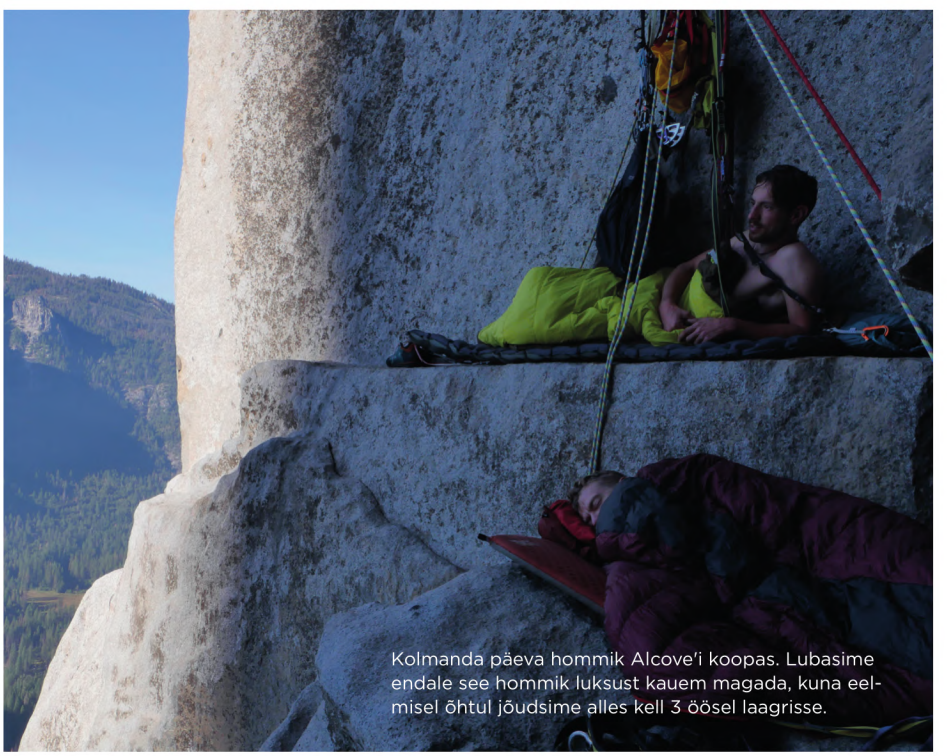

Kolmanda päeva hommik Alcove'i koopas. Lubasime endale see hommik luksust kauem magada, kuna eelmisel õhtul jõudsime alles kell 3 öösel laagrisse.

Kolmas päev – plaanid muutuvad

Esialgsete plaanide kohaselt arvestasime, et kolmandal päeval tõuseme viiesaja meetri laagrist kaheksasajani. See oleks meile tähendanud ühte väga pikka päeva, kui oleksime varavalges alustanud. Päeva jooksul oleks tulnud läbida marsruudi tehniliselt kõige keerulisemad lõigud. Üle pidi ronima kahest katusest, mis on juurdepääsuks Salathe Headwallile. See on umbes 150 meetri pikkune ülekaldus lõik, mis paneb ronija üsnagi kõhedasse olukorda. Kui seni on varvaste all olnud vahetult graniit, siis järsku on asemel 700 meetrit tühjust kuni kaljujalamini. Perspektiiv, mis paneb ronija psühholoogiliselt üsna väljakutsuvasse olukorda.

Hindasime oma päevakava ümber tänu võimalusele, et esialgu planeeritud teise ja kolmanda ööbimiskoha vahel oli veel üks väiksem eend, kuhu saime teha laagri ja tänu sellele oma päeva poolitada. Olime juba üsna kurnatud ja vedelikupuuduses, kuid püssirohtu veel leidus. Kuigi olime varupäeva jagu vett kaasa võtnud, tekitas seis veidi muret, sest tarbisime üle normi.

Kolmik suure katuse all. Tõnn on just jõudnud eelviimasesse vahejaama enne katust, Rauno (keskel) on tõusmas mööda köit ülemisse jaama, et hakata vinnama kotti üles, ning Henri koristab alumist jaama, et vabastada kott. Foto: Tom Evans.

Neljas päev – Tõnn kukub

Neljas päev seinal algas hea hooga. Tõnn liikus üsna kiirelt ja ronis suurte katuste alt probleemita läbi. Esimest päeva oli tunne, et sellises tempos võiksime enne pimedat järgmises laagris olla ja saaksime päikeseloojangut nautida mõnusalt puhkeasendis. Tõnn oli juba Headwalliga algust teinud, kui järsku katuse all jaamas köisi puhtides kuulsin karjatust ning järgmine hetk nägin Tõnni varrukat vilksamisi üle katuse ääre kadumas. Väike julgestuspunkt, mille peal ta oli seisnud, andis keharaskuse all järele ning Tõnn kukkus 8–10 meetrit sellest allapoole, põrutades seejuures tugevalt oma põlve.

Eelnevalt juba salamisi lootsin, et ei pea päev otsa üldse ees ronima, kuna eelmistel päevadel olin enamiku ronimisest teinud mina ja terve neljanda päeva tundsin ennast üsna räbalalt. Keha oli kange ja liikumine meenutas pigem õlitamata robotit kui inimest. Panin tähele, kuidas enda hädad järsku tagaplaanile kadusid, kui sõber oli viga saanud ja tuli ronimine üle võtta. Tõnn andis varustuse ja hakkasin liikuma. Ilmselt kurnatusest oli ronimistempo väga aeglane, kuid mõte samas fookustatud ainult edasiminekule. See oli hetkel kõige olulisem, sest kindlasti oli vaja jõuda eendini, millel ööbida.

Surmalähedane kogemus

Olin enamiku Headwallist ära roninud ja nägin juba, kuidas mõne meetri pärast lõppeb ülekaldus osa ära. Sealt oleks veel mõni meeter pika eendini, mis planeeritult oli meie viimane laager seinal. Ööbimiskohast edasi oleks jäänud ainult kolm lühikest lauget ja keskmisest kergemat lõiku. Oleks-poleks. Ka kõige viimane liigutus võib tippu jõudmise pea peale keerata. Nii juhtuski – peaaegu lõpusirgel andis üks mu julgestuspunktidest keharaskuse all järele ja erinevate tegurite kokkusattumisel kukkusin järgmiseks hetkeks umbes 30 meetrit allapoole, lennates jaamast mööda. Kukkumise käigus lendasid kõik julgestuspunktid ükshaaval plõks-plõks-plõks seinast välja ja lõpuks peatas mind ülal jaamas olev julgestusvahend.

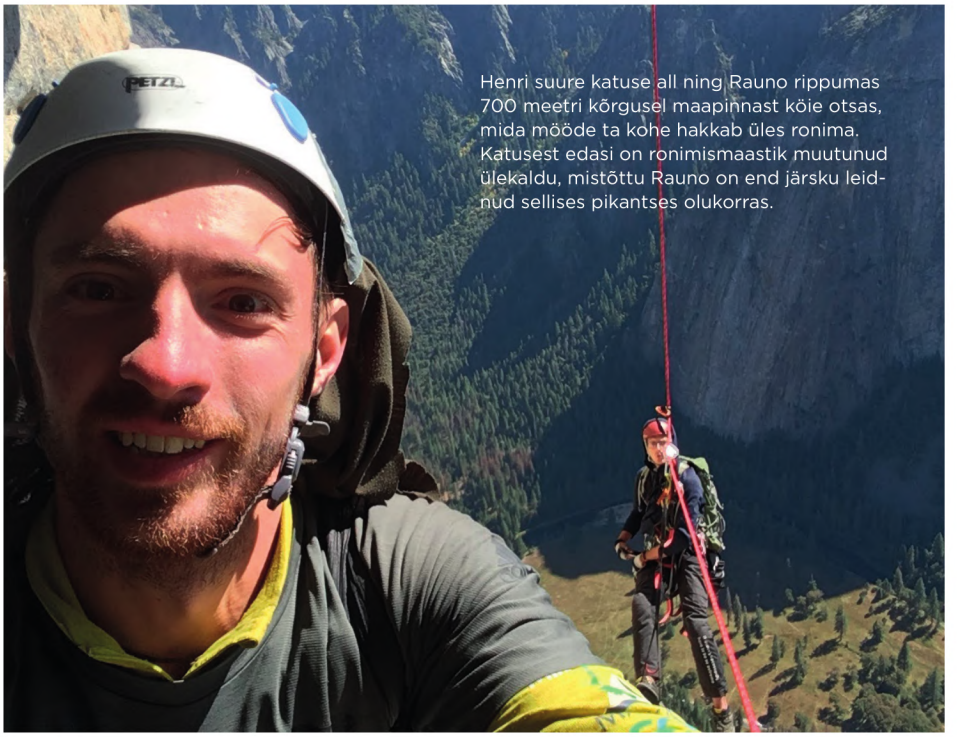

Henri suure katuse all ning Rauno rippumas 700 meetri kõrgusel maapinnast köie otsas, mida mööde ta kohe hakkab üles ronima. Katusest edasi on ronimismaastik muutunud ülekaldu, mistõttu Rauno on end järsku leidnud sellises pikantses olukorras.

See oli kõige jubedam kukkumine, mis traditsioonilises ronimises võib juhtuda – julgestuspunktid, mis peaksid sind kinni püüdma, purunevad või lendavad kukkumisest tingitud suure jõu tõttu seinast välja. See lõik oli C2 raskusastmega, mis tähendab, et kui seda abironida, siis siin-seal tuleb kasutada varustust, mis kannatab ainult keharaskusega koormamist, kuid nende all on rada hästi julgestatav. Kukkumised on üldiselt turvalised, kuid võivad olla üsna adrenaliinirohked. Raske öelda, mis minu puhul saatuslikuks sai, kas kogenematus, halb või ebapiisav varustuse valik, halb õnn või segu sellest kõigest.

Kuna minu all oli ülekaldes sein, siis kukkusin sisuliselt sirges joones alla ehk sel hetkel, kui köis mind pingule tõmbas, kukkusin n-ö õhku. Inertsist prantsatasin vastu seina, kuid suurem hoog oli juba pidurdunud. Mul tohutult vedas. On õõvastav mõelda, et kui seal all oleks olnud tühja ruumi asemel kaljusein...

Seal me siis olimegi. Rauno ja Tõnn rippusid jaamas hämmingus, mina üle kümne meetri neist allpool köies. Tõenäoliselt sama suures segaduses ja hämmingus kui nemad. Üks meist oli paar tundi tagasi just tõsiselt põlve vigastanud, mina olin just kõiki tõenäosusi ületades pääsenud šokiga ja saanud elult teise võimaluse.

Päike oli just loojunud. Kuskil kaheksasada meetrit meist allpool paistsid väikesed täpid õhtuhämarusse vajuvat. Poole tunni pärast oleks juba kottpime olnud ja neid väikeseid täpikesi, mis tegelikult on neljakümne meetri kõrgused tohutud männilised, poleks kaugeltki näha olnud. Kõik kisendas selle järele, et meil on vaja siit kiiremas korras minema pääseda.

Tagasi maapinnale

Hakkasime kiiresti oma võimaluste üle aru pidama ja mõtlesime ka sellele, kas proovida uuesti. Olime ju nii lähedal laagrile ja sealt edasi tippu. Võib-olla oleks teine katse läinud edukalt. Tol hetkel kõnetas mind vaid üks mõte – sellise kukkumisega teist korda mängida ei või. Põhjalikumalt arutasime neid sündmusi juba maapinnal, kuid juba mõni hetk pärast seda, kui köis mind kinni oli püüdnud, tajusin juhuse õnnelikkust. Otsustasime laskuda.

Kulus umbes viis tundi, et laskuda viimasest jaamast esimese öö laagrisse. Kuna ilma lubadeta on Yosemite orus ööbida keelatud, otsustasime veeta viimase öö kalju peal. Vaatamata „ebaõnnestumisele", olime tohutult rõõmsad ja minu silmis oli see igati edukas tõus. Me elasime oma suure seina unistust täiel rinnal –saime viis päeva El Capil ronida ning maailma kõige vingemates kämparites ööbida. Ja mis kõige olulisem – olime kõik terved ja ühes tükis. Iseenesest võikski see olla normaalse mõttelaadi vundamendiks, kuid millegipärast kipuvad ka põhitõed aegajalt ununema. Õnneks selline surmalähedane kogemus (või võtmehetk elus) aitab nii mõndagi uuest perspektiivist näha. ■

Vaated Yosemite matkaradadelt.

>>> Thule Subterra kollektsioon võimaldab reisida stiilselt ja elegantselt pakkudes mitmekülgseid ja vastupidavaid reisikohvreid ning kotte.

THULE
BRING IT! GUARANTEE

Thule kingib reisikohvri ostjale stiilse Subterra seljakoti!

BÜROC · KODU&Kontor · ETA TARVE

coop Järva · KONTORI JA KOOLI A&O · Jahipaun · MATKaSPORT www.matkasport.ee · APOLLO Kõigu elamusi

* Tallinna Solarise Keskus

Kreekas purjetamas ehk harjutusi ankruga

TEKST JA FOTOD: **ERIK METSIS**

Toome teieni ühe reisiseltskonna purjetamise kogemuse Kreekast – see pidi olema üks rahulik purjetamine kaunites Kreeka vetes. Ehkki veesõidukiluba oli kõigil taskus, ei olnud kellelgi suuremat purjetamise vilumust ette näidata. Ometi tuli neil vastakuti seista selliste ootamatustega, mis võtaks ka kogenud merekarudel otsaesise higiseks. Kas mehed söandavad veel merele minna?

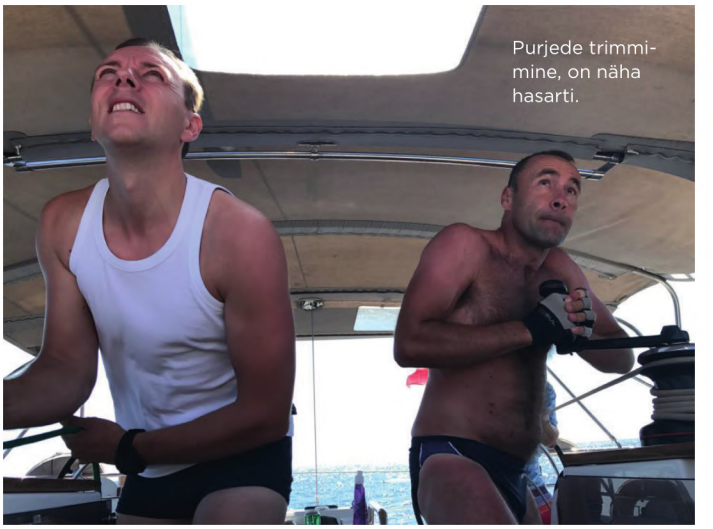

Purjede trimmimine, on näha hasarti.

Kui kõik ausalt ära rääkida, pean alustama sellest, kuidas mu sõbral tuli mõte minna uhke rendijahiga ja suurema seltskonnaga soojale maale nädalaks purjetama. Ma polnud kunagi purjepaadiga sõitnud ja need paar tundi, aastaid tagasi luba tehes, ei lähe kindlasti arvesse. Mootorpaadiga olen põristanud küll aastaid, aga mitte kauem kui paar päeva. Nüüd terendas ees nädal aega elu 47-jalasel purjekal, manööverdamine võõrastes sadamates. Natukene hirmutav, aga ka väga põnev!

Meie meeskond koosnes kaheksast persoonist, täpsemalt neljast paarist. Kõigil meestel oli veesõiduki juhiluba taskus, kahel mehel kogemus võistluskatamaraaniga võistlemisel ja ühel purjeka meeskonnaliikmena varasematest aegadest, minul aga purjede all sõitmise kogemust ette näidata ei olnud. Vilunud purjekakaptenit või roolimeest meie pundis polnud.

Otsustasime, et palgalist kipperit me idülli rikkuma ei võta ja saame ise hakkama. Jahi broneerisime varakult, et hind oleks mõistlik, valik hea ja lennukipiletid odavad. Tegime Tallinna lahel 30-jalase purjekaga proovipäeva, kus harjutasime sadamas manööverdamist ja kuulasime kogenud kaptenilt, millega peaksime arvestama. Pärast proovipäeva tuli tugevam tunne ja purjetamine tundus selle meeskonnaga tehtav.

Aluseks valisime Jeanneau Sun Odyssey 469, kuna selle ahtritekk käis väga šefilt alla ujumistekiks. Sellel oli vöörivint ja tundus pildi pealt igati moodne alus. Enne reisi leppisime kokku, et jagame kaptenipäevad meestega omavahel ära, kapten pidi olema roolis, jagama korraldusi ning olema muidu viks ja viisakas. See oli hea plaan ja toimis lõpuni.

Meie alus Pórose sadamas.

Karavan siseneb kodusadamasse.

Esimesed triibulised

Reis algas lennuga Ateenasse, lennujaamast sai bussiga kerge vaevaga sadamasse. Sadamas selgus meile purjekate rendiäri mastaapsus – rendialuseid oli ainuüksi selles sadamas nii palju, et seda oli Eestist tulnul raske mõista. Kõik alused tihedalt üksteise kõrval ahtritega kai küljes, vöörid veest püütavate otstega kinni. Täpsustusena pean mainima, et veealuseid vööriotsi nägime ainult selles sadamas, mujal oli vöör alati ankrul ja ahter maa küljes või teiste aluste küljes, viimane variant tuli siis käiku, kui alused juba mitmesse ritta üksteise ette olid pargitud.

Meie sinisilmne plaan oli kohe edasi liikuda ja mitte ankrusse jääda, vähemalt esimestel öödel mitte. Alus ja dokumendid klaarid, asjad kajutitesse loobitud, väljusime kohe, kuigi kell näitas selleks ajaks umbes kaks pärastlõunal. Olime selgelt hiljaks jäänud, aga samasse sadamasse ööbima ei tahtnud jääda. Esimene peatuspaik oli meil reisiplaani kohaselt Aigina saarel.

Kui hommikul oli ilm täiesti tuuletu, siis pärastlõunal hakkas korralikult puhuma. Meeskond tõmbas sadamast väljudes purjed üles. Tuule suund ja meie soovitud kurss oli krüssuks sobilik ja juba tunni pärast tegime 9 ja pluss knotsu käiku, ometi olid purjed 2. rehvis. Vesi pritsis ja kreen oli selline, et karastavate jookide klaasid said olla ainult kolmandiku võrra täis või enamasti tühjad.

Tuleks hoiatavalt märkida, et suuri laevu ei huvitanud, et sõidame purjede all. Pautimist ja kursimuutust tuli ette päris tihti. Vaatamata korralikule käigule jõudsime Aigina sadamasse selgelt liiga hilja, kohti polnud ja umbes paarkümmend purjekat seisis sadama kõrval ankrus. No mis meil teha oli, jäime samuti ankrule, lasime keti nelja sügavuse jagu vette. Silmaga mõõtes tundus, et see on piisavalt pikalt, et pidama jääda, ja piisavalt lühikeselt, et teiste alustega mitte kokku põrgata. Panime jullale mootori külge ja sõitsime rannarestorani õhtustama. Juba esimesel õhtul olime enda üle maru uhked, kuna sadamates õnnestus manööverdada ennast ja teisi ohtu seadmata, kohe sunnitult ankrule ööbima jääda ning saime ka parajat tuult, mille abil purjetasime nii, et kõrvus vilistas.

Hommikul ärkasime koos kukkede kiremisega ja üleni higisena, vesi oli 27 kraadi soe ja õhk ei olnud grammigi jahedam. Keegi eriti hästi ei maganud, võõraid hääli, erutatud meelt, loksumist ja palavust oli rohkem, kui väsimus tappa suutis. Ent esimene ujumine soojas meres viis kõik ebameeldiva meelest. Purjekas oli ennast öösel 180 kraadi ümber ankru keeranud, see oli minu jaoks uus teema, aga kuna teiste purjekatega oli turvaline distants säilinud, tegime ennatlikke järeldusi, et ankrule jäämine nii lihtne ongi. Paraku ei ole nii, et kui tuul muudab suunda, pööravad kõik ankrul olevad purjekad ennast koos allatuult. Lahtedes tuul keerutab ja vesi liigub veel mingis muus suunas. Seega on ankrule jäädes mõistlik vendrid välja panna, sest kokkupõrge teiste keerutavate alustega on täitsa võimalik. Kasutasin ankruvahi-nimelist rakendust, mis oma tööd hästi tegi, andis öösel alarmi, kui me ennast koos tuulega keerasime, ja hommikul ankrut põhjast lahti tõmmates pistis jälle karjuma.

Leidsime lõunasse kurssi võttes kena lahesopi, kus hilist hommikusööki süüa ja ujuda. Sellel päeval olime me diiselpurje all, tuult lihtsalt polnud.

Kui on tuult, siis on meestel põnev.

Ettearvamatu tuul ja probleemid ankruga

Póros on saar, kus ilmselt kõik Ateena ligidal purjetajad peatuvad, kaart näitas kilomeetrite pikkust kaid. Arvasime, et seal pole kindlasti probleemi kai külge saamisega, kuid kella kolme paiku oli veel vaid mõni üksik vaba koht ja õhtuks olid mõned alused juba teises rivis. Osa purjetajatest ei soovigi kaile tulla ja lähevad kohe ankrule – siin pole midagi imestada, sest kai on otse sadamalinna peatänaval, kus on lärmakas, palav ja kohtki tasuline. Meil oli aga kaid ja sellega kaasnevaid hüvesid vaja. Veetank tahtis täitmist, külmikud voolu. Palju mõnusam on maale minna otse kailt, kui jullaga korduvaid otsi tehes.

Järgnev hommik oli väga palav, tegime kiire eine kohvikus ja andsime käiku. Tuul hakkas mõnusalt jahutama. Võtsime suuna Hydra saarele Idra sadamasse, koos ujumispeatusega saabusime sinna hilja, liiga hilja. Paadid olid selles väga pisikeses sadamas juba kahes-kolmes rivis ja me ei soovinud sellel hetkel oma vähese kogemusega sinna parkeerima hakata. Otsisime ligidusest lahesoppi, kuhu ankrusse jääda. Leidsime sobiliku, kus juba kümmekond alust paigas või tegeles enda ankurdamisega. Mõned olid vöörist ankrul ja ahtriotsad maale kivide külge kinnitanud, tundus turvaline nagu sadamas. Sättisime ka ennast nii, viisin otsad ujudes maale, leidsin kinnituskohad ja hetkeks me kinni olimegi.

Tuul oli hakanud aga korralikult tõusma ja puhus maa poolt. Meil kodus on nii, et mets varjab tuult nii, et selle ligiduses pole tuule lõhnagi, kuid sealkandis see nii pole. Kivised lauged mäed tuult kinni ei hoidnud ja tuul kogus aina rohkem tuure, keerutades ja tirides paate omasoodu. Mõõdik mastis näitas puhanguti 20+ sõlme... ometi ütles ilmaennustus, et üle 12 ei tohiks kuskil puhuda... Ankur hakkas libisema ja pidime maa otsad lahti laskma ja ankru sisse vintsima, et ennast uuesti ankrusse saada. Ka muud alused lahes hakkasid ennast ringi sättima.

Ootamatused alles algavad

Mööda Hydra rannikut lääne poole sõites on veel mõni sobilik ankrulaht, läksime neid üle vaatama. Katsetasime ka teistes kohtades, aga jälle polnud laht kas piisavalt tuule eest kaitstud või ei pidanud ankur. Lasime ka rohkem ketti sisse, aga enam ei tekkinud korrakski tunnet, et kõik on 100% kontrolli all. Puhangute peale tõmbas keti naksuma, alus hakkas vantidest ja mastist vibreerima. Mingil hetkel, kui me seal manööverdasime, teatas roolimees, et edasikäik tuleb taha ainult heebliga ja tal on tunne, et see on juba täna poolest päevast jukerdanud. See jama veel puudus, hakkas ju hämarduma. Lõunamaades tähendab see maksimaalselt ühte tundi, siis on kottpime. Tegin alusel kiire tehnoülevaatuse, luuke ja katteid lahti võttes sai kiiresti selgeks, et viga pole kangis, trossides ja *saildrive*'i jala välises osas, kõik liikus omas tolerantsis, mida aga polnud, oli edasikäik ning kui hetk tagasi jebides tuli veel käik taha, siis varsti polnud enam midagi.

Sellega me tõesti ei arvestanud, et neli aastat vanal alusel ütleb *Yanmar*'i *drive* üles. Lähemalt uurides sain aru, et tegemist on mingit sorti hüdroülekandega, kus remontida polnud midagi. Süsteemis paistis natukene metalse läikega õli – sellega mu

Loo autor üritamas leida *drive*'i probleemi.

võimed viga tuvastada ja kõrvalda lõppesid. Ankrusse jäämine tuulte eest kaitsmata kohas ei tulnud enam jutuks. Pidime saama sadamasse, kus saaks viga remontida. Kiire Navionicsi-otsing ütles, et tagasi põhja poole liikudes on mandril sobivas kohas sadam, millel ka sobilik lahesopp. Lahkusime Hydra saare põhjarannikult tugevas taganttuules purjedega. Ülesõidul tegime hädavajalikud kõned laeva omanikule, vahendusettevõttele ja sadamasse, kuhu plaanisime jõuda. Sadama kaptenilt palusime ka tehnilist abi, kui mingil põhjusel ei saa manööverdamisega hakkama või teistele ohtlikuks muutume. Sadamast tuli vastus, et seal paati pole, millele meid sleppi võtta, aga vaadatakse, mis teha saab. Omanik lubas saata mehaaniku kella kaheksaks hommikul, kes asja tunniga korda pidavat tegema.

Sadam, mille sihiks võtsime, oli Ermioni. Ülesõit oli kiire, tegime pakstaadis korralikku käiku ja seitse miili kulgesid keskmiselt lainetaval merel kiiresti. Kalda ääres, ümarate mägede pealt puhus tuul iiliti tugevamini kui keset lagedat vett. Purjetasime lahte, kus sadam asus, sisse. Proovisime, kas käiku saame anda, tundus, et midagi nagu vedas, see tegi elu muretumaks – me pole vähemalt täielikult ilma edaspidise manööverdamise võimeta, vaid ainult osaliselt. Sadama ees lahes oli umbes kolmkümmend alust ankrus ja sadam ise pilgeni täis. Lasime ankru sisse ja tegime plaani. Olgu öeldud, et see laht oli lõuna poolt puhuva tuule eest hästi kaitstud, kuna kivist maariba peal kasvas mets. Vesi oli ankrualal täielik plekk. Kõne sadamasse: „Meil pole abi tarvis, oleme õnnelikult ankrul, hommikul vaatame, mis saab.” Julla vette ja sadamale tiir peale, kaikohti küll polnud. Veidi murelikuks tegi asjaolu, kas mehaanik tuleb ja kuidas ta olukorra tunniga lahendab? Arvasin, et tuleb mingi saamatu vana, kes ütleb: „Katki on, pean hakkama varuosi tellima” või et „Peame aluse veest välja tõstma ja kraana tuleb millalgi...” Igatahes tundus laevareisi lõpp mulle lähedal. Keerasime ennast magama, enne lülitasin veel sisse ankruvahi. „Ah, kõik saab korda,” mõtlesin. Pealegi oli järgmine päev minu kord kapten olla.

Püksata kapten tekil

Umbes kell kolm öösel ärkasin seletamatust rahutusest. Taipasin, et vandid ja staagid uluvad, laev vibreerib jälle. Unesegasena mõtlesin, et mismoodi ja kust see tuul siis nüüd puhub, korraks käis kellegi taskulambi vihk üle kajuti akende. Tõmbasin rannarätiku ümber puusade ja läksin tekile. Tuul puhus kõvasti, see oli oma suunda 180 kraadi muutnud ja puhus jälle maa poolt, kus ei olnud metsa ees, vaid lagedad kumerad mäed. Ülejäänud mehed tulid samuti unisena tekile, keegi ei küsinud midagi, vaatasime taskulampidega murelikult lahes ringi. Nii mõnigi alus ankurdas ennast juba ringi või otsis paremat ankrukohta. Mõnes magati, nagu poleks õues midagi lahti. Meie sisemine pinge ja tuul kasvas. Panin mootori igaks juhuks käima. Kontrollisime allatuult olevate jahtidega distantsi ja tundus, et meie ankur peab. Ühe suurema tuulehooga keeras meie purjekas ennast küljega tuulde, aluse kerest käis läbi pahaendeline „naks” ja hakkasime allatuult seisvatele alustele peale triivima. Hetkest, kui tekile

tulin, oli möödunud umbes viis kuni kümme minutit.

Meeskond jagunes kiiresti oma positsioonidele, kes tegeles ankru sissevintsimisega, kes ümbruse valgustamisega, andsin tagurpidikäiku ja manööverdasin allatuult jäävatest alustest mööda. Mingi nipiga suutsime lohiseva ankruga teiste ankruid mitte kaasa haarata. Üritasin nüüd mitu korda nina vastu tuult keerata ja sadamale ligemale jõuda, aga katkine *drive* niipalju edaspidi veojõudu ei andnud, et kuhugi ligemale oleks saanud. Proovisin vöörivindiga nina suunda hoida, aga polnud ka sellel vajalikku jõudu. Tagurdasime siis ülestuult, saime sadamale ligemale ja leidsime lagedama platsi, kus saime ankru uuesti sisse. Lasime hunniku ketti järele ning tundus, et jäi jälle pidama. Allatuult jääva maariba poolt tulid paljud ülespoole ennast ümber ankurdama ja avar plats täitus kiiresti. Pidasime plaani vööriankrule tagavaraankru lisaks panemist või merele minemist, aga edasikäigu puudumine tõmbas mõlemale plaanile kriipsu peale, olime ju oma ankru vangid. Jälgisime hoolega *track*'i kaardil, kas tekib triiv või mitte. Ümbritsevatest alustest enam sotti ei saanud, kõik meie ümber liikusid ja saa siis aru, kas triivime peale meie või tuleb tema käiguga ligemale. Ka tuledega oli paras segadus: kellel ei põlenud midagi, kellel ankrutuli, kellel käigutuled. Pole ka imestada, enamikul jahtidel on elektri juhtpaneel salongis, kellel sinna aega minna on, kui meeskond väike ja käed-jalad tegemist täis. Pean meite meeskonda kiitma, me saime isegi sellise rapsimise käigus õiged tuled põlema.

Track'i vaadates sain aru, et libiseme taas. Vahe allatuult oleva alusega oli küll väiksem kui eelmine kord. Andsin kõvasti tagurpidikäiku – edasikäiku ju polnud –, sain ühe saksa päritolu aluse eest napilt läbi, aga meie ankur haakis ennast nende keti külge. Siis läks olukord kriitiliseks, sakslased karjusid meile: „Ära tagurda, anna edasi!" Me vastu: „Pole võimalik, oleme katki, ainult tagurpidi saame anda!" Nüüd hakkas võitlus selle nimel, et saaks alused üksteise külge mingi otsaga kinni, muidu ei saa ankruid harutada.

Saksa alusel oli kipperiks keskealine proua, vähemalt roolis ta oli. Kuidagi üle tuulemüha käis meil see kommunikatsioon, ma ei kujutanud enne vaikse ilmaga ettegi, et 14 meetri kaugusele vööri ei kuule midagi, mõlema aluse meeskonnad tegelesid nüüd vööris ankrute eraldamise, aluste üksteisest eemal hoidmise ja samal ajal lisaotsa hoidmisega, et alused üksteisest ei kaugeneks. Mina võitlesin roolis oma piiratud manööverdusvõimalustega meie aluse eest ja üritasin teistest lahes olevatest alustest mööda saada, kasutades vöörivinti, tagasikäiku ja rooli. Ega palju teha ei saanud, aga kuidagi kukkus hädakoostöö saksa prouaga välja nii, et teistele paatidele me sisse ei põrutanud.

Esimene kriis ankrute sõlmumisega kasvas aga kiiresti veel suuremaks jamaks, tuul surus seda vägivaldselt liidetud karavani armetult maa poole. Suumisin plotterit, et vaadata, mis vee all toimub, taskulamp valgustas ka juba selgelt lähenevat kiviseina, mis alles paar tundi tagasi meile kurja tuule eest täielikku varju andis. Nüüd taheti meid sinna otsa suruda. Kaart ütles, et siin lahes saab vesi kiilu alt enne otsa, kui kere seina rammib.

Karjusin roolist nii kuis suutsin, et kohe saab vesi otsa ja kui saksa seltskond meid eemale ei tiri, oleme mõlemad kuival. Esiti ei toimunud mingit reaktsiooni, kuna see käsklus ei jõudnud ilmselt teise purjeka ahtrisse. Pole ime, ma ei kuulnud isegi oma meeskonda vööris. Töötasin samal ajal tagurpidikäiguga, lootes, et saan ise midagi ära teha, aga rooli alus ei kuulanud ja sein ligines hirmuäratavalt pakpoordist. Lõpetasin käiguga töötamise. Röökisin nii kui suutsin, lootes, et keegi mu meeskonnast läheb kas või ise teise aluse pardale ja annab seal otse korraldusi rooli ja käigumasinale... keerasin juba raadiojaama tööle ja vaatasin mõtlikult *distress*-nuppu. Midagi hakkas seejärel toimuma, kisa vööris ja topitulede paistel selgelt lähenev kivisein oli saksa roolikeerajale kohale jõudnud. Jälgisin pingsalt sügavust ja *track*'i, sügavust oli kiilu all kõige masendavamal hetkel vaid 0,1 meetrit, aga *track* vähemalt näitas, et eemaldume seinast! Lülitasin ka edasikäigu sisse ja tundus, et vedamine läks kergemaks, veojõudu ju purjekatel tagurpidi napib. Jälle üks kriis möödas, saime keset lahte vabamasse vette tagasi, meeskonnad harutasid ankrud üksteise küljest lahti ja olime oma Kaunitariga pimedas öös taas üksi.

Kiire koosolek ja otsus, sadamas on kiirlaevakai, paneme ennast sinna kinni, küll hommik toob selgust. Ootasin triivis, kuni tuul korraks järele andis, siis sain vöörivindi abiga ennast ahtriga otse vastu tuult keeratud ja sai alata tagurdamine kai äärde, kuhu oli 600–700 meetrit. Oi kui kehvasti selline purjejaht vastu tuult

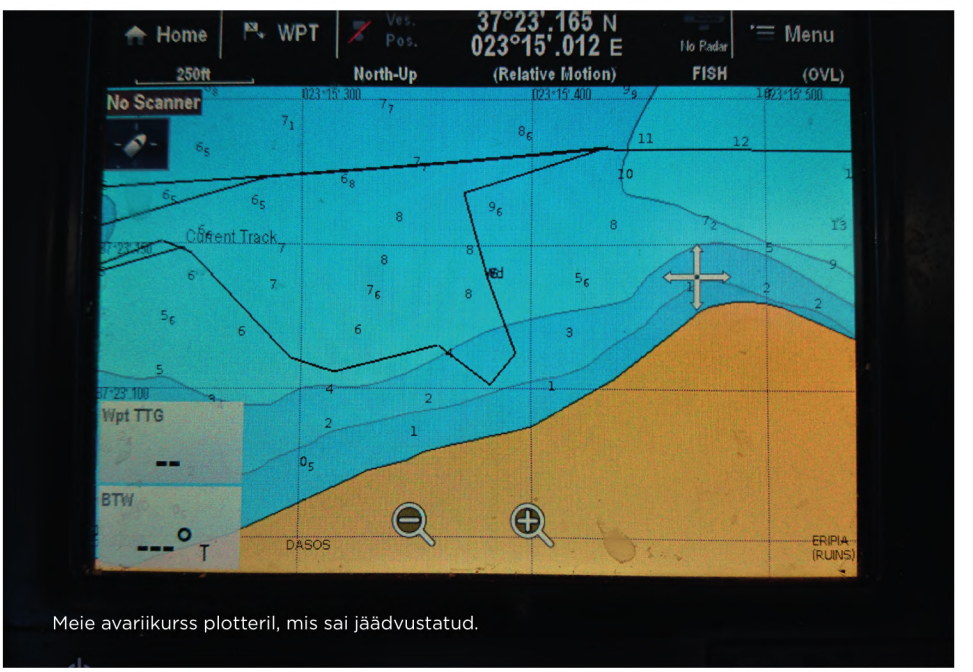

Meie avariikurss plotteril, mis sai jäädvustatud.

tagurdas ja rooli kuulas, mootorpaat oma rooliteljel pööratava propaga on ikka hoopis teine asi. Ei kuula ju see asi rooli, kui kiirust pole. Kiiresti kaile peale sõita ma ka ei julgenud, kuna hoogu ei saanud millegagi maha võtta. Õnneks oli kail inimesi, kes otsad võtsid, muidu oleks pidanud keegi meeskonnast hirmsa hüppe sooritama.

Tundsime ennast päris hästi, laev oli terve, me ei põrganud kellegagi kokku, kaotasime ainult pootshaagi – ju oli Vanal seda vaja ja ilmselt oli tal vaja algajatele meremeestele õpetust anda. Kogu draama kestis umbes poolteist tundi, kogu selle aja olin roolis sisuliselt püksata, olin tekile tulnud rätik ümber niuete ja kordagi ei tekkinud aega oma garderoobi peale mõelda. Täitsa naljakas tundus tagantjärele mõte püksata kaptenist roolis. Istusime seltskonnaga kokpitis maha, tegime kiire teema kokkuvõtte ja mõne rahustava dringi. Järgmise kriisini oli jäänud paar tundi.

Kus on mehaanik?

Ärkasin hüüdmise peale, et kiirlaev tuleb, ronisime poistega välja ja vaatasime rahulikult, mis saama hakkab. Tuli politsei, ähvardas ja rääkis, et meil on purjejaht, tõmmake purjed üles ja kaduge. Selgitasime, et oleme katki, tuul on kõva, sadamasse me siis tagasi ilmselt ei saaks ja mehaanik on tulemas. Kuskilt ilmus välja joobes purjetaja ja rääkis meile, et pole mõtet jõududega vaielda, laseme paadi pikkade otstega pisut allatuult oleva purjepaadi poordi. Nii tegimegi. Pikk ots jäi siis meid veel kaist hoidma. Makaron tiriti ka mööda kai serva edasi, et suurele laevale ruumi teha. Ülejäänud hädalised läksid lahele tiirutama. Liinikatamaraan parkis ennast väga profilt hädaliste vahele kai äärde ja kogu draama sai läbi. Lahkudes suure aluse sillast karjuti meie peale arusaamatus keeles kõva häälega – teinekord on hea, kui keelest aru ei saa. Meid ähvardanud politseinik küsis dokumente näha ja uuris veel igasugu asju, siis sellega tähtsa ametniku mängimine lõppes. Kriisi ei tulnudki, väga hea algus järgmiseks päevaks.

Kui kell sai kaheksa, ei paistnud mehaanikut kuskilt. Olime juba harjunud, et lubatud kellaajale tuleb lisada kaks tundi, see on lõunamaades tavaline. Lõpuks olid kaks meest kohal, näpus vaid kilekott. Uurisid natuke asjaolusid ja kadusid seejärel ahtrikajutitesse koide ja kappide vahele. Varsti olid tagasi tekil, õline kott näpus ning kinnitasid, et kohe saab kõik korda. Läksin masinaruumi piiluma, oligi *drive* pealt lahti võetud ja suur detail kaasa võetud. Mehed tulidki mõne hetke pärast kilekotiga tagasi, keerasid uue jupi külge ja kõik korras. Tuli välja, et heal spetsialistil pole vaja ei tunkesid ega uhket kaubikut, kus on riiulite viisi varuosi või vähemalt korralik tööriistakast. Ei, tulid lihtsa välimusega töömehed kilekotiga, defekteerisid ja tõid kuskilt kiiresti vajaliku osa ja tegid tunniga meie aluse korda. Paadi omanik helistas ja küsis: „Kas kõik okei?" Soovitasime tal kirikusse küünal viia, et tal alus alles. Vahendajale saatsime pildi plotteri *track*'ist, mis meie seiklustest aimu andis. Varsti tuli teade, et meil on nüüd krediiti. Lasime diislil laulu lahti, võtsime kursi tagasi Pórose sadama poole, jõudsime sinna sobilikul ajal. Juba tuttavasse sadamasse minemine on mugav, valisime sama kai ja sama koha, kus olime paar päeva tagasi. Väga hea ju kindlalt teada, et su juhe ulatab pistikuni ja veevoolik sobib liitmikuga. Lausa uskumatu, et sel päeval ja õhtul ei juhtunud meil mitte midagi. Lihtsalt puhkus.

Kokkuvõte

Meie olulisim õppetund sellest tsirkusest: kui oled katki, siis katkise laeva koht on sadamas, kai küljes. Minust sai kindlasti kõvem meremees. Tähelepanekuna pean mainima, et sellisel reisil pole üldse oluline, kui kõva purjetaja oled, põhiline rõhk on randumisel, sildumisel, ankurdamisel ja kõige sellega seonduval. Kui meeskond kaasa mõtleb ega koosne siidinäppudest, on see väga lahe viis, kuidas soojas kliimas nädal või kaks veeta. Minult igatahes võeti selle reisiga sõrm, ilmselt läheb käsi takkajärele. ■

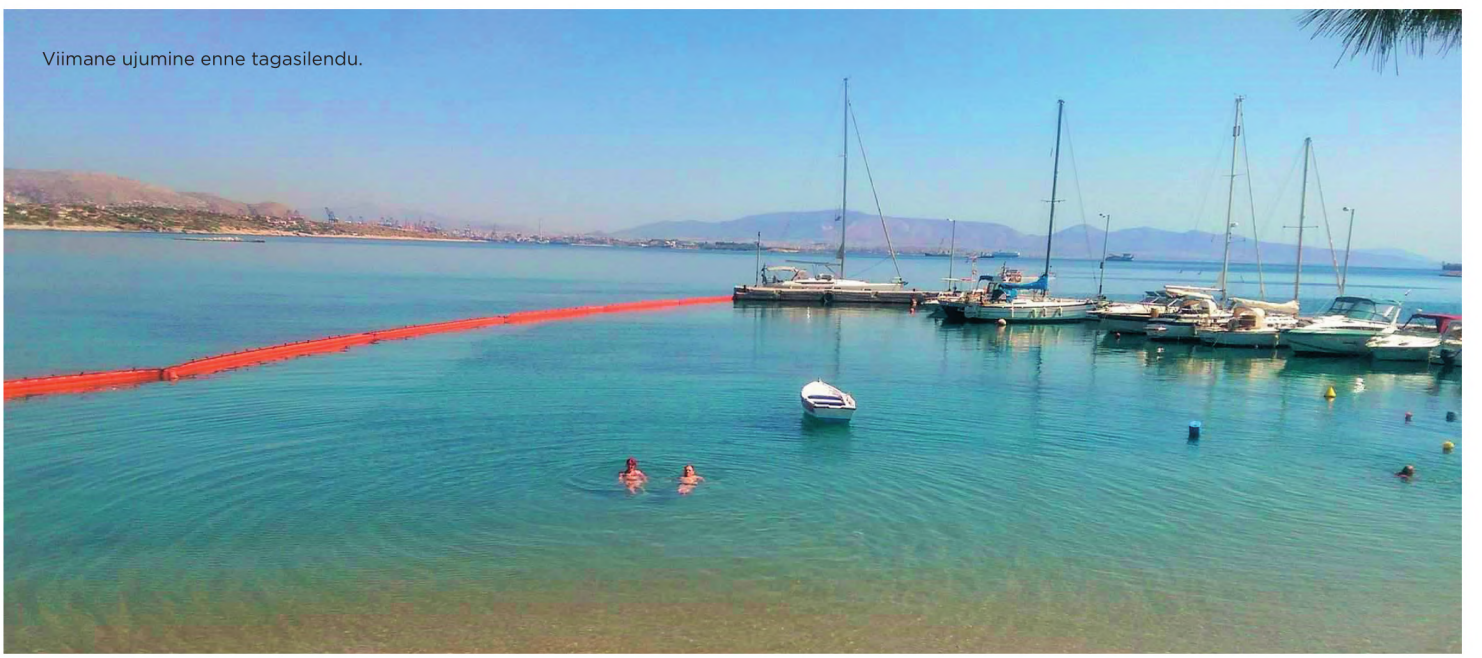

Viimane ujumine enne tagasilendu.

Vaata uuest puhkuseveebist
www.gotravel.ee

Suurim valik

PÄIKESE-REISE!

Alati soodsad hinnad!

GO Travel

Lennupiletid • puhkusereisid • laevapiletid

Küsi pakkumist 631 0110 või gotravel@gotravel.ee

Limulunga ja Lealui.

Aga kuningat me ei näinudki...

Lozi poisid eputavad kaamera ees.
Foto: Katrin Kaldma

TEKST: **INDREK JÄÄTS**

Kui Eesti ilmad on sügistalviselt sombused, on kuivaperiood **Sambias** just andmas maad rõõmsalt vihmasele kevadele. Päikest, soojust ja valgust jagub küllaga ühele eestimaisele seltskonnale, kes muuhulgas külastab ka turismiradadelt kõrvale jäävat ajaloolist **Barotsemaad**.

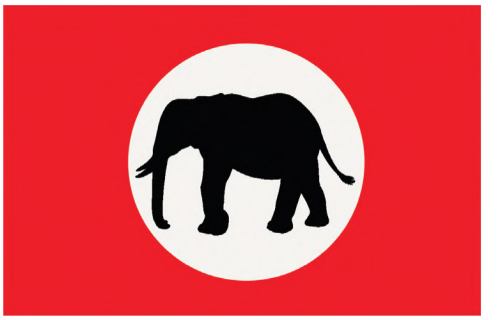

Barotsemaa kuninga (*litunga*) lipul on kujutatud musta elevandipulli, lozide müütilist esivanemat.

Sügisel, kui kodumaal ilmad inetuks keerasid ja hommikuti tuli hakata autoaknailt jääd kaapima, võtsime grupi seltsimeeste (ja -naistega) ette mõnenädalase reisi Sambiasse. Muuseas viis rännutee meid ka riigi lääneservas paiknevale Barotsemaale, mis jääb peamistest turismimarsruutidest kõrvale. Tegemist on vana kuningriigiga, endise Briti protektoraadiga, mis püüab tänases enam-vähem modernses ja demokraatlikus Sambias kuidagi edasi eksisteerida. Kooselu pole kerge ja radikaalsem osa kohalikust rahvast lozidest ihkab iseseisvust. Ametlik Lusaka näeb Barotsemaas lihtsalt Lääneprovintsi ega taha mingist separatismist muidugi kuuldagi. Küdemas on konflikt, mis halvemal juhul võib päädida kodusõjaga.

Inimese rasv muuseumis

Ööbisime provintsipealinnas Mongus. Hommik oli pilvine ja temperatuur suhteliselt meeldiv. Sõitsime lähedal asuvasse Limulungasse vaatama lozide kuninga (*litunga*) talvepaleed. See nägi välja nagu üks keskmine Eestimaa mõisahoone, aga lähemalt uurida valvurid meil seda ei lubanud ning pildistada samuti mitte. Kuninga värvideks paistsid olevat vahelduvad mustad ja valged triibud ning sümboliks must elevant. Lossiesisel platsil rippusid vardas nii Barotsemaa lipp kui ka Sambia riigilipp.

Läksime siis vastas asuvat muuseumi kaema. Küllalt suures näitusesaalis oli üsna pime, aga kui silmad harjusid, siis üht-teist

Sambia Vabariik

Pealinn: Lusaka

Elanike arv: 15,4 mln (hinnanguliselt)

Pindala: 752 612 km²

Rahaühik: kvatša (kwacha)

Iseseisvus: 24. oktoobril 1964

Vapikiri: One Zambia, One Nation

Riigikeel: inglise

Rahvuskeeled: bemba, njandža, tonga, lozi, lunda, luvale, kaonde

Mongu sadam kuivaperioodi lõpul.
Foto: Katrin Kaldma

ikka nägi. Vanad mustvalged fotod kuningaperest ja tseremooniatest, Barotsemaal kasvatatavad viljad ja kasutatavad tööriistad, transpordivahendid, muusikariistad. Enim tähelepanu pälvis inimese rasv ja inimliha keedunõu nõidusele pühendatud vitriinis. Aga üldiselt jättis see kõik üsna tolmuse ja aegunud mulje.

Üks mees soovitas meil alla sadamasse jalutada, kuniks käsitööpood avatakse, ja nii me tegimegi. Sadam tähendas üht lihtsat betoonpaviljoni Zambesi jõega ühendatud kanali lõpus. *Kuomboka* puhul, mis tähendab kuninga ja tema õukonna pidulikku ülekolimist jõeluhal asuvast suveresidentsist Lealuist kõrgemal pinnal paiknevasse talvekorterisse Limulungas, saabub tema majesteet suure Nalikwanda'ks kutsutava paadiga siia sadamasse ja liigub edasi paleesse. Asukohavahetuse tingib tasandiku üleujutamine tulvavete poolt ning see toimub üldjuhul millalgi veebruaris või märtsis. Juunis, kui veed alanevad, naaseb kuningas tasandikule.

Käsitöövalik oli esinduslik ja hinnad väga soodsad. Põhiliselt müüdi punutisi. Ostsin 20 kvatša eest ühe *mukenge*-puu juurtest kausi ja üritasin muuseumitädidega veidi juttu teha. Tuli välja, et *litunga* on tegelikult praegu siin lossis, aga külastajaile on see suletud. Kuningas olevat lozidele oluline ja tema võim reaalne. Kui küsisin, millised on *litunga* suhted Lusakas paikneva keskvalitsusega, siis pöörasid naised naerdes näo ära. Üldiselt polnud nad kuigi jutukad.

Hiljem lugesin, et praegune *litunga* Lubosi Imwiko II on lozide seas üsna ebapopulaarne. Teda süüdistatakse valitsemise hooletusse jätmises, oma erahuvide teenimises ja korruptsioonis. Ka paljudest vanadest lozi traditsioonidest ei pidavat ta kinni. 2017. aasta algul kaebasid mõned kuningakoja traditsioonilise tiiva esindajad ta kohtusse ja nõuavad tema eemaldamist troonilt. Teised jälle toetavad teda ning leiavad, et Sambia kohtutel pole üldse õigust *litunga* üle kohut mõista.

Muuseas panime Lealuis esimest korda tähele, et lozid tervitavad üksteist ning näitavad oma lugupidamist ja tänu kergelt ette kummardudes ja käekandadega paar-kolm korda plaksutades. Jätab väga viisaka mulje.

Mongu keskse ringtee äärest avastasime uue ja glamuurse Sophrite'i kaubanduskeskuse. Parklas valvasid šoppajate autosid kleenukesed turvamehed ja pätipoisse polnud näha. Huvitav, kuidas sellised moodsad ostukeskused inimeste käitumist standardiseerivad. Kohalikud inimesed peavad end seal ülal hoopis teisiti kui tänaval või turul. Nad käituvad „normaalselt", samamoodi nagu kõigis muudeski kaubanduskeskustes üle kogu planeedi. Seal oled sa samasugune klient, nagu kõik teisedki, hoolimata oma valgest nahavärvist. Seisad koos kohalikega aeglaselt edenevas kassasabas ja keegi ei tülita sind ega näe sinus kõndivat rahakotti, mis ootab tühjendamist. Või käivad sellistes keskustes ja turgudel erinevad inimesed? Siin edasi-

Pereettevõte, Lealui.
Foto: Katrin Kaldma

Barotsemaa kuninga talvepalee, Limulunga.
Foto: Katrin Kaldma

püüdlik keskklass, seal traditsioonilisse ellu takerdunud vaesem rahvas? Eks me ise käitusime ka „normaalselt", ostsime nagu teisedki, mitte ei pildistanud neid.

Lealui ja kuninga residentsi külastus

Järgmiseks sõitsime Lealuisse, *litunga* suvepealinna. See asub madalal liivasaarel keset Zambesi avarat üleujutustasandikku, mis on ikka olnud lozide viljaaidaks. Tänapäeval pääseb sinna hõlpsalt, sest risti üle laia jõeluha Mongust Kalabosse kulgev korraliku kõrge tammiga asfalttee on viimaks valmis. Ehitajaiks olid muidugi hiinlased. Parkisime autod palmide alla ja liikusime jala edasi sinnapoole, kus arvasin olevat kuninga residents. Jõudsin teha ühe foto kuninglikes värvides vahimajakesest ja selle taha jäävast madala müüriga ümbritsetud puudesalust, mis ilmselt pakkus varju kuninglikule peakorterile, kui kohale tõttas üks noorepoolne mees ja andis juba eemalt märku, et pildistada ei tohi. Kõigepealt peame end kuninga aukandjatele esitlema! Küllap nemad siis näitavad külalistele kõike, mis vaja.

Mees tutvustas end kuninga sekretärina ning juhatas meid ühte suurde, tühjade aknaavadega, justkui poolelijäänud hoonesse ja paigutas vanuse järjekorras pinkidele istuma. Kohale ilmus ka kaks vanemat meest, kuninga nõunikku (*induna*), kui ma õigesti aru sain. Viimaks lisandus veel üks, kohtunik, kes tundus olevat kõige tähtsam. Nemad istusid meie vastu ning sekretär võttis endale vahendaja- ja tõlgirolli. Hariduselt oli ta ajaloolane ja rääkis üsna arusaadavat inglise keelt. Ta teadis isegi seda, et Eesti oli varem Nõukogude Liidu osa. Panime oma nimed ja ametid paberile kirja ning esitlesime end seejärel ka suuliselt. Vastutasuks tutvustati meile kuninga aukandjaid. Kõik nad olid argises rõivas ega erinenud pealtnäha millegagi tavalistest külameestest. Edasi paluti mul rääkida meie visiidi põhjustest ja ma tegin seda nii hästi kui oskasin. Ütlesin, et tulime põhiliselt linde-loomi vaatama, kuid oleme siiski huvitatud ka Sambia inimestest ja kultuurist. Kraamisin välja oma napid teadmised Barotse kuningriigist, sealhulgas nende pikaajalistest erisuhtest Briti monarhiaga. (1902. aastal osales *litunga* Lewanika ainsa Aafrika monarhina kuningas Edward VII kroonimispidustustel Londonis.) Sekretär tõlkis meie jutu ning seejärel ka vastuse. See oli osalt tseremoniaalne toiming, aga vähemasti kohtunik ei paistnud tõesti inglise keelest aru saavat. Siis saabus meie üllatuseks aeg teha kingitusi. Selleks võis olla ka raha, omal äranägemisel. Otsustasime anda 100 kvatšat (umbes 10 eurot). Seda jäi vist väheks, aga mehed said oma pettumusest ruttu üle ja ütlesid meile tere tulemast.

Kui ametlik tseremoonia läbi sai, muutus õhkkond kohe palju vabamaks. Mehed tõusid püsti ja ütlesid, et koos pildistamise vastu pole neil midagi. Hoone keskosas olevale poodiumile astumast meid siiski keelati. See olevat *litunga* eesõigus. Järgnes ringkäik ümber kuningliku kinnistu. Sisse meid ei kutsutudki. Öeldi, et käimas on remont ja peremeest pole kodus. Kohtunik meiega kaasa ei tulnud, kuid ülejäänud olid üsna suhtlemisaltid. Eriti

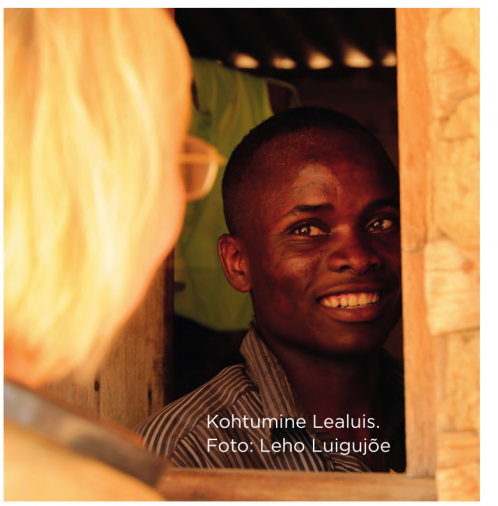

Kohtumine Lealuis.
Foto: Leho Luigujõe

Poisid müüvad palmivilju, Lealui. Foto: Leho Luigujõe

Lozi naine, Lealui. Foto: Katrin Kaldma

Kuninga sekretär. Foto: Katrin Kaldma

üks väga kavala olemisega mees, kes pikalt töötanud Vasevööndis. Väidetavalt oskas ta viit-kuut keelt.

19. sajandi lõpul valis kuningas Lewanika, piirkonna üks võimsamaid valitsejaid, kelle juhtimisel sai Barotsemaast osake Briti impeeriumist, Lealui oma peakorteriks ning lasi selle ümber istutada erinevaid puuliike, mis pidid sümboliseerima tema ulatuslike valduste eri piirkondi. Samal ajal seati siin juba sisse ka veevärk, mille juurde kuuluvat tellistest pumbamaja meile uhkusega näidati. Lewanika oli edumeelne mees, kes mõistis, et progressist pole pääsu.

Küla läbides juhatasid vanamehed meid poodi jooke ostma. Muuseas müüdi seal kotkapildiga õlut, mis valmistatud sorgost ja kassavast ning maksis vaid 5 kvatšat. Saime vabalt ringi vaadata ja külaelu pildistada.

Lõpuks jõudsime tiiruga tagasi meie autode juurde palmide all ja jätsime hüvasti. Andsin sekretärile oma visiitkaardi, näitamaks oma lugupidamist ning lootes tulevastele kontaktidele. Raske öelda, kui tõsiselt nad võtsid oma rolle ja traditsiooni, millest need lähtuvad. Meie seltskonnas oli selle kohta mitmesuguseid arvamusi, alates sellest, et need 100 kvatšat jõuavad juba täna sinna väikesesse õllepoodi. Aga kui Katrin tahtis minna uudistama küla taga kuival lebavaid suuri musta-valgetriibulisi paate, mida ilmselt kasutatakse *kuomboka* tseremoonial, siis keelati see ära põhjendusega, et paadid pole korras.

Üldse jättis kogu see kuningakoda kuidagi tõrjuva ja väljasulguva mulje. Paistis, et välismaailmaga suhtlevad nad põhiliselt keeldude kaudu. Võib-olla tajub tänane kuningas, et tema monarhia on üks kummaline jäänuknähtus, ega oska seda tänapäevase maailmaga suhestada. Võib-olla võtab ta päritud traditsiooni liiga tõsiselt selleks, et see turismiatraktsiooniks pöörata. Võib-olla kardab ta olla naeruväärne ja eelistab selle asemel pöörata maailmale selg? Hiljem teel kohatud lozidega rääkides kuulsin korduvalt, et kuningas on neile tähtis. Aga nende kunstküüntega beibede käest, kes Mongus Hungry Lioni kiirtoidurestoranis jäätist limpsisid ja nutifone näppisid, ma ei küsinud.

Meie tee viis edasi Zambesi paremal kaldal asuvale avarale tasandikule ehk Liuwa rahvusparki, *litunga* endistele jahimaadele, kus kappavad tolmu üles keerutades ringi suured gnuukarjad, aga see on juba eraldi jutt. ■

TACTICAL FOODPACK®
EESTIMAINE MATKATOIT IGALE SEIKLEJALE
KÕRGE ENERGIASISALDUS
KERGE JA MUGAV PAKEND
100% NATURAALNE JA MAITSEV
TACTICAL FOODPACK
FREEZE DRIED MEAL WITH HIGH ENERGY
Meat Soup
90g NET
393 kcal ENERGY
NÜÜD MÜÜGIL MATKaSPORT KAUPLUSTES ÜLE EESTI.
MATKaSPORT
www.matkasport.ee

Autodega Siberi südames

Lõik 110

Kui Baikali-Amuuri raudtee-magistraali (BAM) ehitati, siis talvel sõitsid veoautod üle Baikali järve. Üks talv aga oli liiga soe ning jääteed rajada ei saanud. Ajutiselt tehti läbi metsa talvetee (zimnik). See aga osutus nii heaks, et seda hakatigi kasutama, kuni raudtee valmis sai ning teed enam ei vajatud. Nüüd on loodus ja jõed, mis teele jäävad, seda teed omamoodi vorminud.

TEKST: **STINA EILSEN** FOTOD: **RAIVO MALTER**

Seitsmeliikmeline reisiseltskond võttis kahe maasturiga ette võimsa teekonna ümber Baikali järve. Reis oli täis pikitud ehedaid kohtumisi kohalike inimestega, erilist loodust, vähem ja rohkem närvekõditavaid sündmusi ning palju-palju autos veedetud tunde. Suvel plaanitakse vallutama minna juba Kamtšatkat. **Raivo Malter** ehk onu Raiu meenutab eredamaid hetki pildis ja sõnas.

Karantsi küla Olhoni saarel Baikali järve ääres.

Kohtumine Olhoni šamaaniga

Baikali kõige kuulsam šamaan Valentin Hagdajev rääkis pika jutu, milline on šamanismi ajalugu ja tähendus, ning laulis, tantsis ja tagus trummi. See kohtumine oli kindlasti eriline, kuid teataval määral pettumus, sest ta uuris eelnevalt meie ootusi ja püüdis siis vastavalt nendele ka kohtumist juhtida. Sellest jäi veidi kommertslik mulje. Õnneks oli siiski tegemist täitsa eheda šamaaniga – meil oli enne hirm, et tuleb isehakanud šamaan vana mersuga ja räägib niisama maast ja ilmast.

Janika tõlgib Raivole šamaani juttu.

Baikalski asula kunagise tselluloositehase insener.

Maasikatädi

Baikalski asula külatädi kõndis maasikaämbritega, pidasime ta kinni ja tegime juttu. Tuli välja, et tegemist oli kohaliku tselluloositehase elupõlise inseneriga, kes nüüd pensionipõlve pidades maasikaid korjas. Tegemist oli külaga, mis väidetavalt on kõige rohkem Baikali järve saastanud. Tädi kinnitusel on inimestel valeinformatsioon, tehast saastatuses süüdistada ei saa – tädi oli väga hoos. Samal ajal kui ta innustunult rääkis, sõi kits tema maasikaämbrid vaikselt tühjaks... See oli meeldejääv kohtumine!

Ärevad hetked – telefoniside kaob

Vahetult enne „110" lõiku läks meie satelliidil toimiv sõnumite vahetamise, GPS-asukoha näitamise ja hädaabi kutsumise vahend katki ja me ei saanud koduste rahustamiseks enam oma asukohta näidata just kõige ohtlikumal teelõigul kogu reisi vältel. „110" peal mingit muud levi ei ole, seal on ainult ürgmets ja karud ning metsatulekahjude poolt rüüstatud alad. Nii me seal seiklesime mustas augus, keegi ei teadnud, kus me oleme. Andsime ka päästeametile teada, et kui me pole kümne päeva pärast ühendust võtnud, et siis meid otsima tuldaks... Õnneks läbisime piirkonna kahe päevaga.

Kuulsal „110" lõigul ehk Baikali järve suhtes kirdes, kohas, kus pole teid, ent kõik *off-road*'i-huvilised käivad seal oma võimeid ja õnne proovimas. Ilma seda lõiku läbimata ei saa Baikalile ringi peale teha.

Pillimees Asse saatel laulavad Janika, Kaimar ja Kaie mulle sünnipäevalaulu.

Sünnipäev prügimäel

Pidasime minu sünnipäeva kohalikul prügimäel. Otsisime õhtul kuni pimenemiseni peatumiseks ja ööbimiseks sobivat peatuspaika ning ainuke, mis tundus sobiv, oli vana karjäär, juhuslikult oli see täis loobitud vanu külmkappe ja muud kraami. Järgmisel hommikul, kui oli minu sünnipäeva kuupäev, tegid sõbrad mulle üllatuse ja laulsid mind pidulikult akordioni saatel üles...

Imeline vaade Siberi kaunile ja puutumata loodusele Burjaatia rahvuspargist, Baikalist ida pool.

Kohalik loodus

Aasad, metsad, mäed... Seda peab oma silmaga nägema, raske on kirjeldada. Lõputu tühi väli, metsik loodus. Mida kaugemale tsivilisatsioonist jõudsime, seda enam tegime ilunautimispeatusi. Mõtlesime selle kohta välja lausa uue sõna: nitsevau!

Juhuslik kohtumine teiste Eesti rännumeestega keset ürgset Siberit lõigul „110".

Ela reisile kaasa TV3 saatesarjas „Reis Siberi südamesse" ning Facebookis: ylejaymber.

FOTO: ADOBE STOCK

Meelelahutus hispaanlaste moodi

Härjavõitlus (*corrida de toros* või *toreo*, ka *lidia de toros*) on etendus või Hispaania pidustus, kus inimene võitleb kas ratsa (*rejoneo*) või kahe jalaga maas (*toreo a pie*) metsiku härjaga suletud väljakul, mida kutsutakse härjavõitlusareeniks (*plaza de toros*).

Nii härjavõitleja, publik kui ka veristamisest ergutunud härg on elevil. Algab viimane vaatus. Matadoor on punase keebi abil härga tundma õppinud ja valmistub surmahoobi andmiseks – *estocada* peab olema kiire ja valutu ning tõhus esimesel korral.

Las Ventase areen Madridis on üksi suurimaid omataolisi, mis mahutab ligi 24 000 vaatajat ja pärineb 20. sajandist.

FOTO: MAARJA RAUD

TEKST: **MAARJA RAUD**

Hispaanias elav **Maarja Raud** kirjeldab paljude hispaanlaste üht meelelahutusviisi ehk härjavõitlust. Asjaarmastajate meelest ei erine härjavõitlus tavalisest kontserdist või jalgpallimatšist.

Osalesin härjavõitluse hooaja avamisel Las Ventase härjavõitlusareenil, areenil oli kuus härga. Nüüdisajal toimub härjavõitlus peamiselt liivasel areenil ja härjavõitlejad ei ole hobuse seljas, kuigi hobused on etendusse kaasatud. Lisaks eristatakse ka *toreo parao*'d, kus härjavõitleja seisab julgelt ja eluga riskides ühe koha peal. Seda peetakse härjavõitluse kõige ohtlikumaks vormiks. *Corrida* on pärit Hispaaniast, kuid seda harrastatakse ka mitmel teisel hispaaniakeelsel maal, aga ka Portugalis. Pürenee poolsaare suuruselt teises riigis seevastu pole härja tapmise *faena* (otsetõlkes 'raske töö', ülekantult 'võitlemine härjaga, mis on raske nagu töö') lõpus lubatud.

Täpne ülesehitus ja reeglid

Võitlused jagunevad vastavalt looma vanusele ja omadustele *becerrada*'ks, *novillada*'ks ja *corridas de toros*'eks. Teine märgib võitlust noorloomaga, kolmas täiskasvanud härjaga, mis kaalub tavaliselt ligikaudu 500 kilo. Välismaal on tuntuim viimane võitlusvorm. Muusikud, kes *lidia de toros*'e ajal head õhustikku loovad, mängivad enamasti *pasodoble*'id. Härja omadused (*trapío*), mida looma hindamisel silmas peetakse, on suurus ja kaal, kõrgus, kehaehitus, pea ja turja omadused, sarved ja muude liikmete iseärasused.

Võitluses osalevad mitu inimest, kellel on erinevad ülesanded. Toreero (*torero*) või matadoori (*matador*) töö, kes on ühtlasi *faena* tähtsaim tegija, on tappa härg mõõgahoobiga turja (*estocada*). Samuti on olulised banderiljeerod (*banderilleros*), kes kinnitavad härja turja sisse banderiljad (*banderillas*) ehk meie mõistes värviliselt kaunistatud ahingud, ja pikadoorid (*picadores*) ehk hobustel mehed, kes peavad meelitama härga hobust ründama, mis võimaldab härga piigiga veelgi veristada. Need on õhtu tähed, keda abistavad kõikvõimalikud abimehed ning lisaks on areenil veel *el presidente*. Presidendiks on tavaliselt kohaliku omavalitsuse esindaja, kus võitlust peetakse. Temal on au kuulutada välja pidustuse algus, lehvitades valget rätikut, misjärel marsib areenile kogu võitlejate kaader. Samuti kuulutab ta välja *tercio*'te ehk vaatuste vahetused ning jagab preemiad (kas üks või mõlemad härja kõrvad või saba, mida märgivad eri värvi lehvivad rätikud ja mis lõigatakse surnud härjal küljest juba platsil). Toreero teeb areenile ringi peale verist trofeed uhkelt üleval hoides, mille ta on hea *faena* eest auga välja teeninud.

Kuus härga võitluses

Ühel õhtul tuuakse areenile kuus härga, kes on üldiselt pärit samast härjakasvandusest. Loomi kasvatatakse nii, et nad oleks eriti metsikud ja seeläbi on pidustus veelgi uhkem, jõulisem, mehisem. Igal etendusel on kolm matadoori (*matador* ehk härjale surmava hoobi andja) ja igaühel kaks etteastet, kuid on ka vaid ühe matadooriga võitlusi. Iga härjavõitlejat saadab tema isiklik *cuadrilla*, mis koosneb pikadooridest ja banderiljeerodest. Nad on enamasti härjavõitleja lähedased ja usaldusväärsed mehed, sest neist sõltub võitleja elu.

Etendus algab *paseíllo*'ga, kus kõik astuvad uhkelt rivis areenile ja patseerivad seal oma parimaid rõivaid esitledes (mida kitsam, värvikirevam ja sädelevam, seda staažikam võitleja). Legendi järgi peavad võitleja püksid olema võimalikult liibuvad, et väljakutsuvalt pakitud „pakikese" või „kingituse" (*paquete*) suurus kaugele ja hästi näha oleks. Räägitakse veel, et fännid istuvad kõige ees ja imetlevad võitleja tööd. Selline asetus võimaldab ka toreerodel kõige kaunimad neidised välja valida, kellega pärast lõbusalt aga veeta. Samuti võib härjavõitlejaid oodata ukse juures, mille kaudu nad liiguvad enne ja pärast etendust, et nendega pilti teha või autogrammi paluda. Seega ei erine härjavõitlus tavalisest kontserdist või jalgpallimatšist.

Lidia koosneb kolmest osast ehk *tercio*'st, mida korratakse iga härjaga: *tercio de varas*, *tercio* de *banderillas* ja *tercio de muerte*. *Tercio de varas*'e eesmärk on vaadelda härja omadusi ning panna proovile looma metsikus ja soodumus sarvedega puskida. Selleks õrritavad võitlejad looma ja torkavad teda teravate riistadega. Härja veristamisel on selles voorus ka lisaeesmärk – „reguleerida" looma jõudu ja valmistada

ta ette järgmiseks etapiks matadooriga. Samuti kutsuvad võitlejad härga sööstma ja sarvedega torkama roosat ja kollast värvi keebi (*capote*) abil, millega teevad kindlaid liigutusi. *Capote* värvus pole oluline, vaid looma ajendab sööstma keebi liigutamine. Tööd keebiga kutsutakse *suerte de capote* (rohkem tuntud kui *tercio de quites*). Selles etapis tõestab oma väärtust matadoori saatjaskond. *Suerte* jaguneb kaheks: paigal ja liikuv (võitleja jookseb härja suunas). See vaatus saab nime piikide (*varas*) järgi, millega pikadoorid härga veelgi veristavad. Pikadoor kutsub härga ründama ja võitleja peab hobuse seljas püsima vaatamata sellele, et mitmesajakilone härg hobust tõukab või suisa õhku tõstab.

Härjad on ilusad, kuid väga tugevad loomad, keda ei maksa alahinnata. Vähemalt vanasti kasutati selles vaatuses vanu kronusid, sest elujõulistest hobustest hakkaks kahju. Tänapäeval on hobustelegi raudrüü selga pandud, mis on kollase katte all varjus. Veri, mis hobuse kollast vammust katab, pärineb enamasti härjalt. Samas ei tohi härga *vara*'dega liiga palju puskida, sest ta kaotab liiga palju verd ja seeläbi jõu. Liigne verevalamine näitab härjavõitlejate oskamatust. *Tercio de banderillas*'e eesmärk on härga pärast esimest *tercio*'t ergutada ning loomale jõud või sööstmise metsikus tagasi anda. Selleks kinnitavad nad looma turja kolm paari banderiljasid, mis põhjustab loomas adrenaliinitaseme tõusu. Siit tuleneb, et banderiljeerosid kutsutakse ka ergutajateks (*avivadores*).

Matadoor ja härg

Viimane vaatus on *tercio de muerte*, milles astuvad vastamisi matadoor ja härg. Matadoor võtab ette *suerte de muleta* ehk töö punase keebiga ning õrritab härga sööstma ja puskima. Nii võtab ta loomaga mõõtu. Kui ta on härja loomuse (soodumuse vasakule või paremale sööst) lahti mõtestanud, on võitleja valmis andma mõõgahoobi, mis peab peaaegu pidemeni härja turja sisse minema. Selline tapmisviis kindlustab, et härg sureb kohe, mitte ei jää pikemalt piinlema. Kui härg ruttu ei sure, on matadoor teinud halva töö ja tribüünidele kogunenud rahvas vilistab ta lihtsalt välja. Samuti saab võitleja vilekoori osaliseks, kui ta lööb mööda, jooksutab härga liialt (kui härja samm on töntsiks jäänud, pole võitlus enam aus, sest loom on väsinud) või on lihtsalt koba.

Mida viimane täpselt tähendab, peab küsima nn palgaliste vaatajate käest, kes areenil meie taga istusid. Nad elasid pidustustele kaasa, samas kui ülejäänud publik oli üsna tasane, nii et paratamatult tekkis küsimus, kas neile makstakse või lubatakse neid etendusi vaatama tulla tasuta. Kord tundus neile, et härg on väsinud või lombakas ja muidugi saab võitleja loomale nõnda lihtsamini otsa peale teha. Teine kord ei surnud härg kohe pärast mõõgahoopi, vaid nagu kommenteerisid asjatundjad me taga, surevat enne vanadusse. Samas sai üks matadoor alles kolmandal korral mõõga turja lüüa. Esimesel sai küll pihta, aga mõõk vaid paindus ega läinud sisse. Teisel korral lõi mööda ja kolmandal võis võidurõõmus hõisata. See *faena* meeldis ka rahvale. Saa siis vaatajaist aru!

Kui võitleja on *suerte de muleta* ajal oma vaprust tõestanud, asub ta andma viimset mõõgahoopi. *Suerte de muleta* teostab eranditult matadoor, v.a juhtudel, kui ta on viga saanud ega suuda võitlust ise lõpuni viia. Etendusel, mida meie vaatamas käisime, puskis härg matadoor David Galváni jalga (sarv läbistas sääre) ja tema roosa sukasäär värvus üleni punaseks. Õnneks jäi ta ellu või kahjuks, nagu mõni pealtvaataja leidis, ning viis oma töö ise lõpule. Talle sai hea töö eest osaliseks üks härja kõrv. Samal õhtul nägime areenil kuut Gavira kasvanduse härga, kuid üks juhiti karja pruunivalgekirjute *cabestrote* ehk rahulike härgade abiga, keda kasvatatakse liha saamiseks, väljakult elusalt minema. Paistis, et mängu tulid kaks asjaolu. Esiteks, härga oli liiga palju „töödeldud" ja ta muutus loiuks ning teiseks polnud loom väga koostööaldis. Hea härg kuuletub alati võitlejale ja teeb seda, milleks toreerod teda suunavad. Seetõttu ei lõppenud pidustus enneaegselt, vaid areenile saadeti asendushärg teisest kasvandusest.

Pikadoori heitlus ehk omamoodi rodeo – härjavõitlejal tuleb iga hinna eest hobuse seljas püsida. Pikadoor annab torkab looma terava riistaga (*vara, puya*), mille eesmärk selles vaatuses on härga rahustada, mitte ergutada.

Matadoori truu *cuadrilla* näitab, kui ilusti tuleb keebiga töötada. Tema kaks kaaslast ootavad, et saaksid oma oskusi näidata ja publiku aplausi välja teenida. Hobusele aga pannakse silmaklapid, et ta härga nähes ehmatusest perutama ei hakkaks.

FOTO: ADOBE STOCK

Indulto ehk armuandmine

Heale härjale saab osaks armuandmine või publiku kiiduavaldused. *El presidente* võib härjale ka armu anda (*indulto*) ja lehvitada oranži rätikut, misjärel ravitsetakse looma haavu ja saadetakse ta elama kaunile aasale kuni elu lõpuni või kasutatakse kasvanduses seemendajana, et ta sigitaks veel samasuguseid vapraid loomi. *Indulto* ei ole sagedane nähtus, eriti suurtel härjavõitlusareenidel. Väidetavalt antakse enamasti armu väikestel ja vähem tähtsatel areenidel. Kui aga härg on näidanud üles tõelist metsikust ja toredust, siis lehvitab kogunenud publik selle märgiks kättejuhtuvate asjadega (voldikud ja härjavõitluse piletid). Härg seda austusavaldust enam ei näe, sest on juba verisena ja higist nõretavana liivasele väljakule langenud, ka lõõtsutamine on lõplikult järele jäänud. Kui *el presidente* märku annab, saadetakse areenile muulad, kes härja kulisside taha lohistavad. Seejärel lükatakse verised liivaread ja -laigud kokku ning joonistatakse maha värsked valged ringid.

Pidustus lõppes Curro Díaze väljakandmisega peauksest (Puerta Grande), mis oli Las Ventase hooaja esimene ja üldse suurim austusavaldus. Rahvas aplodeeris mitmele *cuadrilla* liikmele ja välja jagati päris mitu härjakõrva. Juan Ortega, kes on alles noor härjavõitleja, tõestas, et on matadoori tiitlit väärt, ja sai mitme ovatsiooni osaliseks. Nn päris härgadega võivad võidelda vaid need mehed, kes on läbinud *alternativa* tseremoonia. Enne seda oled vaid *novillero* ehk vasikatega võitleja. Minu hispaanlastest sõbrad on alati rääkinud, et ühegi härjaga ei võidelda kaks korda, sest siis on loom juba kõik võitlejate trikid selgeks saanud ja eriti ohtlik. Näiteks kui toreerod jooksevad *burladero* taha peitu. Esimesel võitlusel härg arvatavasti susib puidust planku, mille taga võitlejad peidus on, kuid teisel korral oskab ta sarvega suskida juba paremas kohas, sest *burladero* küljed on ometigi avatud, ja võib ikkagi võitlejaid haavata. Samas avastasin presidendi lehvitatavate rätikute värvuste tähendusi lähemalt uurides, et sinine rätt märgib härja erilist toredust ja metsikust, mistõttu lastakse ta uuesti väljakule.

See tapamajaetendus või kaunite kunstide valdkonda kuuluv pidustus ei takistanud meil pärast etendust härjasabapraadi nautimast, mis maitses imehea. Kõrvale trimpasime kannutäie *sangría*'t, mis oli meie suurele seltskonnale paras. ■

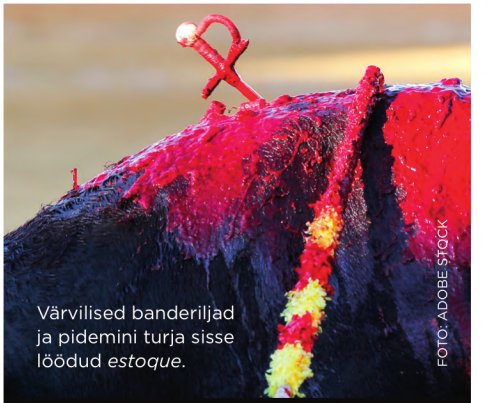

Värvilised banderiljad ja pidemini turja sisse löödud *estoque*.

FOTO: ADOBE STOCK

Härjavõitlus pärineb 12. sajandist, kuid see erines tähapäevasest *corrida*'st vormi poolest, sest varem võitles mees härjaga hobuse seljast. Hiljem omandas see uue vahetu kuju – mees astus liivasel pinnasel härjaga silm silma vastu ning näitas seeläbi oma vaprust ja oskusi. Nüüdisajal saab näha *rejoneo*'d, mis on võitlus hobuse seljast tänapäevaste reeglitega.

Härjavõitlus on härja ja võitleja üheks sulamine. Mõlemad esindavad suurejoonelisust – toreero on kangelane või mütoloogiline tegelane ning härg märgib metsikust, mehelikkust, suursugusust ja ilu.

Härjavõitlejaid on läbi aegade staarideks peetud – nende tegemistest kirjutatakse ajalehtedes, nagu jalgpalluritest ja matšidest, samuti figureerivad nad roosa ajakirjanduse veergudel.

Härjavõitlus sai tänapäevase kuju 18. sajandil suuresti tänu kuulsale matadoorile Francisco Romerole, kes defineeris muuhulgas *muleta* ja *estoque*'i kasutuse. Samuti polnud varem ühtseid võitlusreegleid ja puudusid *tercio*'d. Enne härjavõitlusareenide ehitamist peeti *corrida*'sid üldsegi linnaväljakul.

Tähelepanelik reisija on kindlasti märganud, et lampide all, mis valgustavad Madridi Plaza Mayori, on omamoodi pingid, mille seljatoel on gravüürid. Need kujutised räägivad väljaku ajaloost ja tunnistavad, et linna peaväljakut kasutati kunagi härjavõitlusplatsina.

Maailmas on härjavõitlus üks kõige tuntum, aga ka vastakam Hispaania traditsioon eelkõige just rohke verevalamise, vigastuste ja surmade tõttu. Paljude meelest on härjavõitlus loomapiinamine. Samuti saavad härjavõitlejad tihti vigastada või ka surma.

FOTO: JON RAM BRUUN-PEDERSEN

Kui oled Kopenhaagenis, on rattaga sõitmine linna kogemisel väga olulisel kohal.

Kopen-haagenisse

Põhjamaade disainiga tutvuma

TEKST: **TIMO TREIT**

FOTOD: COPENHAGEN MEDIA CENTER, TIMO TREIT

Mind ootas ees nädalane väljasõit Taani pealinna Kopenhaagenisse. Linna, kus on jalgrattaid rohkem kui autosid. Linna, kus elab pea sama palju inimesi kui Eestis. Linna, kus piknikke peetakse surnuaedades.

FOTO: TY STANGE

Taanlased armastavad pidada piknikke ning maandada oma päevaseid pingeid linnaparkides, mõnel juhul ka surnuaias.

Enne reisi püüdsin koondada mõtteid, mida Taani kohta tean. Meenus muidugi Taani lipu legend, mille kohaselt kukkus lipp 15. juunil 1219 taevast alla ja aitas kuningas Valdemar II Võitjal alistada Tallinnas Lindanise linnuse lähedal eestlased. Ähmasemalt mäletasin ka seost Eesti ja Taani vapi vahel. Taani vapil on kujutatud kolme sinist sammuvat lõvi. Taani kuningas andis omal ajal selle kasutamise õiguse ka Tallinna linnale ja Eestimaa rüütelkonnale. Mis veel? Seda, et Taani pindala on ligikaudu sama suur kui Eestil, neil on Hans Christian Andersen ja Merineitsi, Tuborg, Lars von Trier, iga-aastane Roskilde festival, 2006. aasta pilapildiskandaal, Søren Kierkegaard ja Skandinaavia disain. Disain mind Kopenhaagenisse tõigi. Osalema rahvusvahelises disainerite suvekoolis.

Küsite ehk, mis siis Taani disaineritel nii väga ette näidata on? Taani disain sai maailmakuulsaks suuresti pärast teist maailmasõda. Sydney ooperiteater, Carslbergi logo ja munatool on vaid mõned näited tuntumatest töödest. Need on aga tõelised mäetipud. Ma tahtsin näha ja kogeda, mis toimub selle mäe jalamil.

Üürin endale toa AirBnB kaudu. Leida suve keskpaigas Kopenhaageni kesklinna lähistel mõistliku hinnaga elamine on paras kunsttükk. Hinnatase on kõrvulukustav. Sobiva nurgakese leian Nørrebro linnaosas ja endale teadmata taban sellega otse sihtmärgi keskele. Kopenhaageni kunstikooli ruumidesse Nørrebros toodi viimasel hetkel asjaolude sunnil üle ka suvekool. Nørrebro näol on tegemist het-

Vaade tänavatoiduturu sisemusele.

FOTO: RENÉ ROSLEV

kel kõige särisevama linnaosaga, Tallinna mõistes on tegu Pelgulinnaga. Pärast linna ümbritsevate kaitserajatiste lammutamist 1856. aastal algas Kopenhaageni kiire laienemine väljapoole seniseid piire. Endiste kaitserajatiste ja neid ringina ümbritsevate järvede taha hakati kiiresti välja ehitama tööliste ja kodanlaste elamukvartaleid, kuhu tulvaski elama tuhandeid inimesi, lootuses leida linnast oma õnne.

Gastronoomia rännakud

Korterit jagan kahe tudengiga: üks on Iirimaal elav itaallanna ja teine Euroopat uudistav korealanna, kes on tulnud siia *start-up*'i kogemusi koguma. Meil kujuneb välja süsteem jagada igal õhtul teelauas päevamuljeid. Et ergutada meeli, teeme ühtlasi tutvust Taani köögi põnevaimate produktidega.

Näiteks *Wienerbrød*'iga, mida taanlased söövad meelsasti hommikuti. See on välja kasvanud tavalisest Viini saiast ja on omamoodi selle versioon steroididel. Ilma naljata. *Wienerbrød*'i maitse on rammusalt võine ja kaneeline. Suus sulav on selle kohta vähe öeldud. Ühes rohke kreemitäidisega tekitab see suus tõelise mõnuafekti seisundi. Muidugi on saiakesel mitmeid maitsevariatsioone. Teine näide kohalikust heast, aga lihtsast toidust on *smørrebrød* ehk lihtsalt võileib. See on Taani lõunasöögi üks nurgakive. Meie mõistes tavalisele võileivale, millel on või ja juust ja võib-olla ka kurgiviil, keeratakse Taanis paar tiiru peale ning välja tuleb midagi „võileib 2.0" taolist. Leivale kuhjatakse lisaks näiteks marineeritud heeringat, mädarõikakreemi ja/või krevetisalatit, rikkalikult liha või muna vms.

Taani toiduaineteeksperdi Trine Hahnemanni sõnul sai *smørrebrød* lõunasöögi põhitoiduks 19. sajandi lõpus, mil tehase töölised hakkasid oma lõunasööki kodust eemal sööma. Nad ladusid kõik toidujäägid, mis võtta olid, odavale rukkileivaviilule, et suutäis saaks rammusam ja suudaks kuni õhtusöögini vastu pidada. Nii oligi gastronoomiline traditsioon sündinud. Mingit põhiretsepti olemas pole. Tee, kuidas tahad. Taanis peetakse sõprade ringis koguni suuri *smørrebrød*'i söömaorgiaid, kus laud on täidetud kõikvõimalike täidiste ja lõikudega.

Kohalikku kööki iseloomustab üldiselt aga küpsetiste ja magustoitude rohkus, sh magusad saiakesed, frititud pannkoogid, pehmed jõuluküpsised, punane tarretis rõõsa koorega.

Nørrebros kõhutäie leidmisega probleeme ei teki. Toitu leiab vähemasti peatänava Nørrebrogade piirkonnas igale maitsele. Eelkõige helisevad aga nende maitsemee-

Näide tüüpilisest *smørrebrød*'ist.

led, kes peavad lugu Aasia või Lähis-Ida köögist. Arvatakse, et Nørrebros elavatest inimestest iga kuues on siia tulnud väljastpoolt. Sööme suvekoolikaaslastega iga päev lõunat eri kohas ja pettuma ei pea kusagil. Siinsete puhvetite kokad teavad ilmselt une pealt, mida teevad. See mitmekultuuriline kihistus panebki siinse linnaosa pulbitsema ja tekitab huvitavaid kultuurikontakte.

Loodus kutsub

Nørrebro keskmes on Assistensi surnuaed, mis on üks neist linnarahva lemmikkohtadest, kus vabal ajal piknikku pidada ja kuhu aktiivse linnamüra eest põgeneda, laotada maha oma tekk ja nautida H. C. Anderseni ja S. Kierkegaardi jpt tuntud taanlaste hauatähiste kõrval head ilma ja seltskonda. Ühel õhtul otsustame oma suvekoolikaaslastega, et proovime selle niisamuti ära. Päike paistab kõrgelt, haarame kebabiputkast midagi söödavat-joodavat ja suundumegi kalmistumüüride vahele. Imelik tunne surnuaias piknikku pidada läheb üle üsna kiirelt, kui näed, kui loomulikuks seda kõik kohalikud peavad. Nagu teada, olles Roomas, käitu nagu roomlane. Palava õhtupäikese käes tundub see käik pärast pikka tööpäeva ainsa mõistliku teona, mida teha.

Nyhavni sadam.

Üks päev otsustatakse, et pikkadest õppepäevadest on vaja vaheldust ja tuleb minna tuulutama. Minna laevaga mööda kanaleid sõitma! *A tourist must do, what a tourist must do!* Koguneme Amalienborgi lossi lähistel, mis on koduks kuninglikule perekonnale, kai äärde. Grupi korjab üles eemalt podisedes lähenev tüüpiline avatud katusega jõelaev. Sellised paadiretked on siin tõeliselt populaarsed. Liiklus kanalitel kisub vahepeal päris tihedaks, kõik naeratavaid turiste täis. Inimeste kaelad on õieli, pöörlevad justkui ümber oma telje ja kaamerad klõpsuvad nagu õmblusmasinad.

Sõit viib mööda tervest hulgast põhilistest vaatamisväärsustest: ooperiteater, kunagine tööstuskeskus Paberisaar, Nyhavn, kuninglik raamatukogu Black Diamond, väikese Merineitsi skulptuur, Kopenhaageni ülikooli botaanikaaed jne. Retk vältab tund või poolteist. Ega täpselt ei mäletagi, sest see aeg läheb nii ruttu mööda, et ei märkagi.

FOTO: JACQUES HOLST

Fakte linna kohta

Kopenhaageni tuntuim maamärk on Väikese Merineitsi skulptuur, mille aluseks on 1837. aastal Hans Christian Anderseni poolt kirja pandud muinaslugu.

Hans Christian Andersen ise elas ja tegi kirjatööd niisamuti Kopenhaagenis.

Ligi 55% Kopenhaageni elanikest sõidab argipäeviti jalgrattaga.

Kopenhaagen on pindala poolest Skandinaavia suurim linn.

Taani lipp on vanim lipp maailmas.

2013. aasta „Maailma õnne raporti" järgi on Kopenhaagen kõige õnnelikum linn maailmas.

FOTO: TIMO TREIT

Yoko Ono näitus Paberisaarel.

Midagi kunstiinimesele

Õhtuti koguneb hulk hipstereid, loov- ja habrashingi, karvaseid ja sulelisi, insenere ja disainereid jms rahvast Paberisaarele. Kunagise paberitööstuse lao ruumides on nüüd avatud loovlinnak. Taoline nagu Tallinnas Telliskivi ja Tartus Aparaaditehas. See on suur nagu linnahall, täis kõiksugu tänavatoidu- ja vaba aja asutusi. Lisaks leiab siit moodsa kunsti muuseumi ja mitmeid butiike. Meenutab nagu suurt festivaliala. Kusagil siin pidavat olema ka rohenurk, aga nagu öeldud, see on nii suur ala, et kõike oma silmaga katta ma ei jõudnudki või oli see ära tallatud.

Selle paiga võlu tabab külastajat kohe, kui väravast sisse astud. Kogu kaldaäär – see on otse kanali ääres – on paksult rahvast täis. Istutakse rannatoolides, pinkidel, ollakse püstijalabaarides, süüakse tänavatoitu, juuakse kokteile, suure keskuse uksed on avatud, kostab muusikat ja tõuseb grillimise suitsu. Kogu see saar on ehe näide Taani disainist, mille aluspõhimõtted ütlevad muuhulgas, et heas disainis on nii vähe disaini kui võimalik, see on keskkonnasõbralik, see on tähelepandamatu. See on *hygge*! Sest ega selles keskuses midagi juurde pole ehitatud, et tekitada seda melu. Vaid seinad on värvitud. Lisatud on mõned viidad ja koristatud tööstussodi.

Kontseptsioon, milles loovvaldkond on ühendanud toiduga, on tekitanud pinnase eriti mõnusaks äraolemiseks, võrgustumiseks, uute inimestega tutvumiseks ja samal ajal hea toidu nautimiseks. Ja see pole Kopenhaageni ainus loovlinnak – midagi

FOTO: MARIUS DAHL

Igaõhtune melu Paberisaarel.

sellist on saanud ka vanast lihatööstusest.

Kui tulla Kopenhaagenisse tutvuma Skandinaavia disaini, arhitektuuri ja moodsa kunstiga, ja kuigi tegu on juba üsna kitsa fookusega, tuleb ometi teha plaanides väga palju kompromisse, sest selles vallas toimub pidevalt väga palju. Üks kohti, kust kindlasti alati midagi väga kogemuslikku eest leiab, ongi selsamal Paberisaarel. Suvel oli seal Yoko Ono üle ilma kuulus näitus „Wish Tree Garden" ehk „Soovipuu aed". See võimaldas inimestel kinnitada paberilipakaga puule oma soove ja unistusi. Tulemus oli kaunis jahmatav, sest igal puul on pabereid vast rohkemgi kui puulehti, täis planeedi eri nurkadest kohale sõitnud inimeste unistusi, moodustades justkui unistustepanga.

Teine koht, kus alati midagi huvitavat toimub, on Nikolaj Kunsthal. Sel suvel oli seal näiteks näitus „Japanese Connections", kus jaapani kunstnikud demonstreerivad seda, et kunst on tegelikult üks kommunikatsioonitööriist. Nii püüavad need kunstnikud luua sideühendusi helide, video, maastike, kehade, ajaloolise ja kultuurilise tähenduse vahel. Näitusekeskus asub St Nikolaj kirikus, mis on Euroopa vanuselt kolmas kirik. Nii et omamoodi Niguliste kiriku Taani vaste, ainult et seal asub moodsa kunsti näitusesaal.

Linna uudistada ei saa ma mõistagi ilma ratta rentimiseta. Siin aga, nagu selgub, võib esineda üllatusi. Eriti, kui rendid ratta kõrvaltänavast. Tänaval reklaamitakse parimat kvaliteeti madalaima hinnaga. Nagu öeldakse, saad seda, mida ostad. Saan ratta, mis kiuksub, on kooruva värviga, mille esipidur väga hästi ei tööta jne. Aja surve on aga peal ja nii ei ole mul valikut. Tuleb võtta. Rattaga katab päeva jooksul suurema osa kesklinnast, kui väga põhjalikult kuhugi pidama ei jää. Rattateed on head ja liikluses tunned end väga turvaliselt.

Samasugune tunne jäi tegelikult kogu Kopenhaagenist – turvaline, sõbralik, mõnus ja üksteisega arvestav. Soovitan! Aga kas see sai kokkuvõttes nüüd rohkem disainihuvilise või gastronoomiahuvilise reis, peab järele mõtlema. ■

Kuhu minna?

FOTOD:
COPENHAGEN MEDIA CENTER

Disainimuuseum

Designmuseum Danmark, Bredgade 68
Disainimuuseum sisaldab Taani disaini paremikku.
Avatud T–P 10–18, K 10–21, E suletud
Täiskasvanu 100 DKK, tudengid tasuta
designmuseum.dk/en/

Taani Arhitektuuri Keskus

Danish Architecture Centre, Strandgade 27B
Taani Arhitektuuri Keskus esindab taani arhitektuuri parimaid pärleid.
Avatud E–P 10–17, K 10–21
täiskasvanu 60 DKK, lapsed (0–17) tasuta
www.dac.dk

Tänavatoiduturg

Papirøen, Trangravsvej 14, hal 7 & 8
Linna kõige populaarsem tänavatoiduturg, mis pakub toitu maailma eri otstest. Siin toimuvad tihti ka kontserdid ja näitused. Tänavatoiduturgu tuntakse ka kui Paberisaart.
Avatud E–N 12–21, R–L 12–22, P 12–21
www.copenhagenstreetfood.dk

Meremuuseum

M/S Maritime Museum of Denmark, Ny Kronborgvej 1, 3000 Helsingør
Meremuuseum on ehitatud mõni aasta tagasi maa alla kuivdoki ümber. Ehitis, mis on vaatamisväärsus juba omaette, meenutab kuju poolest suurt laeva.
Avatud T–P 11–17
Täiskasvanu 110 DKK, lapsed (0–17) tasuta
www.mfs.dk

Rattarent Bycyklen

The City Bike, Copenhagen Visitor Service, Vesterbrogade 4B
Kopenhaagenis peab liikumiseks kasutama kindlasti ratast. See on osa kogemusest. Bycyklen on linna iseloomulikum rendiratas. See disainiti spetsiaalselt Bill Clintonile, kui ta 1997. aastal Kopenhaagenit külastas.
www.bycyklen.dk

ADMIRAL

Selline see merehulgus välja näeb. Kes soovib see proovib: Eesti tundmatu meresõiduk ootab kalamehi Eestist Musta mere rannal Abhaasias. Eino Mettus istub oma kaptenitoolil Konnalinna rannas septembri lõpus.

Eesti kapten Abhaasias

TEKST JA FOTOD: **JAANUS PIIRSALU**, POSTIMEHE KORRESPONDENT VENEMAAL

Eestlane vaatab igal pool mere poole, ka Abhaasias, kus ometi võiks rahus keskenduda mandariinide, viigimarjade ja feihoa kasvatamisele. Kes viitsib kõige kiuste rahvusvahelise üldsuse poolt tunnustamata Abhaasiasse rännata, võib üles otsida erukapten **Eino Metuse** ja lasta tal end sõidutada omaehitatud katamaraaniga, millesarnast pole Eestis kindlasti keegi näinud.

Musta mere rannikul Konnalinnas (abhaasidele kui Getšripš ja grusiinidele Leselidze) elav 65-aastane Metus räägib koduaias istudes muudkui oma laevukesest, millega ta kindlasti merele läheb, kui oktoobris algab jälle kohaliku kala *barabulka* (eesti keeles meripoisur) püük. Et varem oli tal mitu laeva, aga nüüd on ainult üks alles jäänud. Tahan kangesti näha, millega Abhaasias merel käiakse.

Kujutan ette vähemalt kakuamisugust suurt paati, aga tegelikkuses käib pensionil kalalaevakapten praegu merel endaehitatud katamaraanil, mis tundub vägisi parve moodi. „Mis tal viga on? Mina istun näe siin ja juhin," näitab ta „vööris" asuvale pingile. Nagu kuskil köögis istuks.

„Kaugel te sellega käite merel?" uurin.

„Ega üle kilomeetri rannast ei lähe," vastab Metus ausalt. Mina ei läheks isegi sadat meetrit.

Meeskond on kolm meest. Koera ei ole. Korraga toob alus ära tonnijagu kala. Vangutan pead. Siis võib sellega ju päris rikkaks saada. Metus väidab nimelt, et *barabulka* kilo maksab Adleris 500 rubla (7 eurot). Metus ainult naerab rikkusejutu peale: „Siis ma ei püüaks sellise katamaraaniga."

Metus on seiklusi ja elu näinud mees.

Ta alustas mere all käimist varem kui merelkäimist: 1970. aastal saadeti ta Sevastoopolisse kolmeks aastaks allveelaevale

aega teenima. Mere kutse jäi aga ka vee all külge: edasi läks kalalaevale ja Atlandile, seejärel tagasi Sevastoopolisse ja merekooli ning 27-aastaselt sai seiner-tüüpi kalalaeva kapteniks kodusel Mustal merel.

Eino põhiline seiklus juhtus aga 1993. aasta sügisel. Pärast Nõukogude Liidu lagunemist müüdi Musta mere kalalaevad erakätesse. Kohalik ärimees ostis mõned ära ja tahtis saata Atlandile Aafrika rannikule kala püüdma. Metus nõustus ühe laeva kapteniks hakkama.

„Algul oli mul oma ekipaaž kaasas, aga pärast võtsin kohapeal neegrid (meeskonda)," meenutab Eino, kuidas käis püük põhibaasiga Guinea pealinnas Conakrys.

Veel üks imeriistapuu Konnalinna rannast: sellega panevad kohalikud võrke sisse otse rannast.

Piraatide rünnak

Kaks aastat püüdis Eino rahulikult, aga siis tulid piraadid: „Seal oli Sierra Leone ju lähedal, palju asustamata saari. Seal nad end varjasid ja laevu ründamas käisid."

Eino mäletab hästi seda kuupäeva, kui piraadid tema kalalaeva ründasid – 10. novembril 1993. „Neegritele andsid nad peksa nii, et need muutusid kõik siniseks. Hirmus tulistamine käis, kui ründasid. Mul läks kuul näed siit mööda seina sisse," näitab ta käega paarikümne sentimeetri kaugusele peast. „Minu mehaanik saigi jalga haavata."

„Kala tuli hästi ja piraadid teadsid, et meil on raha. Aga nad ei teadnud, et ma ei hoidnud raha laevas. Ma ei olnud nii loll. Ainult väiksemateks jooksvateks kuludeks oli mul raha kaasas," räägib Eino rünnakust. „Nad siis võtsid laevast kõik muu ära, mida võtta andis. Kogu toidumoona võtsid kaasa ja kõik, mida sai kiirelt lahti kruvida. Raadiosaatja rikkusid muidugi ära, enne kui lahkusid." Seda mäletab Eino selgelt, et mustad piraadid olid silmanähtavalt narkouimas.

Pärast sellist rünnakut ja laeva laastamist kadus Einol igasugune isu Aafrikas kala edasi püüda.

„Paljud jätsid pärast piraatide rünnakut sinna laevad maha. Ma otsustasin laeva tagasi tuua. Läksin ostsin kütust juurde ja hakkasime tagasi sõitma," räägib Eino rahulikult, nagu oleks see tavaline asi olnud. „Aga meeskonda ju enam polnud, kõik neegrid lasid jalga."

Einol ei jäänudki muud üle, kui hakkasid laevaga kolmekesi kodu poole sõitma: tema ja kaks mehaanikut, kellest üks oli pealegi jalga haavatud. Laev oli õnneks väike – 25 meetrit. „Hea meremees võis sellega ookeanil käia küll," kinnitab Eino.

Suurem probleem oli selles, et piraadid olid ka laeva mootorit vigastanud, lokaatori ära lõhkunud ning kompassid kaasa viinud. „Vaikse käiguga tulime piki Atlandi ja Vahemere rannikut. Kuidagi ikka sõitsime ära," ütleb vana kapten.

Tagasi kodusele Mustale merele

Enne kodusele Mustale merele jõudmist tuli Einol ja tema minimeeskonnal veel Alžeerias arestis istuda. „Alžeerias tuli rannavalve laevale, hakkasid dokumente kontrollima. Nad ei uskunud, et me vaid kolmekesi sõitsime. Leidsid siis kotitäie soodat, millega me merevees riideid pesime. No nad arvasid loomulikult, et see on narko, ja pidasid meid kinni."

Kaks nädalat – niikaua kuni analüüse tehti – valvas kohalik sõjalaev ööd ja päevad Eino väikest kalalaeva. Maale ei lubatud kordagi. „Õnneks oli meil kolm kasti Napoleoni brändit. Meid valvanud aafriklased ise ei joonud, näitasid näpuga taevasse: *Allah look!* Näljas me ei olnud. Nad tõid meile süüa: kohalikku hartšoo moodi suppi. Lõpuks saime nendega sõpradeks. Pärast anti dokumendid tagasi ja paluti vabandust. Meie sõitsime edasi."

Kokku võttis niimoodi rannikuäärt pidi ukerdamist poolteist kuud, kuni Eino tõi oma laeva Lääne-Aafrika rannikult Adleri sadamasse.

Pärast seda pole Eino tahtnud Mustast merest kaugemale minna.

2000ndate algul tegi koos teiste Konnalinna eestlastega, vendade Jürgensite ja Ervin Jakuboviga kalapüügiartelli. Nüüd käib merel rohkem oma lõbuks, sest ilma kalapüügita ei saa lihtsalt istuda. ■

Kuidas saadate raha välismaale?

FOTO: ERAKOGU

Raivo Malter,

TELIA UUTE ÄRIDE ARENDUSJUHT

Raha saatmisel välismaale oleneb suuresti, kuhu riiki saata ning kellele saata. Kui on vaja saata ELi piires, siis ei ole küsimust – tavaline pangaülekanne, mis läheb kohale üldiselt ühe tööpäevaga. Tänu krüptoraha survele pankadele hakkab Euroopas ülekanne kuni 15 000 euro ulatuses peagi toimuma 10 sekundiga.

Kui on vaja raha saata väljapoole Euroopa SEPA ala, siis on juba keerulisem. Kui vastuvõtja on tehnoloogiainimene, siis ilmselt eelistaksin ülekande tegemisel mõnda krüptoraha (*bitcoin, litecoin, dash*), millega on raha hetkega piire ületanud. Kui aga see ei ole võimalik, siis mõtleksin edasi, kas teha tavaline panga välismakse (umbes 5 päeva) või kasutaksin TransferWise'i – viimast eelkõige tänu selle kiirusele.

Epp Petrone,

KIRJASTAJA JA KIVIPOODNIK

Kirjastamisega seoses ei ole ma vist küll iial pidanud raha välismaale saatma kusagilt mujalt kui meie vanast armsast Swedbankist tõlkeõiguste eest makstes. Meil on ka PayPal'i konto – selle oleme teinud pigem rahasaadetiste vastuvõtmiseks, mitte väljasaatmiseks. Üldiselt on PayPal tore, kui esimene bürokraatia-ebamugavus läbitud saab.

Kui hakkasin tegema kivipoodi www.indiast.ee, siis oli vaja raha saata paar korda Indiasse ja sealtpoolt väideti, et panga kaudu saatmist nad ei soovi. Miks mitte, ei saanudki aru, tüüpiline India segadus. Tegin turu-uuringu ja sain aru, et Western Unioni süsteem on väga kalli vahendustasuga. Eelistasin eestlaste loodud TransferWise'i, sest nende vahendustasu on väike. Tegelikult oli firmalt firmale saatmine ka nendega üsna keeruline, raha saadeti ühel korral tagasi ja pidin end n-ö uuesti tõendama. Nad peavad hoolitsema rahapesu skeemidesse mittesattumise eest, nii mulle seletati. Aga eraisiku kontolt eraisiku kontole peaks TransferWise küll ülimugav olema.

FOTO: LAURA STRANDBERG

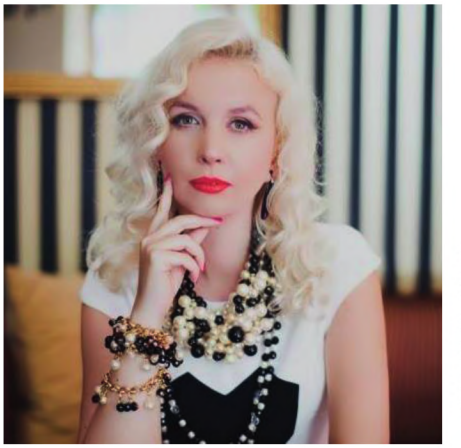

FOTO: MIRJAM VEISNER

Piret Kartus Fox,

DISAINER

Puutun raha saatmisega välismaale kokku pea iga nädal. Kuna meil on kolm kodu kolme eri valuutaga, siis raha saadan pigem just endale, kuid samuti tellin ka kaupa. Praegu ei ole õnneks enam vaja saata raha kallite teenustega, nagu näiteks Western Union vms, mis võtavad väga suuri teenustasusid. Samuti olen märganud, et pangad, kes ei soovi enam kuuhooldustasusid, võtavad suuri tasusid rahvusvaheliste ülekannete pealt nii internetis kui ka kontoris, rääkimata kahtlastest kurssidest, mis pigem kaotavad saadetud raha.

Mingil määral kasutan väiksemate summade puhul PayPal'i. Eriti kui olen midagi internetis müünud või ostnud, sest siis kaasneb sellega PayPal'i kindlustus, mida võib kasutada juhul, kui keegi sind petta üritab. Küll aga tekib probleeme hetkel, kui soovid raha oma pangakontole saada ja nad hoiavad su raha kinni niikaua, kui kontrollivad pangaga infot. PayPal'i teenustasud ja kursid on viimasel ajal tõusnud, seega peab olema väga ettevaatlik, kuidas seda kasutada. Mul on kaks kontot, üks on firma oma ühes valuutas ja teine erakonto teises valuutas ning kasutan neid siis vastavalt vajadusele nii, et ei kaota valuutavahetusele liiga palju. Tavalisele inimesele, kes teeb harva rahvusvahelisi ülekandeid, on see viimane aga kindlasti liiga keeruline.

Seega on minu lemmik ikkagi meie oma Eesti TransferWise. Eriti tore on nende juures see, et ükskord kui unustasin ühe olulise numbri lisada ja kirjutasin neile inglise keeles, sain hästi kiiresti eestikeelse vastuse ja nende seisukoht on pigem „jah" kui „ei, see ei ole võimalik", nagu traditsioonilised asutused sageli vastama kipuvad.

Kuidas teha oma **fotoraamatut?**

Fotograaf ja Lumiere fotostuudio asutaja **Rene Türk** jagab seekord praktilisi teadmisi, kuidas suurest hulgast reisidel kogunenud fotodest üks korralik fotoraamat teha.

TEKST JA FOTOD: **RENE TÜRK**

Tõsi on, et me kõik pildistame, kui reisime. Uute kogemustega kohtumine lausa ahvatleb vajutama kaamera või telefoni pildistamisnupule. Imelised loodusvaated, õitemered, enneolematu kulinaaria, kohtumised inimestega, armsad kodu- ja metsloomad. Nimekiri on vist lõputu ja polegi vaja küsida, miks. Ikka selleks, et iga pilt annab meile võimaluse rännata hiljem oma mälestustes tagasi, et saaksime sõpradele ja tuttavatele näidata veel avastamata või ammu avastatud kohti, jagada oma elamusi ja õigustatult – meil kõigil on reisil ju kaamera kaasas (kas või telefoni näol). Mida aga nende kaamerates ja telefonides leiduvate reisipiltidega koju jõudes peale hakata? Üks võimalus on, et mitte midagi. Facebookis ja Instagramis on ju pildid jagatud, ise olen rahul ja sõbrad samuti kadedaks tehtud. Kuid olete mõelnud, et ka siit saab sammu edasi minna, tehes näiteks reisist omaenda fotoraamatu.

Oma reisist oma fotoraamat!

Kindlasti tekivad kohe küsimused ja kahtlused – see vist on väga keeruline ja ilmselt väga kallis, nõuab eriteadmisi ja kas see on üldse võimalik? Vastangi kohe ära, et kui saad hakkama pildi postitamisega sotsiaalmeediasse, siis on sul olemas ka oskustepagas reisiraamatu tegemiseks.

Tänapäeval on hulk ettevõtteid, kes osutavad raamatutrükiteenust lahkelt ka siis, kui tiraažiks on üksainus raamat, ning need ettevõtted teavad väga hästi, kuidas teha raketiteadus ehk küljendamine ja kujundamine väga lihtsaks ja igaühele käepäraseks. Fotoraamat on peaaegu üks lihtsamaid ja säilivamaid viise, kuidas väga kaunis vormis arhiveerida oma reisifotod, esitleda neid sõpradele ja rännata mälestustes. Reisifotode arhiveerimisel raamatu näol on kindlasti ka sügavam tähendus. See on üks osa meie pärandusest järeltulevatele põlvedele. Kujutage ette, et teete enamikust oma elureisidest raamatud ja ühel päeval on neid terve virn! Teie lapselapsed ütlevad isegi raamatusse vaatamata: „Minu vanaisa ja vanaema olid rändurid, järelikult olen mina ka!" See on väärt teadmine, kas pole! Lisaks kajastavad pildid infot, mis sajandi pärast võib olla täiesti muutunud. Mõni liustik, mida enam ei ole, või seal, kus oli linn, on nüüd hoopis mets.

Ettevalmistused

Fotoraamatu tegemiseks on kindlasti mõistlik teha mõned lihtsad, kuid hädapärased ettevalmistused. Soovitan alustuseks reisipildid sorteerida ja salvestada kõik raamatusse minevad pildid ühte kataloogi. Kaamerad ja nende sensorid on küll võimekad, kuid inimsilm on sensorist tublim „nägija" ning hea on teha piltidele väike järeltöötlus. Täiesti sobiv on automaatne fototöötlus, mis näiteks telefonidel on juba sisse ehitatud ja tavaliselt kannab nimetust *Enhance* või *Auto*. Kui see tundub keeruline ja pildid on hoopis arvutis, võib kasutada Google'i pilvepõhist fotorakendust, mis töötleb pildid ja saadab need sulle siis tagasi (Pikemalt on rakendusest juttu 25.07.2017 portaalis Geenius artiklis „Kuidas panna Google Photos enda pilte ilusamaks töötlema?".)

Fotoraamatu tellimiseks ei ole geograafilisi piire. Üks tuntumaid trükkijaid Blurb.com asub küll välismaal, kuid saadab valmis raamatud mõistliku tasu eest väga kiirelt koju kätte. Kodumaistest firmadest pakuvad sellist võimalust näiteks Prindistuudio, Zoombook, fotoraamat.ee jt. Blurb.com on saanud oma tuntuse ennekõike teostuse lihtsuse, kasutusmugavuse ja suure valiku raamatuformaatide näol. Nii saad valida, kas teed raamatu *landscape*-, ruudu- või *portrait*-formaadis või publitseerid oma reisiloo hoopiski ajakirjana. Lisaks on võimalus juurde tellida ka e-raamat.

Kuidas raamatut teha?

1 Laadi **www.blurb.com**-i lehelt alla ja paigalda oma arvutisse rakendus **BookWright**. Blurb.com-i lehelt saab selleks täpsed ja lihtsad juhised. Seejärel ava rakendus arvutis.

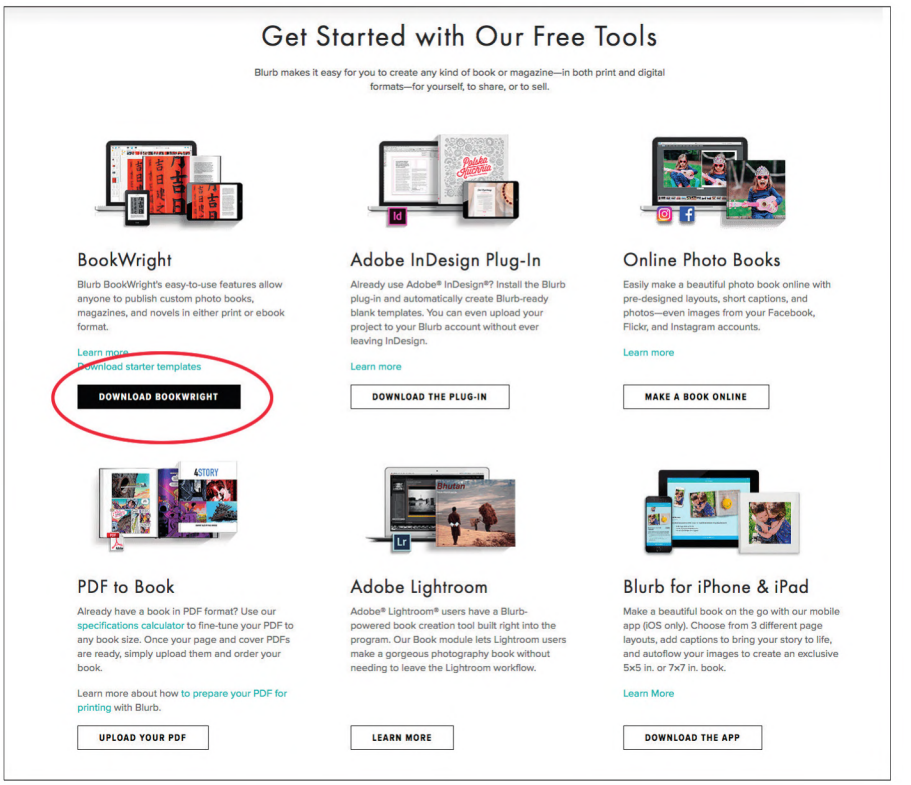

2 Avades programmi, on kohe olemas nupp „Tee oma raamat".

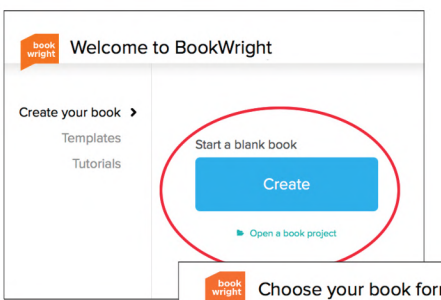

3 Valikus on kuue eri suurusega raamatu võimalus. Valikute juures soovitan mõelda, kus valmis raamatut hoidma hakatakse. Kodune raamaturiiul näiteks võib seada mõõtudele piiranguid. Näitena valisin raamatuformaadi **Standard Portrait** mõõtudega 20 x 25 cm.

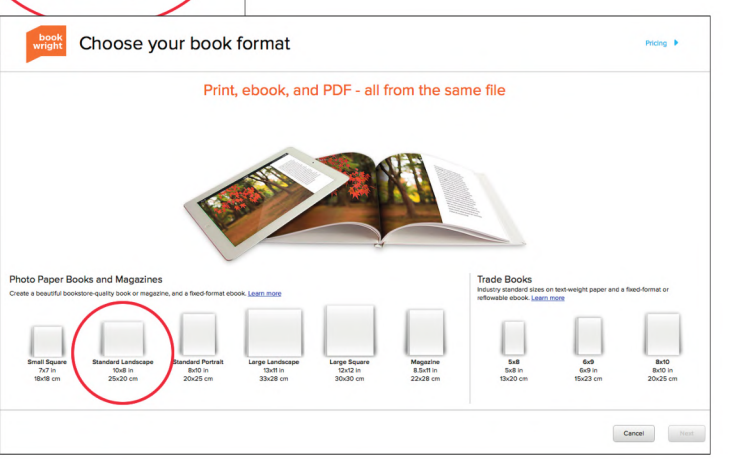

4 Nüüd on aeg anda oma raamatule nimi. Mina valisin selleks oma viimase Montenegro reisi ja raamatu nimeks saabki „Montenegro 2017"

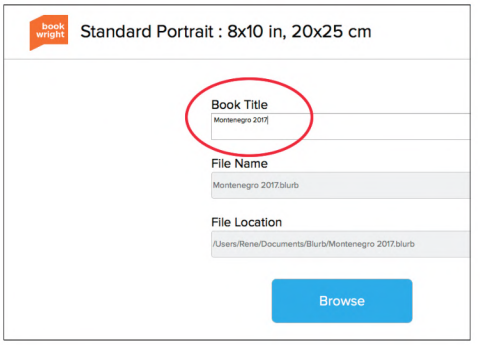

5 Raamatu tegemise avaaken näeb välja selline. Üleval vasakul asuv nupp **Photos** annab võimaluse varem sorteeritud ja ühte kataloogi tõstetud pildid nüüd lisada BookWrighti programmi.

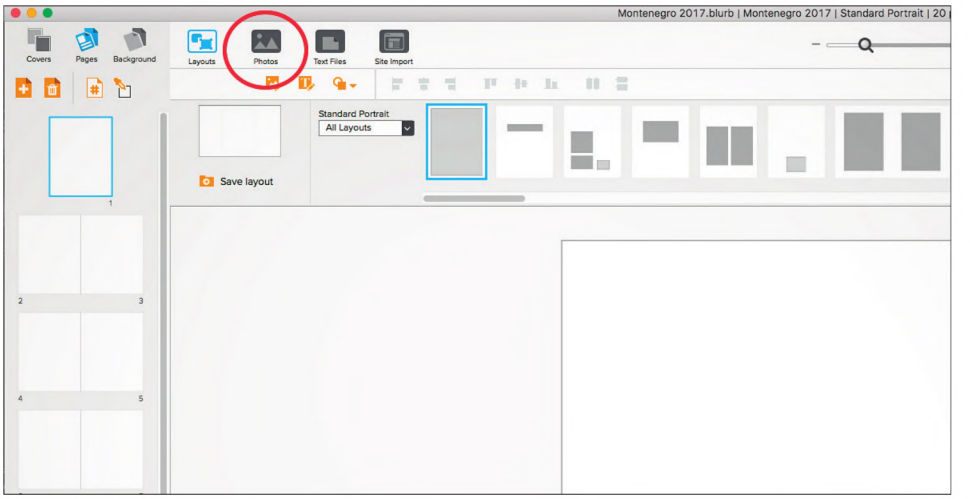

6 Kõige lihtsam võimalus pildid raamatuks kokku panna on usaldada BookWrighti automaatset lahendust **Auto-Create Book** ehk „tee automaatselt raamatule kujundus ja lisa pildid raamatusse".

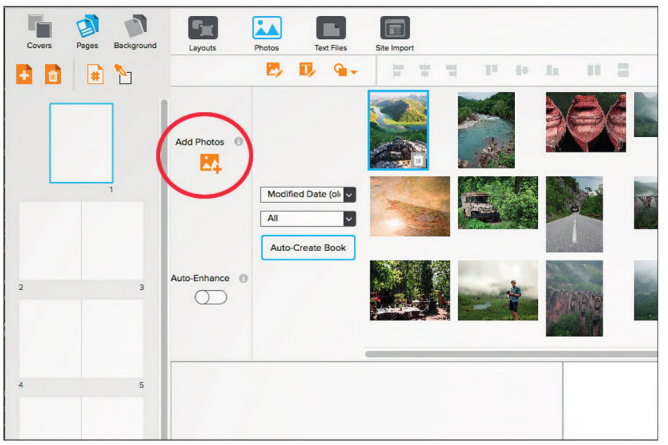

7 Kui pildid jäid enne järeltöötlemata, siis BookWright pakub võimalust see nüüd ära teha. Selleks on vaja ainult aktiveerida funktsioon **Auto-Enhance**. Märkides ära kõik programmi lisatud pildid ja vajutades nupule **Auto-Create Book**, pannaksegi raamat kokku. Algoritmiks igale lehele üks pilt.

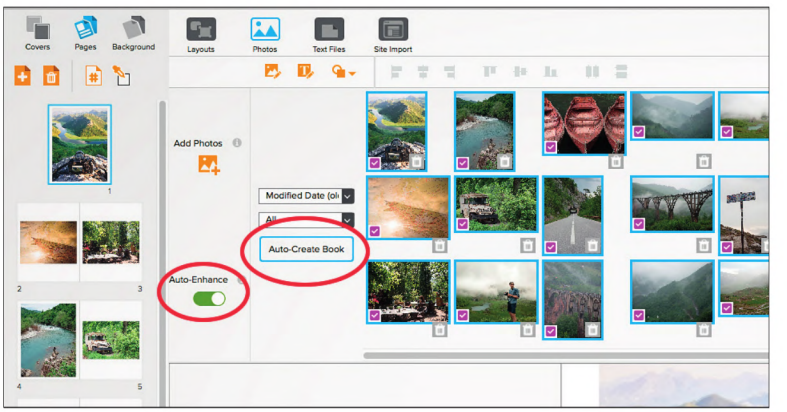

8 **Preview**-nupult (üleval vasakul) saab näha fotoraamatu eelvaadet. Kui paigutus sobib ja pildid on sobivas järjekorras, võib asuda tellimuse vormistamisele. Kui soovid raamatu põnevamalt koostada, siis BookWright pakub tohutult eelseadistatud leheseadeid nii ühele kui ka üheksale pildile korraga. Lisaks on võimalus lisada tekste ja piltide kirjeldusi mitmes kirjastiilis. Täpselt samad võimalused on esikaane ja tagakaane kujundamisel.

Siit edasi on ainult tellimuse vormistamine. Julgustuseks ütlen, et iga järgmise raamatu tegemine läheb veel lihtsamalt.

Minu koostatud 92 pildiga (igal lehel üks pilt) fotoraamat trükituna Premium Lusteri fotopaberile maksaks 44 eurot. Ühe tõeliselt tähendusliku raamatu, sinu enda raamatu eest ei ole seda palju! ■

Mõni lisasoovitus, mida tasuks järgida

Raamatu paberi valikul on kuus eri võimalust. Soovitan kindlasti valida standardpaberist kvaliteetsema variandi. Kui kahtled kvaliteedi suhtes, võid esmalt tellida trükinäidiste paki, millel on näha erinevad paberid ja nende kvaliteet.

Kui asetad pilte lehele üle kahe lehekülje, siis jälgi kindlasti, et raamatu keskkoha murdepunkt pigem toetaks fotot, kui lõhuks esteetikat.

Kujundamisel on võimalik lisada lehtedele lõikeäärte info. See näitab ära turvalise tsooni, kus tehakse lehel väljalõige. Üle ääre nihkunud pildi serv lõigatakse ära.

Blurb.com pakub ka võimalust raamatu müügiks. Näiteks kui paned tervele reisiseltskonnale kokku reisiraamatu, siis on kõigil võimalus isiklik eksemplar osta otse Blurbi e-poest.

Loovutades 450 ml verd,
kingid Sa
järgmise sünnipäeva,
järgmise tähtpäeva,
järgmise päeva rannas,
järgmise öö tähtede all,
järgmise jutuajamise sõbraga,
järgmise naeratuse,
järgmise kallistuse,
järgmise võimaluse...

Tule doonoriks!
verekeskus.ee

O+ A+ B+ AB+ O- A- B- AB-

Metsik ja maitsev võsakulinaaria

TEKST JA FOTOD: **HELE-MAI ALAMAA**

Uus raamat "Metsaköök" annab ideid, kuidas ja mida metsas süüa.

Mida maitsvat metsas nälja kustutamiseks valmistada? **Hele-Mai Alamaa** ja **Merle Liivak** annavad suurepärast nõu oma rikkalikest kogemustest Eestimaa metsades. Nende hinnangul võibki söögitegemine ise olla eesmärk, miks metsa üldse minna ja süüa kas või puu otsas, kivi taga või jäätunud lauka serval.

Suvi seljataga, aga ilusat ilma nagu polnudki. Mis seal ikka, tuleb lihtsalt harjuda. Kui juba oleme sattunud elama sellisesse maanurka, siis tuleb seda täiel rinnal nautida. Suurlinnades on inimesi, kes pole iial tähti näinud, selle jaoks on lihtsalt kogu aeg liiga valge. Enamik eurooplasi minestab, kui toitu korjatakse otse metsast. See on imelik, šamaanirahva, nõidade ja libahuntide komme. Aga meie naudime seda täiega. Peaasi, õue-õue-õue! Ja tegelikult ei tundugi see ilm enam nii halb kui aknast vaadates.

Mida seal metsas siis teha?

Lapsevanemana teame kõik, kui raske on võsukeste ekraanilembusega rinda pista ja konkureerida. Kui raske on lapsukesi loodusesse meelitada, kui ei terenda päikesepaisteline päev mererannal, *paintball* või vähemalt rohke lumega

mõnus kelgumägi. Muidugi leiab igaüks oma metsasolemise viisi. Kes käib jahil, kes kalal, kes niisama luusimas, jalutamas või orienteerumas, linde vaatlemas või uisutamas. Aga kõht läheb ju kõigil lõpuks tühjaks, see on selge.

Meie enda jaoks on looduses söömisest ja söögivalmistamisest saanud üks suurepärane stressiravim ja hea elu retsept. Kirg on nii suureks paisunud, et tahaks seda kõigiga jagada. Lihtsalt selline uus ja huvitav formaat, mida meie ise oleme mõnu- ja tänutundega viljelenud. Metsaköök, see on kirg ja poeesia, mis ühendab endas kaks ürgset mõõtu naudingut, looduses olemise ilu ja eheda toidu. Jah, tõesti, söögitegemine ise võibki olla eesmärk, miks sinna metsa üldse minnakse. Muidugi ka kõik need jutud, mis söögi kõrvale räägitud saavad.

Milline on kõikse parem metsatoit?

Meie tingimustes vist üks kuum toekas supp, ühepotipasta või -risotto või vürtsikas pada. Need sind juba alt ei vea. Matkaköögivarustuses on tänapäeval olemas absoluutselt kõik: lõikelauad, soola-pipraveskid, pannilabidad, prügi- ja nõudepesukotid, spetsiaalsed kerged rätikud, gaasipuhurid telki, veinipokaalid, kohviveskid ja aeropressid täiusliku espresso valmistamiseks. Matkapliidid, kust saab supi keetmise ajal ka telefoni laadida ja laterna süüdata. Saumikser, mis töötab autoakudel. Sääsepeletaja, mille saab otse priimusegaasiga ühendada ja siis täistuuridel enese kasuks tööle panna. Magamiskotid, mis käivad mantliks või kombinesooniks. Paljusid neist oleme meiegi kasutanud. Muidugi saab ka vähemate ja väga väheste asjadega. Esimese hooga tasuks lihtsalt kuskilt peale hakata, küll siis tekib arusaam, mis on vajalik.

Priimus on parim

Meie priimusearmastus on küll piiritu, teed süüa kus tahad, mitte seal, kus on ettevalmistatud lõkkeplats. Priimuse kiituseks võime kirjutada lausa kümme lehekülge, kuid seda ei jaksaks keegi lugeda. Puude põlemasaamine võib olla üks paras tüütus (mõnikord). No ja ega sa seda lõkketuld ka nii väga ei kontrolli ega taltsuta. Priimus on metsikult vastupunniva ja oma elu elava lõkke kõrval nagu üks nunnu koduloom. Priimusega saab kolida katuse alla või otsapidi telki ja isegi sellistesse „poolsiseruumidesse", mida metsas ikka leidub. Sest gaasipliidiga teeme me ju kõik toas süüa.

Metsalemmik lavašš

Lavašš on täiesti asendamatu lõkke peal sussutamise sai. Siin mõtleme me seda paksemat Gruusia leiba, mitte toda paberõhukest. Seda võib viilutada, rebida, täiesti tervena restile või fooliumisse asetada ja sütel soojaks lasta. Võib panna nn kalaresti vahele. Metsas ongi kõige lihtsam lavašši tervena grillida. Pooleks lõigates jäta lavaši üks külg kinni, et tekiks justkui tasku. Siis on seda lihtsam keerata. Meie soojendame ja grillime lavašši ehk Gruusia leiba alati nii, et paneme tervelt lõkke kohale restile. Vahel võib sellele ka suts oliiviõli selga kallata. Valmis saab siis, kui mõnest kohast juba veits kõrbeb ja seest on aurav, justkui otse ahjust tulnud.

Näljasematele soovitame Gruusia leivast teha lausa pirukalaadne küpsetis ehk täidetud lavašike.

Lavašš pestoga

- 1 lavašš
- lahkelt värsket pestot
- kreemjat kitsejuustu

Tee tervest lavašist „tasku" ja määri kohe mõnuga ühele poole pestot ja teisele kitsejuustu. Seejärel saada sai restile, otse lõkke kohale. Kõik oigavad, *no küll on hea... ja appi, kui lihtne!*

Pisemad priimused mahuvad peopessa ja kaaluvad 50 (!) grammi. Väike potike ja gaasiballoon lisaks ja anna minna. Igamees jõuab selle selga võtta.

Gaasiballoone soetades pööra tähelepanu temperatuurile, kus kavatsed küpsetama hakata. Talvel tavaline gaas hästi ei põle, siis tuleb kasutada vingemat talvegaasi (*winter gas*), see peaks kuuma andma kuni 22 miinuskraadi korral. Veel kindlam on matkapliit, mis töötab nii bensiini kui ka piiritusega ja iga ilmaga. Kaalult muidugi kogukam kui priimus. Siin tulebki oma vajadustest lähtuvalt teha õige otsus.

Tegelikult me ei tea, mida inimesed metsas söövad. Vaatame kõiki neid sadu imemõnusaid lõkkeplatse, vaatame lõkkeasemeid mererannas... Keegi on siin istunud, mis ta rääkis, mis ta sõi? Metsaköögi raamatus särisevad pannkoogid ja burgerid, valmivad ühepotipastad puravike ja kukeseentega, tatar saab hulgaliselt värskeid kombinatsioone, praeme umbrohtu, podisevad pajad läätsede ja kikerhernestega, keerutame kokku imemaitsvaid risotosid, grillime banaani

Tom yum'i ainetel, kanaga

SUURELE SELTSKONNALE

Läätse-*dhal*, talvel eriti hea

KAHELE KUNI NELJALE

Vürtsikas läätseroog *dhal* on tavalise India inimese tavaline toit. Täiesti super metsatoit. Talvel oleme teinud nii, et lõke küll lõõmab, aga toiduvalmistamine käib siiski priimuse peal. Kui lõke on kogunud täistuurid ja annab juba mõnusalt sooja, on toit valmis. Kärsatad lõkkel pisut leiba-saia kõrvale ja saadki varbaid „grillides" toitu nautida.

Siin tundub küll palju aineid, aga kui pistad kõik vürtsid pisikestesse soonkinnisega kottidesse, siis jääbki ainult paar konservi ja sibul-küüslauk kotti visata.

- 1 suur sibul
- 3 küüslauguküünt
- värsket ingverit, poole pöidla suurune jupp
- 1 tl jahvatatud koriandrit
- 0,5 tl vürtsköömned
- 1 tl karripulbrit (nt *garam masala*)
- näpuotsaga tšillihelbed
- klaas oranže läätsesid
- 1 purk kookospiima
- 1 purk purustatud tomateid
- soola-pipart
- laimi või sidruni mahla, kui juhtub olema
- praadimiseks õli/võid/*ghee*'d
- kõrvale lavašši ehk Gruusia leiba

Klaasista rohkes rasvas sibul ja küüslauk. Talvel võib need isegi juba kodus valmis hakkida, siis jääb metsas ainult pannile visata. Pudista kõik maitseained pannile, anna kuuma. Kalla läätsed, kookospiim ja purustatud tomat peale ning lase mõnuga podiseda. Mida kauem, seda parem tuleb. Läätsed tahavad keeda oma 15 minutit, aga edasi läheb toit veel paremaks. Maitsesta soola-pipra ja laimimahlaga. Naudi sooja Gruusia leivaga. Keegi ei keela juurde keeta ka riisi, kui vaja suuremal seltskonnal kõht täis saada. Mmmmm, kui hea.

Supp sündis vajadusest lapsed õue saada. Kui jõuluvaheajal sadas puhast soppa, maa oli libe ja savine, valgust polnud kröömikestki, taeva asemel oli meile tumehall pesukauss kummuli pähe keeratud... Siis terendas perspektiiv, et lapsed veedavad selle vaheaja paralleeluniversumis (kõik lapsevanemad ju teavad, millest jutt). Siis tee lõke üles! Ja ongi kõik väikesed inimesed kohe õues ning songivad pulkadega sütes. Saluut!

- vett
- 3 purki kookospiima
- 2 pakki ehk 60 g *Tom yum*'i pastat
- 800 g kanafileed
- suur karp šampinjone
- pool kilo kirsstomateid
- 2 laimi mahl
- 1 tšillikaun
- värske koriander paneb i-le punkti, seda võiks ka pundike olla
- 2–3 lavašši ehk Gruusia leiba või *ciabatta*'t
- oliiviõli pealesiristamiseks, kui on

Tegelikult käib sellesse suppi ju väga vähe aineid. Ei ole raske metsa tassida, eriti kui manad silme ette kümme rõõmust oigavat inimest, kes on sulle supi eest aegade lõpuni tänulikud. Ka tegemine on lihtsalt imelihtne.

Aja liitrijagu vett keema, kalla sisse kookospiimad ja vürtsipasta. Metsas on selline vürtsipasta täiesti imeline, 30-grammine kotike kotti ja taevalik maitse tuleb sinuga kaasa kuhu iganes! Kookospiima lisamine *Tom yum*'ile ei pruugi olla autentne, aga Hele-Mai armastab teha just nii. Ja aplaus on kandnud.

Kui vedelik keeb, haki sisse kana. Lase veidi muliseda, kana keeb ju kiiresti pehmeks. Poolita seened ja tomatid, need viska suppi, kui kana on juba valmis. Vaata, kas on vaja vett lisada. Kuna *Tom yum*'i pasta on suhteliselt soolane, pole soola juurde vajagi. Lase pisut podiseda. Lõpuks lisa laimimahl, hakitud tšilli ja koriander.

See supp ei ole väga tummine, pigem on rõhk sellel, et puljong saaks vürtsikas ja käre. Seda saab lausa üle kausiääre juua. Kõrvale paku parajalt kärsanud lavašši või *ciabatta*'t. Vaikne supp, sest keegi isegi ei räägi midagi... See on lihtsalt nii hea ses tatises talveilmas.

ja lonksame peale kuuma šokolaadi. Ise oleme rõõmsad ja õhetavad. Tere tulemast talvise võsakulinaaria avarustesse!

Talvised metsaköögi nipid

Ühepotitoidud: võta kohe plaani, et kõik, mis sa tahad kokku keeta, läheb ühte potti. Midagi praed ja siis teised asjad vups peale. Tähtis on maitsestamine-maitsestamine-maitsestamine. Mõtle kohe alati ette.

Maitseainetest hoia ligi kurkum, tšillihelbed kuivatatud rohelisega, mõni karripulber, vürtsköömned – siis keedad igast supist supi, mida mäletada.

Soonsulguriga kotid on imelised. Sinna saab imehästi pakkida pea kõiki toiduaineid. Neid on müügil absoluutselt kõigis eri suurustes. Võtad just sellise nagu vaja, tõmbad pealt kokku ja kotid ise võid veel karpi laduda, siis ei lähe miskit lahti, ei sõida ringi, ei pudise.

Paki kaasa täpsed kogused, mis selle toidu sisse lähevad, midagi üleliigset ära võta. Kasinalt ja alandlikult, siis on toidul sootuks teine mekk.

Külmal ajal muutuvad kõik kaasavõetud toidud, isegi võileib ja pirukas vastikult rõskeks ja kõvaks. Siis võib ju tegelikult ükskõik mida, isegi keedumuna jne panna termosesse. Leiba juurde grillida. Ja kui saab kuidagi tule üles, on muidugi sootuks teine asi, pirukad restile, tee ka.

Talvel võib supi ka kodus valmis keeta. Midagi mõnusat: kaua podisenud tomati-läätse-oasupi, *bi* mitme lihaga, ja siis selle kaasa võtta. Metsas lihtsalt priimuse peal kuumaks podistada ja... oh seda õnne.

Kui oled metsas mõne hea sõbra või sootuks kallimaga, siis ära toidu kaussi tõstmisega vaeva näe. Söö otse pannilt – palju vähem nõusid pesta, jahtuma kippuvale toidule saab vahepeal priimusega veel tule alla panna. Metsaromantika missugune! ■

Mõnus lõkke-*hot-dog*

Laste rõõm! Lõkkes sonkimise mõnu, leekide silmitsemise nauding... ja sinna juurde üks vorstisai. Vahel võib nii ka.

- väiksemaid *ciabatta*'sid või *hot-dog*'i-saia
- korralikke grillvorste (toredaid vorste pakuvad Liivimaa Lihaveis, Matsimoka, Sir Loin ja Otepää lihatööstus)
- Soome sinepit
- soovi korral karamelliseeritud sibularattaid
- ja rukolat

Kui tooraine on korralik, siis võib lõkketulel saada imelise tulemuse. Kui tahad sibularattaid vahele, siis karamelliseeri neid pannil koos näputäie suhkruga. Siis grilli vorstid ja küpseta saiad ning pane *hot-dog* kokku. Kes tahab, võib rukolat ja sibularõngaid vahele pista, kohe ohtralt.

Mõnikord pole muud tõesti tarviski.

Üks eriline TeeRännak Taiwani

TEKST: **ELINA NAAN**, TEERÄNDUR | KUURUUM.COM
FOTOD: **LAUREN STERN**, KINNABARI TEA & LIFE | KINNABARI.COM

Pikki aastaid režissööri ametit pidanud ning seejärel kannapöörde teinud **Elina Naan** kirjeldab oma reisi maailmakuulsasse Taiwani teemajja Tea Sage Hut ja annab kasulikke nõuandeid, kuidas ja millist teed juua.

Bambuskorvi pressitud tee Liu An.

Sõna *rännak* jõuab viimasel ajal aina enam nii minu enda kui ka tutvuskonna kõrvu. Rännakuid on erinevaid – need võivad olla pikad reisid üle ookeanide või juturingid sõprade vahel, aga ikka ja alati kannavad need endas millegi uue avastamist.

Olen juba varateismelisest unistanud oma teemajast, teadmata, mida see üldse tähendada võiks. Ning nagu inimesele ikka kombeks, unustasin selle unistuse aastateks.

Kui 2012. aasta alguses sattusin Tallinna vanalinnas Chado teepoodi, töötasin seitsmendat aastat Eesti Televisioonis režissöörina. Teepoodi sisenesin sooviga sõbrale kinki leida ja väljusin infoga, et mul oleks võimalik sinna tööle asuda. Nii juhtuski, et sama aasta suvel lahkusin telest ning asusin Chadosse tööle. Teest sai mulle suur õpetaja. Kõlab imelikult? Las kõlab, aga nii oli ja on tänase päevani.

Rännak Taiwani teemajja

Kuna kogu mu sügavam rännak teega algas ajal, kui olin jäänud just lapseootele ning seejärel aastaid kodune, siis ei saanud ma endale lubada päris füüsilist reisi tee maale, kuigi see oli juba aastaid olnud mu üks suurimaid unistusi. Mõttes olid Hiina, India, Korea, Jaapan, aga eriliselt Taiwan.

Sel aastal jõudsin lõpuks Taiwani, et õppida, end tee alal täiendada ja olla teemajas lihtsalt abiks kõiges, igal hetkel.

Nõuanded tee nautimiseks:

- Kausi tee jaoks on sobilik lihtsalt öeldes suureleheline tee. Nii on sul mõnus juua ja lehepuru ei tiku suhu. Huuled on kausiteed juues justkui filtriks või sõelaks ning kui oled valinud õige lehesuurusega tee, tunned sellest naudingut.
- Tegelikult saab igast teest teha vähemalt kolm tõmmist ja rohkemgi. Kui on aega ja tahtmist, võid proovida juua ka neljandat ja viiendat kausitäit samade teelehtedega, et mõista, kui palju on taimel anda.
- Proovi võtta see aeg lihtsalt iseendale ja jäta teejoomise ajaks muud tegemised kõrvale. Soovi korral võid mängima panna muusika, mis meeli rahustab. Anna teelehtedele aega vees avaneda ning ära heida endale ette, kui meel tikub rändama, ole leebe!
- Saad seda praktikat teha isegi siis, kui reisid – paki teekauss ja natuke teed kohvrisse, veekann on olemas pea igas hotellitoas.
- Ka lastega peredes on võimalik endale taolist hommikuluksust lubada, pane äratuskell 20 minutit enne teiste tõusmist helisema ja katseta! Pole ime, kui ühel päeval liituvad teisedki.

Õpetaja Wu De Yingge linnakeses.

Sealne teemaja ja kogukonna süda Tea Sage Hut Miaoli linnakeses annab õpetaja Wu De eestvedamisel välja maailma põhjalikumat teeajakirja Global Tea Hut. Nende missioon on selge – harida inimesi tee alal ning toetada väikeseid, orgaanilisi teefarme ja -farmereid. Sealne distsipliin ja sügavus teadmiste edasiandmises on inspireeriv ning paneb üle vaatama oma elurütmi ja kodused valikud. Teekultuur ei alga ega lõpe teekausi taga, vaid hõlmab endas suuremaid teemasid: suhtumist iseendasse, kogu maailma ja loodusesse kuni igapäevapraktikate ja isegi koristamise distsipliinini.

Teekeskuse päevakava paneb keha ja meele magusalt proovile. Kohapeal saab küll elada n-ö *donation*'i-põhiselt ehk tasuta, aga kaasa peab tegema kõik, mis teekeskuse kavas õpilastele ette on nähtud. Päev algab varase meditatsiooniga ja lõppeb õhtuse meditatsiooniga. Sinna vahele mahuvad teekoolitused ja -tunnid, koristamine, toidutegemine, Global Tea Hut'i ajakirjade pakkimised, pildistamised, külaskäigud eriliste teeõpetajate juurde ja kõik muu.

Minu jaoks oli olulisim olla selle kõige sees. Isegi siis, kui keegi ei räägi ega õpeta otseselt, oli võimalik tööde ja tegemistega kõige juures alati abiks olla ning nõnda ise praktika, jälgimise ja märkamise kaudu õppida.

Master Tsai

Eriline kogemus oli Master Tsai külastamine Taipeis. Tema stuudio-poodteemaja asus linna südames, kortermaja ülemisel korrusel. Sisse astudes näis kõik väga kaunis ja heas mõttes tavaline. Igal pool teega seotud pildid, tarvikud. Mõned lauad külalistele. Huvitaval kombel õhk ruumis muutus, kui härra meiega mõne aja pärast liitus.

Taiwani teeõpetaja Wu De soovitus päeva häälestamiseks kolme kausi teega

Vaja läheb:

- teekaussi
- kvaliteetset suurelehelist teed
- puhast kuuma vett

Hommikul ärgates tormame tihti oma igapäevategemistesse, aga Wu De soovitatud praktika õpetab meile kohalolekut ja justkui seadistust päevaks. Enne muude tegemiste juurde asumist luba endale 10–15 minutit, et juua kolm kaussi teed. Kausist seepärast, et kui teeksid sama rituaali sangaga tassist, siis oleks sul üks käsi vaba kõige muuga tegelemiseks ja meel läheks uitama. Kolm seepärast, et see on piisavalt lühike ja piisavalt pikk aeg, et jõuaksid hetke tunnetada ja päriselt seal ka püsida.

Selline alustus päevaks toob meid keskmesse ning annab hea rahuliku stardipaku, et muudesse tegemistesse söösta. Ning see tõepoolest toimib – proovi järele, kui kõnetab!

Elina ja Master Tsai pärast teetseremooniat.

Tema vanus pole oluline, sest ta näeb välja eatu, eluküps ja elurõõmus korraga, tohutult helge ja lahke. Ta pakkus meile 70ndate Liu An'i nimelist teed, mis isegi tema kollektsioonis on haruldane.

Master Tsai on pea 30 aastat õppinud teekultuuri ja seisnud Taiwanil selle eest, et aina enam teefarmereid läheks üle orgaanilisele tootmisele. Ta on tegelenud suuresti ja edukalt teavitustööga jätkusuutliku, puhta teekasvatuse teemadel ning ostnud Hiinas Wuyi piirkonnas vanade teepuude alasid, et neid kaitsta. Suuresti tänu tema tööle kuuleb üha rohkem inimesi elusast teest.

Teetseremoonia ja -õpetused

Tea Sage Hut ja Wu De õpetused ei kuuluta mingit kindlat usku või traditsiooni, vaid on avatud maailmavaatega, austavad loodust ning toetavad tee traditsiooni. Tervitatakse inimesi erinevatest usunditest ja erineva maailmavaatega, kui sinna mahub tänu ja avatud süda meie planeedi heakäigu eest.

Wu De on tee- ja *zen*-traditsiooni õppinud mitme õpetaja juures ning pannud kokku soovitused, kuidas teed serveerida. Võib öelda, et nii on välja kasvanud uus koolkond, kes järgib ja austab sarnaseid tõekspidamisi, tutvustab kvaliteetset teed ning edendab teekultuuri. Laias laastus jagunevad tseremooniad kaheks: *gongfu* on fokusseeritud täpsetele maitsetele ja meisterlikkusele ning *bowl tea* on meditatiivne, ühendav ja teadlikkust kasvatav.

Veel üks huvitav ja minu jaoks oluline aspekt vabatahtliku rolli juures on „teenistuses olemine". Läinud kaugele maale teemajja vabatahtlikuks, kõik rollid ja maskid kaovad. Kõik „juhid" koristavad võrdselt kööki, keegi pole rohkem või vähem suu-

Mida elus tee tähendab?

- teetaim on seemnest kasvatatud
- teepuul/-põõsal on ruumi kasvada
- taime kasvamiseks on tagatud bioloogiline mitmekesisus
- kasvukeskkond on agrokemikaalide vaba
- kasvatamisel ei kasutata väetiseid
- suhe farmeri ja taime vahel kulgeb austuses

Tai'An'i kuumaveeallikatel.

rem, parem, targem, rikkam, osavam.

Inglise keeles on see sõna *humble*, mis mind teega seoses väga kõnetab. Ma pole eesti keeles leidnud täiesti sobivat vastet – see pole päris tagasihoidlik ega ka alandlik. Pigem selline tark ja tasane kohalolek, mis ei ärgita kedagi esinema või ennast tõestama.

Hetki Tea Sage Hut'ist

Kui teemajas kohalikelt küsida, mis külalistele tavaliselt enim meelde jääb, siis hakkavad kõik naerma ja hüüavad ühest suust: toit! See on seal tõepoolest suurepärane. Teekeskuses süüakse taimset toitu ja need kaks nädalat, mis seal veetsin, olid kõige külluslikuma toiduvalikuga, mida eales kogenud olen. Enamasti kokkas Wu De abikaasa Joyce või aastaid majas vabatahtlikuna „*the way of tea*'d" praktiseerinud Uus-Meremaalt pärit Sam, aga tihti olime kordamööda abiks kõik, kes parasjagu majas külas. Kui tee poleks keskuse südameasi, võiksid nad vabalt restorani avada ja peakokaks oleks õpetaja Wu De isiklikult.

Ent kui peaksin ise lemmikhetki välja tooma, siis oleksid need lihtsalt vaatlemised. Näiteks hommikul vara, kikivarvul mööda maja liikudes. Kuulatades, kuidas lähedal asuvates templites kellad löövad, või hingates sisse teest läbiimbunud antiiksete kappide lõhnu. Vabal ajal kastsin enamasti aias lilli, sest neil oli janu – neil on seal alati janu –, või vaatlesin karpkalu, kes alati uudishimulikult veepinnale suhtlema tulid, kui keegi maja ees asuva purskkaevu servale istus. Ja ma kirjutasin, kogu reisi jooksul ma lihtsalt kirjutasin oma märkmikku, mitte reisist endast, vaid elust ja inimestest ja taipamistest.

Kuumaveeallikad

Suureks elamuseks kujunes ka kuumaveeallikate külastus, kuhu asusime teele varavalgel. Wu De istus autorooli ning pani mängima *playlist*'i, mis muutis tunnise autosõidu unelmate *roadtrip*'iks. Meie muusikamaitse ühtis ning autoaknast mööda vuhisevate mägede taustal musitseerisid näiteks Van Morrison, Bill Withers, Gregory Isaacs, Paul Simon jt.

Tai'an'i kuumaveeallikate keskus oli justkui tagasihoidlik ja lihtne betoonspaa, kuhu jooksid sisse erinevate kraadidega looduslikud veed. Minu jaoks on reisides alati hea märk, kui sihtkohas liiguvad enamasti kohalikud. Nii juhtuski, et ainukesed turistid olime meie, teeõpilased maailma eri otstest. Lõõgastusime ja nautisime basseine tunde, kuni olime üleni punased ja kontideni kuumad. Naljatlesime, et kui muidu jõime päevad läbi teed, siis tol päeval olime ise justkui teelehed, mis kuumas vees omas tempos avanesid. „*Soaked in tea*" sai täiesti uue tähenduse.

Taiwanil käik aitas mul pisut aimu saada ühest maailmanurgast, kus tee kasvab. Näha loodust ning imetleda mägesid, millest tee oma juurtega läbi peab kasvama, et ammutada maapõuest vett ja toitaineid. Vahel on mul tunne, et eestlased küll tajuvad, et meie rahvus on väike, aga igaüks tunneb end iseenda sees üsna suurena, tuntuna – kõik teavad ju kõiki. Riigis, kus inimeste arv on mitu korda suurem, mäed kõrgemad ja puud pikemad, mõjub väga kosutavalt tunne, et olen siin ilmas imepisikene... oluline, kuid vaid kübe kogu maailmast. Sealsesse teekeskusesse sõidavad kokku väga erineva taustaga teehuvilised üle kogu planeedi ja aurava teekausi taga on kõik võrdsed. ■

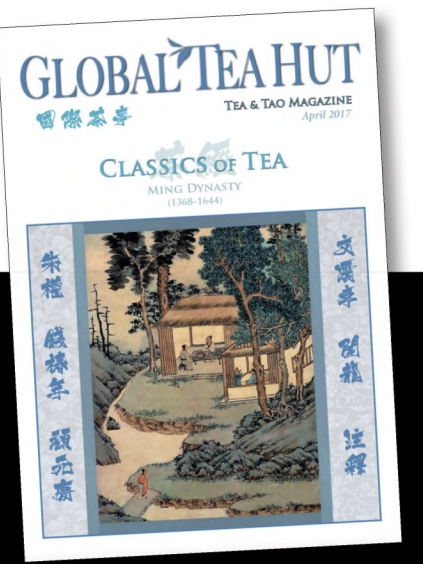

Kingi endale või sõbrale, kes tee teemadest huvitatud, Global Tea Hut'i tellimus. Nii saad toetada suurema teekeskuse ehitamist Taiwani mägedesse.

Igakuine pakike sisaldab põhjalikku ja informatiivset teeajakirja, kvaliteetset ja orgaanilist väikesest farmist pärit haruldast teed ning sümboolset kingitust, mis toetab teepraktikat.

Loe lähemalt **www.globalteahut.org**

Muuda REISI-SOOVID tõeks!

Sõber, kallim, vanemad või kolleegid – reisibüroo kinkekaart teeb rõõmu igal juhul! Kingisaaja võib valida just sellise reisi, nagu soovib – olgu selleks siis mõnus spaapuhkus, lennupiletid või päikesereis.

Vaata lähemalt: gotravel.ee/kinkekaart

GO Travel

631 0110 • gotravel@gotravel.ee

Tüt Prunli soovitab

Aasta lõpus tahaks tähelepanu juhtida mõnele reisimisega seotud ilusale ja targale raamatule, mida tasuks sõpradele veinipudeli asemel kinkida.

Salmen Šois on raamatukaante vahele köitnud juudi köögi maitsed. Arvukatele retseptidele lisab väärtust sissejuhatus, kust saab hea ja ülevaatliku pildi juudi kultuuri olulistest aspektidest, millel on otsene seos ka juutide toitumisharjumuste ja toidukultuuriga. Lisaks toorast ja usupühadest tulenevatele tavadele ning keeldudele-käskudele on pagendatud Aabrahami pojad oma toidulauale võtnud parimaid palu ka paljudest teistest kultuuridest. Näiteks India ja Itaalia juutide söögis on lisaks ühisele aluspõhjale ka palju põnevaid erisusi.

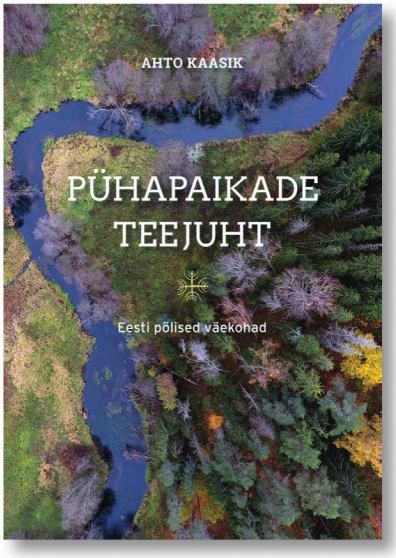

Mööda kodumaad reisijad võiks tutvuda **Ahto Kaasiku** värske raamatuga. Ahto on olnud juba pikka aega meie iidsete pühapaikade üks usinamaid ülesotsijaid, kirjeldajaid ja tutvustajaid. Seekordne teos „Pühapaikade teejuht. Eesti põlised väekohad" on mõtteliseks järjeks 2016. aastal ilmunud raamatule „Põlised pühapaigad". Raamat on valminud, toetudes arhiivimaterjalidele, varem kirjutatule, mälestustele ja ulatuslikele isiklikele välitöödele. Lugeja juhatatakse enam kui saja mäe, puu, kivi, koopa või muu kultuskoha juurde. Tekstile lisaks palju ilusaid pilte ja selgitavaid kaarte. Raamatu lõpus antakse huvilistele ka vajalikke näpunäiteid, kuidas pühapaikades käituda. Siin ilmneb ka tugev autoripositsioon – kui enne kirjeldati kohti kiretu vaatleja moel, siis nüüd saame aru, et vanad pühapaigad on autori kui maausulise jaoks tõesti pühad paigad.

Kauget eksootikat pakub **Hendrik Relve** uus raamat „Kiviaja puudutus. Retk haruldase loodusrahva juurde". Vana rännumehe armastus loodus- ja põlisrahvaste vastu pani teda aastaid planeerima ja edukalt läbi viima teekonda korowai rahva juurde Lääne-Paapuale. Lähim arstiabi oleks seal võimaliku häda korral olnud minimaalselt kümne päeva kaugusel. Kliima on soine, lämbe, niiske – ülihea baas haiguste levikuks. Üks laastavamaid malaariavorme

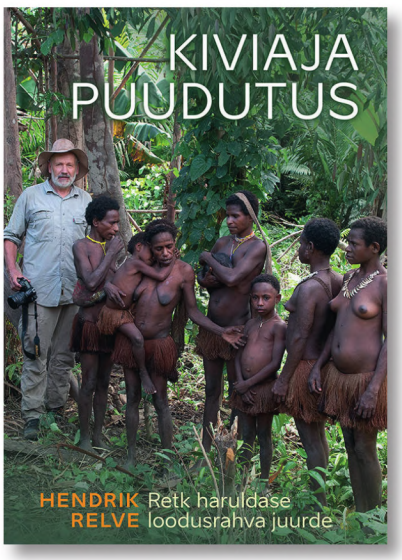

on just Uus-Guineal. Leepra ja katk on seal tänini alles, lisaks moodsale meditsiinile tundmatud ja seetõttu ravimatud haigused. Näiteks iseäralik naeruhaigus (ägedas staadiumis inimene naerab ja väriseb ohjeldamatult). Relve rahulik ja põhjalik jutustamisviis viibki justkui kiviaega, kus inimesed ei tea ümbritsevast maailmast midagi ja autori üllatuseks ei tunne selle vastu ka vähimatki huvi. Kes on nende külalised, miks nad tulid, mis imevigurid neil kaasas on – kuni nad kellelegi kurja ei tee, võivad nad seal olla, aga puudub vähimagi initsiatiiv neilt midagi uut teada saada. Maailmast äralõigatuna on nende arusaam maailmast laiemas plaanis ahtake, Relve annab võimaluse sellesse pilku heita. Ise peaks ta sellises kliimas vastu oma hinnangul ehk paar kuud, nii palju polegi vaja olla, et malaaria kätte saada. Kojusõit peab hiljem Bali haiglas veedetud nädala jagu ootama, täielikuks paranemiseks läheb kuid. Aga oluline materjal on koju toodud. Lisaks tekstile ja fotodele leiab lugeja raamatu lõpust QR-koodiga videod, mis haruldast kogemust hästi edasi annavad.

Ajaloolase **Seppo Zetterbergi** uus ajalooraamat „Rändajad Soome sillal" on suurepärane ja väga mõnusalt loetav

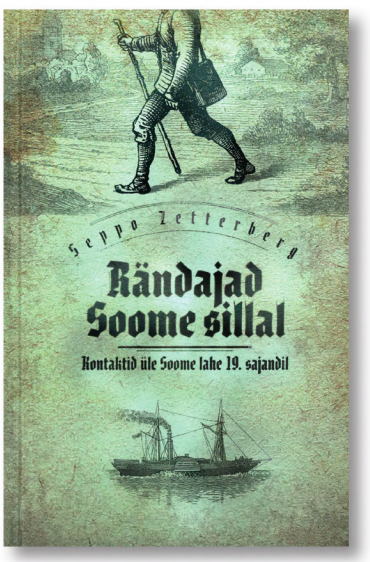

ülevaade neist Soome ja Eesti varajastest kultuuritegelastest, tänu kellele võime praegu reisida Soomes kui kodus. Ja vastupidi – ka soomlased võivad end Eestis koduselt tunda. Meid ei ühenda mitte üksnes sugulaskeel, vaid paljud kultuuriloolised detailid, millest kokku moodustubki sild üle lahe.

Lõpetuseks ei saa üle ega ümber ka ühest GO-ga seotud kultuuriloolisest (kinke)raamatust. Oleme varem kirjastanud kaks raamatut, mille sisuks on Eesti kultuuritegelaste reisidelt saadetud postkaardid. Marie Under ja Karl Ristikivi on välismaalt koju saatnud

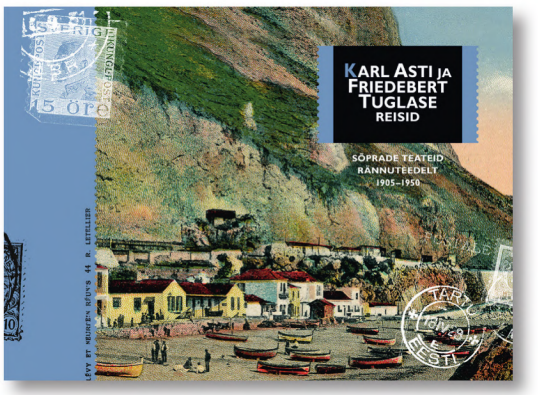

postkaarte, mida pole mitte lihtsalt põnev vaadata, vaid mille kaudu saab aimu ka nende loomingut mõjutanud detailidest.

Ajakirja Looming peatoimetaja Janika Kronberg on sel korral kokku pannud raamatu kahe (reisi)sõbra Friedebert Tuglase ja Karl Ast-Rumori eksootilistest postkaartidest, mis saadetud koju maailma kümnetest eri paikadest. Tuglas ja Ast reisisid mõlemad nooruses väga palju, mõlema noorusaegne looming on paljuski kantud romantilistest ihalustest kiigata silmapiiri taha. Samas olid mõlemad üsna erinevad rändurid – Ast julgem ja ebatraditsioonilisem, Tuglas kaalutlevam ja mööda kultuurilisi peateid sammuv. Mõlema reisikirjad kuuluvad aga meie kirjandusklassikasse. Järelikult kuuluvad selle klassika juurde ka nende saadetud postkaardid. ■

Meie lugejal on olnud võimalus tutvuda nii „Joodiku eetika" kui „Joomahullu päevaraamatuga" ja seda tänu suurepärastele tõlgetele soome keelest. Ja nüüd – kas tõesti lõpuks algupäraselt omakeelne topsivenna teejuht?!

Bioloogi ja diplomaadi Toomas Tiiveli põhjalikku raamatut „Maailma napsid" võib kahtlemata nimetada teejuhiks, kuid sugugi mitte ainult topsivendadele. Tegemist on ääretult rikka ja huvitava teatmeteosega, mis tutvustab alkohoolsete jookide valmistamise ja tarbimise kultuuri üle terve ilma. Siinkohal peab eriti rõhutama sõna kultuur, sest (andku veendunud karsklased mulle andeks) räägitakse ju ikka selle või teise maa kuulsast veini- ja napsikultuurist, mitte iidsetest mahlapressimise traditsioonidest. Lugematul hulgal ilmub väljaandeid erinevate rahvaste toitudest, kuid siiani on jäänud mulje, et kõikjal ainult süüakse ja veelgi enam – tehakse seda kuivalt. Nüüd aga avaneb meie ees senitundmatu joogimaailma piiritus, milles ekslemisest päästabki meid käesolev teejuht. Leiame siit nii huvitavat teavet napside ajaloo kui ka vajalikku teavet selle kohta, mis puhul ja kuidas neid kusagil tarbitakse. Huviline lugeja külastab oma reisil umbes 120 riiki ja leiab raamatust lisaks kohaliku joogiasjanduse asjatundlikule kirjeldusele ka palju muud vastava riigi juurde kuuluvat – näiteks on ära toodud lipud ja hümnide pealkirjad, rääkimata siis juba rahvaarvust ja pindalast. Kui sellele raamatule üldse midagi ette heita, siis vast seda kurba tõdemust, et paraku pole võimalik temaga isegi üht kirjeldatud väärtmaitsest kaasa panna, mis seal siis veel viiesajast rääkida.

Peeter Volkonski

50. matkajate ja matkajuhtide kokkutulek

25.–26. novembril Pärnumaal Jõulumäe Tervise-spordikeskuses toimunud matkajate ja matkajuhtide kokkutulek oli järjekorras juba 50. Kokkutulekul osales üle saja matkajuhi ja matkaja. Õnnitleti aasta matkaja tiitli võitnud Heini Räämetit ja aasta matkategelast Üllar Põldu. Kokkutuleku kava oli väga mitmekülgne, esinejaid oli nii Eestist kui ka Lätist. Jagati kogemusi matkavõimalustest Eestis, Lätis ja kaugemal. Esindatud olid peamised enamlevinud matkaliigid. ■

Ain Polmat tänati panuse eest Matkamesside korraldamisel.

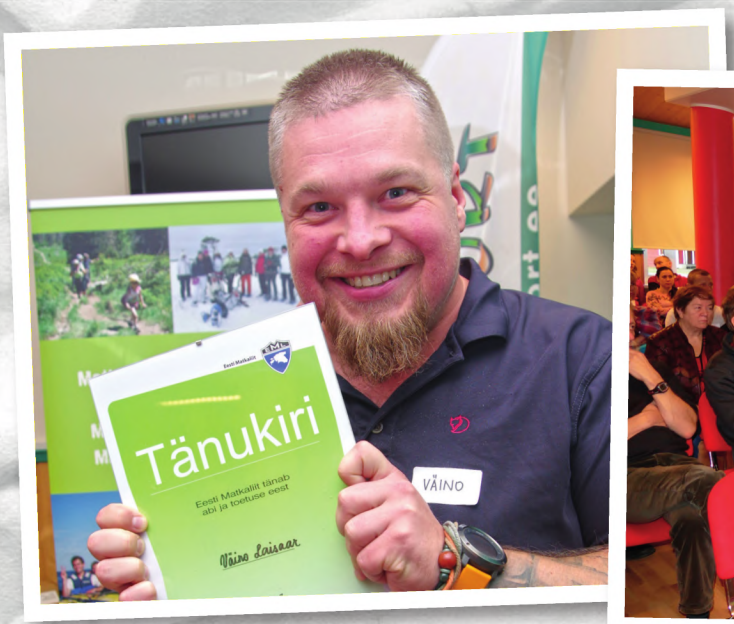

Go Reisajakirja aktiivne kaasautor Väino Laisaar sai tunnustuse pikaaegse töö eest matkafilmide tegemisel.

Ettekandeid maailma eri paigust kuulati suure huviga.

Uues numbris:

Utoopiline Auroville - mis linn see on?
Astrid Kannel Fuji matkal
Ratsamatkad keset metsikut loodust

Kuidas tellida?

1. http://**reisikirjad.gotravel.ee**
2. e-kirja teel **tellimine@go.ee**
3. Postkontorites üle Eesti

aasta-tellimus 6 numbrit **18.-**

REGIO

EESTI ISESEISVUSEGA SEOTUD PAIGAD

Mart Laari koostatud kaardist ja raamatust koosnev reisijuht tutvustab Eesti iseseisvuse sünniga seotud olulisi paiku. Eesti Vabariigi 100 aasta juubeli künnisel on mõttekas vaadata käidud teele ning tuua välja need ligi 300 kohta Eestis, aga ka Lätis ja Soomes, mis on olnud olulised ja tähenduslikud seoses Eesti iseseisvusega.

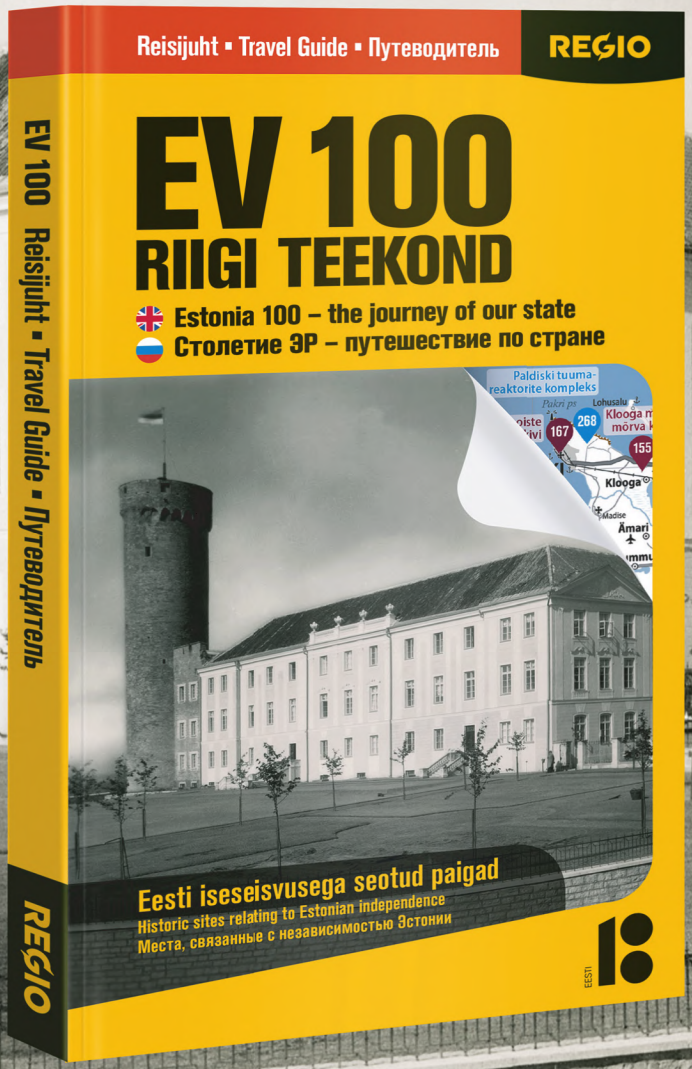

KAASAS KAART
1:425 000

Foto: Vaade Toompea lossile, 1930-ndad; Rahvusarhiiv

REISIJUHT ON MÜÜGIL
Apollo ja Rahva Raamatu kauplustes, kaubanduskeskustes ja Regio veebipoes **pood.regio.ee**

Me usume, et igaüks, kes naudib looduses liikumist,
väärib vaid parima kvaliteediga varustust.
Ainult seda me sulle pakumegi.

Nüüd lisaks viiele kauplusele üle Eesti ka e-poes

MATKaSPORT
www.matkasport.ee

Järve Keskus 681 3140
Ülemiste Keskus 681 3148
Rocca al Mare Keskus 681 3138
Lõunakeskus 681 3147
Pärnu Keskus 681 3145